RAPPORT

Ytre Drage, indre og ytre Fure
Skjøtselsplan for kulturlandskapet

Delområder under nasjonalt, utvalgt kulturlandskap – Hoddevik-Liset, Selje kommune, Sogn og Fjordane fylke

Ingvild Austad og Leif Hauge

R-NR 02/2015
Avdeling for ingeniør og naturfag

HØGSKULEN i SOGN OG FJORDANE

HØGSKULEN i SOGN OG FJORDANE

RAPPORT

Postboks 133, 6851 SOGNDAL
telefon 57676000 telefaks 57676100

TITTEL	**RAPPORTNR.**	**DATO**
Ytre Drage, indre og ytre Fure. Skjøtselsplan for kulturlandskapet. Delområder under nasjonalt, utvalgt kulturlandskap – Hoddevik-Liset, Selje kommune, Sogn og Fjordane fylke	2/15	13.03.15
PROSJEKTTITTEL Skjøtselsplan for delområder under nasjonalt, utvalgt kulturlandskap – Hoddevik-Liset, Selje kommune, Sogn og Fjordane fylke	**TILGJENGE** Open	**TAL SIDER** 132
FORFATTAR Leif Hauge og Ingvild Austad	**PROSJEKTLEIAR/-ANSVARLEG** Ingvild Austad og Leif Hauge	
OPPDRAGSGJEVAR Fylkesmannen i Sogn og Fjordane/Miljødirektoratet	**EMNEORD** Skjøtselsplan, biologisk mangfold, kulturminner, kulturspor, landskap	

SAMANDRAG

Skjøtselsplanen omhandler gårdene på Ytre Drage, Indre- og Ytre Fure, som alle ligger innenfor det utvalgte, nasjonale kulturlandskapet i Selje kommune. Den setter fokus på verdier knyttet til enkelteiendommer og felles bruksareal og skisserer forslag til tiltak for å bevare disse. Hovedhensikten med foreslåtte skjøtselstiltak er å tydeliggjøre verdiene i landskapet, synliggjøre utfordringer og foreslå skjøtselstiltak for å sikre landskapet med ulike kulturspor slik det fremstår i dag og helst forsterke disse.

SUMMARY

This management plan addresses farms on Outer Drage, Inner and Outer Fure, all located within the selected "National Cultural Landscape" in Selje municipality. The focus is on values related to individual properties and common floorspace and outlines proposed measures to conserve these. The main purpose of the proposed management measures is to clarify the values of the landscape, identify challenges and propose management measures to ensure the landscape with different cultural remains and preferably reinforce these.

PRIS	**ISBN**	**ANSVARLEG SIGNATUR**
Kr. 250,-	ISBN 978-82-466-0135-9	*Erik Kyrkjebø*

FORORD

Desember 2008 ble Hoddevik – Liset i Selje kommune foreslått som et av 20 verdifulle kulturlandskap i Norge av det Nasjonale utvalget som sto for utvelgelsen (Statens landbruksforvaltning et al. 2008). Endelig vedtak ble tatt av Miljøverndepartementet og Landbruks- og matdepartementet våren 2009 med oppstart 28. juni 2009. I følge Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet, skal de utvalgte kulturlandskapene være "kulturlandskapssmykker". Områdene er sikret midler som tilfaller gårdbrukere og andre som sørger for å ta vare på kulturlandskapsverdiene i disse områdene, og det skal utarbeides skjøtselsplaner for de aktuelle gårdsbrukene.

Denne skjøtselsplanen omhandler gårdene på Ytre Drage, Indre- og Ytre Fure, som alle ligger innenfor det utvalgte, nasjonale kulturlandskapet i Selje kommune. Kulturhistorien på disse gårdene er svært interessant og verdiene i kulturlandskapet mange. Da imidlertid jordbruksdriften i størstedelen av området er lagt ned og flere gårdsbruk er fraflyttet, er utfordringene store i forhold til å ta vare på kulturmarkene, bygningene og kulturhistorien i dette landskapet.

Rapporten bygger på tre bacheloroppgaver ved Høgskulen i Sogn og Fjordane, henholdsvis av Mari Berntsen, Helene Lyssand og Yvonne Løvseth (Drage), Odd Helge Løyning (Ytre Fure) og Gunhild Nybø (Indre Fure) og flere års forskning om kulturlandskap ved Seksjon for landskapsøkologi (Institutt for naturfag, Avdeling for ingeniør- og naturfag), Høgskulen i Sogn og Fjordane. I tillegg har pensjonert lærer Else Fure bidratt både med informasjon om historien til stedene og ikke minst også gjennomført en kartlegging av lokale stedsnavn. Hun har også bidratt med gjennomlesning av rapporten. Supplerende feltarbeid er gjennomført av Ingvild Austad og Leif Hauge.

Rapporten har satt fokus på verdier knyttet til enkelteiendommer og felles bruksareal og skisserer forslag til tiltak for å bevare disse. Det vil imidlertid bli opp til forvaltningen (Fylkesmannen) i samarbeid med den enkelte grunneier å konkretisere eventuelle tiltak innenfor praktiske (realistiske) og økonomiske rammer. Hovedhensikten med foreslåtte skjøtselstiltak er å tydeliggjøre verdiene i landskapet, synliggjøre utfordringer og foreslå skjøtselstiltak for å sikre landskapet med ulike kulturspor slik det fremstår i dag og helst forsterke disse. Dette omfatter også fjerning, begrensning og erstatning av fremmede treslag der det er forsvarlig og praktisk/økonomisk mulig, spesielt i områder hvor plantingene skjuler og truer karakteristiske steinopplegg (røyser, bakkemurer, buråser, inngjerdete hager, steingjerder og tufter). Arbeidet skal forankres i kommuneplanen. Kostnadene med å ta vare på en så viktig del av vår felles kulturarv som Ytre Drage, Indre og Ytre Fure, må ses på som en samfunnsoppgave. Formidling av de store verdiene som finnes på disse gårdsbrukene, kan være et supplerende næringslivstiltak, og området brukes allerede aktivt til natur- og kulturbasert reiseliv. I dag tilbys det guidete turer blant annet til Ytre Fure.

Høgskulen i Sogn og Fjordane ved professor Ingvild Austad og førsteamanuensis Leif Hauge har utarbeidet skjøtselsplanen for Ytre Drage, Indre og Ytre Fure. Arbeidet har vært finansiert av Fylkesmannen i Sogn og Fjordane – Landbruksavdelinga.

Sogndal/Selje, juni 2015.

Ingvild Austad Leif Hauge

SAMMENDRAG

Sporene etter generasjoners bruk av vegetasjon og landskap er mange og varierte i hele området. Dette omfatter både gamle bygninger og tufter etter bygninger, utløer, torvhus, kvernhus, steinfjøs (ku- og geitefjøs), naust og båthus, steinopplegg (rydningsrøyser, steingarder/bøgarder, buråser og bakkemurer), veger og klopper, inngjerdete hager, og også spor i vegetasjonen som urterik, lyskrevende engvegetasjon, kystlynghei og torvmyrer.

På Ytre Drage, g.nr. 49, br. nr. 2, er det aktiv landbruksdrift med husdyrhold («villsau» og kystgeit) med fôrsanking (slått) og lyngbrenning for å vedlikeholde beitemarkene i fjellet. De andre gårdsbrukene på Ytre Drage er fraflyttet, og her er driften i hovedsak lagt ned. Deler av innmarksarealene på Ytre og Indre Fure skjøttes, men arealene er ikke under tradisjonell landbruksdrift i dag, men det bor folk på to av de tre gårdsbrukene og et bolighus på Indre Fure. Ytre Fure er fraflyttet, men brukes aktivt som feriested.

Kantsoner, skråninger og marginale slåttemarker og naturbeitemarker i tilknytning til innmarksareal og utmarksareal, er generelt i forfall med stedvis kraftig oppslag av einstape og mjødurt. Eng- og krattlodnegras har utviklet seg på engareal som ikke slås, og danner i dag et tett strølag som hindrer andre arter å spire. Artsdiversiteten på enkelte gamle slåttemarker og beitemarker kan likevel være høg (Austad & Hauge 2008). På ur- og blokkmark har røsslyng etablert seg. Også einer og nyperose, og lauvtrær (rogn, bjørk, hassel, platanlønn, vanlig hagtorn og delvis sitkagran) er i ferd med å etablere seg i beitebakkene i lisidene fra Ytre Drage til Ytre Fure.

Folk i området, enten bofaste, eller som bruker eiendommene til feriested, er opptatt av å ta vare på egne bygninger, tilliggende jordbruksmark og kulturspor. Det er likevel få som ser for seg muligheten av å stelle mer avsidesliggende og/eller bratt jordbruksmark, ta del i omfattende ryddetiltak eller vedlikeholde steinstrukturer som ikke lenger brukes. Bruk 49/2 har beitedyr (sau, geit) som evt. kan brukes i landskapspleien i delområder etter nærmere avtale.

Gårdskart er hentet fra www.skogoglandskap. Eldre utskiftingskart er gjengitt i rapporten.

INNHOLD

FORORD 3
SAMMENDRAG 4
INNHOLD 5

1.0 INNLEDNING 8

2.0 LOKALISERING OG AVGRENSING 10

3.0 HISTORIE 12
3.1 Ytre Drage 13
3.1.1 Matrikler og folketellinger på 1800-tallet på Ytre Drage 13
3.1.2 Utskifting på Ytre Drage 13
3.1.3 Ytre Drage tidlig på 1900-tallet 15
3.1.4 Stølsområder og torvmyrer 15
3.1.5 Ytre Drage på 1950-tallet 16
3.1.6 Skogplanting 17
3.1.7 Ytre Drage på 1990-tallet 17
3.2 Indre Fure 18
3.2.1 Matrikler og folketellinger på 1800-tallet på Indre Fure 18
3.2.2 Utskifting på Indre Fure 18
3.2.3 Indre Fure tidlig på 1900-tallet 18
3.2.4 Løypestrenger 20
3.2.5 Indre Fure på 1950-tallet 20
3.2.6 Indre Fure på 1990-tallet 20
3.3 Ytre Fure 22
3.3.1 Matrikler og folketellinger på 1800-tallet på Ytre Fure 22
3.3.2 Utskifting på Ytre Fure 22
3.3.3 Fisket 24
3.3.4 Ytre Fure tidlig på 1900-tallet 24
3.3.5 Ytre Fure på 1950-tallet 25
3.3.6 Ytre Fure på 1990-tallet 25

4.0 KULTURLANDSKAPET I DAG 26
4.1 Ytre Drage 26
4.1.1 Arealbruk og struktur 26
4.1.2 Bygninger 27
4.1.3 Tekniske anlegg/steinstrukturer/kulturspor 28
4.1.4 Vegetasjon og habitat 28
4.2 Indre Fure 29
4.2.1 Arealbruk og struktur 29
4.2.2 Bygninger 30
4.2.3 Tekniske anlegg/steinstrukturer/kulturspor 30
4.2.4 Vegetasjon og habitat 31
4.3 Ytre Fure 32
4.3.1 Arealbruk og struktur 32
4.3.2 Bygninger 33
4.3.3 Tekniske anlegg/steinstrukturer/kulturspor 33
4.3.4 Vegetasjon og habitat 34

5.0 RESTAURERINGS- OG SKJØTSELSPLAN FOR KULTURLANDSKAPET FOR YTRE DRAGE, INDRE og YTRE FURE 35

6.0 ENKELTEIENDOMMER PÅ YTRE DRAGE 36
6.1 Ytre Drage 49/1 36
6.1.1 Nærområdet rundt tunet/terrasseflater 36
6.1.2 Slåttemark 37
6.1.3 Naturbeitemark ”Legebruna” og ”Fremstekvia” 38
6.2 Ytre Drage 49/2 40
6.2.1 Innmarksareal i sør nedenfor vegen 41
6.2.2 Innmarksareal på oppsiden av vegen, sør og øst for tunet 42
6.2.3 Sitkagranplantefelt 44
6.2.4 Naturbeitemark i nord 45
6.3 Ytre Drage 49/3 Naustbø 46
6.3.1 Hage og kultureng 46
6.3.2 Innmarksareal på oversiden av vegen 47
6.4 Vestheim, 49/4, 49/6 og 49/7 49
6.4.1 Tun 49
6.4.2 Teig 49/7 Slåttemark 49
6.4.3 Teig 49/6 Naturbeitemark 51
6.5 Tomt 49/9 51
6.6 Andre areal og teiger på Ytre Drage 53
6.6.1 Naustområdet 54
6.6.2 Teig 49/5 lokalisert mellom elveløpene nord i Dragsdalen 54
6.6.3 Utmark mot Hoddeviksfjellet 57
6.6.4 Utmark fra fjøre til fjellfot mellom Ytre Drage og Indre Fure 59

7.0 ENKELTEIENDOMMER PÅ INDRE FURE 61
7.1 Indre Fure 48/1 62
7.1.1 Tunet, hagen og nærliggende slåttemark 62
7.1.2 Slåttemark/beitebakker i lisiden (”Perbakkane”) 64
7.1.3 Innmarksareal i vest (”Smårindane”, ”Sletteneset” og ”Nesbakkane”) 67
7.1.4 Inngjerdet sitkaplantefelt (”Perhagen”) 68
7.2 Indre Fure 48/2 69
7.2.1 Tunområdet med tilgrensende innmarksareal og frukthager i øst 70
7.2.2 Slåttemark i lisidene i øst (”Storeblombakken” og ”Inste” og ”Ytste Lisjeblombakken”) 71
7.2.3 Slåttemark/beitebakker i lisiden over tunet (”Kviabakkane») med gardfjøs og ”Kalvekvia” 72
7.3 Indre Fure 48/3 74
7.3.1 Innmarksareal, tidligere åkerareal («Grufseåkeren») 74
7.3.2 Innmarksareal, tidligere slåttemark i lisiden («Slettebakkane») 75
7.4 Andre areal og teiger på Indre Fure 76
7.4.1 Tunet 77
7.4.2 Sommerseter, torvmyrer og isdam i fjellet 78
7.4.3 Utmarksareal mellom Indre Fure og Ytre Drage 80
7.4.4. Utmarksareal mellom Indre Fure og grensen mot Ytre Fure 82

8.0 ENKELTEIENDOMMER PÅ YTRE FURE 83
8.1 Ytre Fure 47/1 83
8.1.1 Innmarksareal (tidligere åkerareal og slåttemark) i vest 84
8.1.2 Innmarksareal i øst 89
8.2 Ytre Fure 47/2 91
8.2.1 Innmarksareal i vest 91
8.2.2 Innmarksareal i øst 95
8.3 Andre areal og teiger på Ytre Fure 96
8.3.1 Torvdalen. Torvmyrer og isdam 96
8.3.2 Vegen mellom Indre Fure og Ytre Fure 98

9.0 OPPSUMMERING 101
9.1 Verdier i området 101
9.1.1 Et særpreget kystkulturlandskap med stor pedagogisk verdi 101
9.1.2 Verdifulle bygningsmiljø og tekniske kulturminner 101
9.1.3 Et viktig reiselivsmål 101
9.2 Utfordringer 102
9.2.1 Fast bosetting eller feriesteder 102
9.2.2 Gjengroing og svartlistede arter 102
9.2.3 Erosjon og utrasing 102
9.2.4 Utfordringer på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure 103
9.2.5 Økt satsning på reiseliv 103
9. 3 Skjøtsel, mål og prioriteringer 104
9.3.1 Bygningsmiljø, enkeltbygninger, steinbygninger og tufter 104
9.3.2 Steinstrukturer og tekniske kulturminner 104
9.3.3 Åkerareal, slåttemark og naturbeitemark 105
9.3.4 Utmark og fjell 106
9.3.5 Fremmede arter 106
9.3.6 Andre forhold 107

10.0 REFERANSER 108

VEDLEGG 110
Vedlegg 1. Råd for restaurering og skjøtsel av kulturlandskap 110
Vedlegg 2. Artsliste med norske og latinske navn over planter nevnt i rapporten 130

1.0 INNLEDNING

De store verdiene på Indre- og Ytre Fure og i Hoddevik ble registrert i kulturlandskapsprosjektet i Sogn og Fjordane – bruk og vern, alt på slutten av 1980-tallet (Austad et al. 1993). Senere ble dette området utpekt som nasjonalt verdifullt kulturlandskap i 1994 (Direktoratet for naturforvaltning 1994). Området ble etter hvert utvidet østover til nabobygda, Drage, og også sør-østover til Årdal, Skårbø og Liset med mellomliggende hei- og fjellområder (kystlynghei). I 2009, ble Hoddevik – Liset i Selje kommune valgt ut som et av 20 verdifulle kulturlandskap i Norge (Statens landbruksforvaltning et al. 2008). (Senere har ytterlige to nasjonale kulturlandskapsområder kommet til).

Bakgrunnen for utvelgelsen av Hoddevik-Liset-området var et særpreget kystkulturlandskap med et høgt biologisk mangfold (Hoddevik og Skårbø), et historisk landskap (Drage), særpreget beliggenhet med typiske beitebakker i god hevd (Indre og Ytre Fure), klyngetun (Indre Fure), og eksempler på mer eller mindre intakte småbruk med kulturlandskapsstruktur fra det førindustrielle landbruket (Skårbø, Årdal, Liset, Ytre og Indre Fure). Området omfatter noen av de mest spesielle og best bevarte kulturlandskapene i Sogn og Fjordane. Gårdene representerer typiske kyst-naturressurs-utnyttingsprofiler fra fjord til fjell med innmark, utmark- og hei (”fjell”). Husdyrbeiting gjennom tusener av år har formet de karakteristiske beitebakkene og lyngheiene. Terrengdekkende myrer som karakteriserer de høgereliggende områdene har vært viktige torvmyrer (brensel), og sporene i vegetasjon og landskap er ennå tydelige. I tillegg representerer disse gårdene det typiske kombinasjonsbruket; dvs. store deler av næringsgrunnlaget kom fra havet. Nærhet til hav ga også grunnlag for å utnytte ekstra ressurser som tang og tare både til husdyrfôr, gjødsel og/eller i næringssammenheng (aske fra tarebrenning ble brukt som tilsatsmiddel i stentøyproduksjon og ved jodproduksjon).

Gårdsbrukene på Ytre Drage er en del av en større grend (Dragebygda), som også omfatter flere gårdsbruk på Indre Drage og på Austmyr. Dette er en vid og åpen dal med store, oppdyrkede jordbruksareal. Gårdsbrukene på Ytre Drage ligger vest for Dragselva, og sør for vegen over Hoddeviksfjellet.

Gårdsbrukene på Indre og Ytre Fure er samlet i to små grender i strandsonen under bratte fjell hvor terrenget begrenser størrelsen på innmarksarealene, og hvor lisider og fjellområder utgjør de viktigste beite- og fôrsankingsområdene. Gårdsbygninger, gardfjøs/vår- og sommerstøyler, hei og fjellområder, utgjør en viktig helhet med stor pedagogisk verdi.

Naustområder, tørkeplasser for fisk (klippfisk og tørrfisk) og nøter, fiskeplasser, beitemark og jakt-rettigheter kunne være felles for de ulike grendene, mens lyngsankingsområder og torvmyrer (brenntorv) i utmarka og på fjellet, gjerne hørte til det enkelte gårdsbruket.

Mellom folk bosatt i Dragebygda, folk på Indre og Ytre Fure, var det tidligere mye samkvem. Ytre Drage, Indre og Ytre Fure var ett «bedarlag» i bryllup, begravelser og barsel. Dragebygda hadde også en knutepunktfuksjon for samferdsel. Drage hadde langt tilbake vært «skyss-skafferstasjon» (nedlagt i 1916). Det var båtrute fra Selje til Drage fra 1897, nedlagt ca. 1950-1952. Her var det i perioder også gjestgiversted, telegraf, post, butikk og skole. Herfra gikk den gamle fedselsvegen over Dragseidet til Leikanger og Vanylvsfjorden, og man kunne ta seg til Indre og Ytre Fure til fots langs stranden, og herfra over fjellet til Hoddevikbygda i nordvest. Indre Fure fikk bilveg i 1967, mens Ytre Fure fremdeles bare kan nås til fots (ca. 1 times gange i ulendt terreng) eller fra båt. Bilveg fra Drage over til Hoddevik kom i 1926. Det var skolehus på Indre Fure, i Drage og i Hoddevik, og også på Ytre Fure

(49/2) var det tilrettelagt for skole. Det var skolehus på Drage fra 1910, i Hoddevik fra 1912. For Indre og Ytre Fure var det skole i private hus fra ca. 1935. På Indre Fure først på 48/1 til ca. 1944, deretter på 48/2 til 1950.

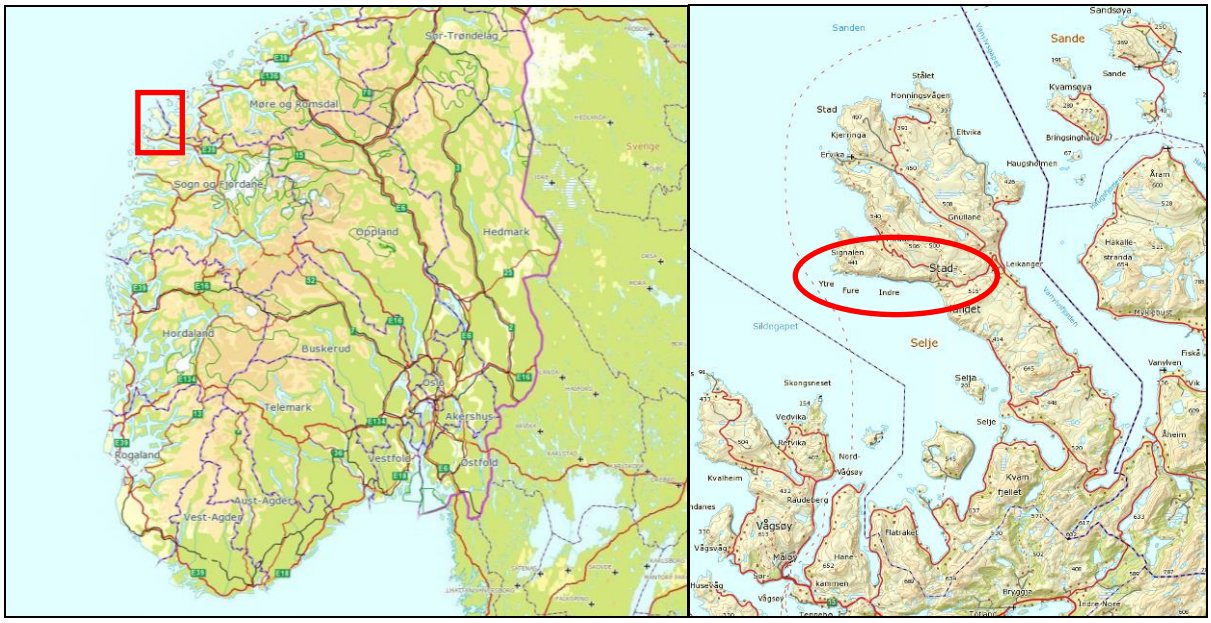
Gårdsbrukene både på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure representerer kombinasjonsgården med jordbruk og fiske, hvor alle har en karakteristisk kystgård-profil med utnytting av naturressursene fra havet (fiske og fiskeplasser, bestemte tørkeplasser både for garn og for klippfisk, innsamlingsplasser for tang, tare og drivved), landingsplasser, båtstøer og naust, åkerareal, innmarksenger og utslåtter, heimestøler, beitemark i fjellet, torvmyrer, lyngsankingsområder og jaktområder. Det var slik sett en mengde naturressurser som kunne utnyttes.

Tidligere lå gårdsbrukene både på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure i tilnærmete klyngetun med en omfattende teigdeling. På Ytre Drage ble det gjennomført en utskifting i 1877 (overutskifting i 1879). Klyngetunet på Indre Fure har etter utskiftingen i 1889 beholdt mye av sin opprinnelige karakter selv om enkelte bygninger er fjernet eller flyttet og nye har kommet til, og jordsbruksteigene er samlet i større areal. På Ytre Fure som gjennomgikk en utskifting i 1906, ble den sentrale bygningsmassen delt opp og marka skiftet, slik det også ble gjennomført på Ytre Drage.

Det kan identifiseres ulike steinstrukturer fra tiden før utskiftingene både på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure i dag, men de fleste steinarbeidene i området viser spor etter utflytting og omstrukturering av eiendommer og ryddinger etter den tid. Det åpne og generelt treløse landskapet gjør sitt til at steinarbeidene er svært tydelige, og opplevelsen av landskapet blir svært spesielt. Særlig utgjør Ytre og Indre Fure særlig verdifulle kulturlandskap, med en beliggenhet helt ute i havgapet.

2.0 LOKALISERING OG AVGRENSING

Kartblad M711, 1119 II, Stad og 1119 III, Vanylven i 1:50 000 dekker området. UTM koordinater for Ytre Drage er LP 035 - 915, Indre Fure LP 004-916, og Ytre Fure KP 982-915. (0298192-689151). Lokaliseringen av Ytre Drage, Indre og Ytre Fure er vist på fig.1.

Figur 1. Lokalisering av Ytre Drage, Indre og Ytre Fure i Selje kommune.

Gårdsbrukene på Ytre Drage har g.nr. 49/1, 49/2, 49/3 Naustbø (utskilt fra br. nr. 2) og 49/4 Vestheim inkl. 49/6 og 49/7 (utskilt fra br. nr. 1) og et «småbruk»/utskilt boligtomt 49/9. De tre gårdsbrukene på Indre Fure har g.nr.48.1, 48/2 og 48/3. I tillegg er det andre eiere av bygninger i tunet, henholdsvis 48.4 og 48.5. Ytre Fure har g.nr. 47, br.nr. 1 og 2. I tillegg har lakseverpet eget bruksnummer (47/3).

Både Ytre Drage, Indre og Ytre Fure ligger på sør-vest siden av Stadlandet under bratte li- og fjellsider med utsyn over Sildegapet i sør mot Vågsøy, og det utsatte Stadhavet mot nord/nord-vest. Dragebygda ligger ganske lunt til med omkransende fjell mot nord-vest og nord-øst med Elvahornet (310 moh.) i vest, Langedalsnibba (498 moh.) og Vardeberget (421 moh.) mot nord, Leikanger heia (Dragseidet) i nordøst og Myrehornet (335 moh.) mot sørøst. Tunet på Ytre Drage 49/2 er lokalisert ca. 35 moh. med 49/1 noen meter lavere. Indre Fure ligger ca. 3,5 km vest. Bebyggelsen på Indre Fure ligger samlet nede ved stranden, 5-10 meter ovenfor flomålet med det store Furehornet (431 moh.) i bakkant. Ytre Fure ligger ytterligere ca. 2 km lenger vest. Blåfjellet (439moh.) i nord, Signalen (441moh.) i nordvest og det lille Furehornet (213 moh.) i vest omkranser gårdsbrukene på Ytre Fure hvor bygningene ligger noe adskilt på mindre terrasseflater ca. 30-40 moh.

Figur 2. Ca. avgrensning av skjøtselsområdet.

Skjøtselsplanen omfatter området vist på fig. 2 og utgjør ca. 3,5km^2. I tillegg til innmarksareal på overnevnte gårdsbruk i de tre grendene, inngår stølsområdene på Indre og Ytre Fure, samt lisidene mot sjøen fra Ytre Drage til Ytre Fure. Skjøtselsområdet avgrenses i øst og nord av Dragselva, dvs. hovedgrenselinjen mellom Ytre- og Indre Drage.

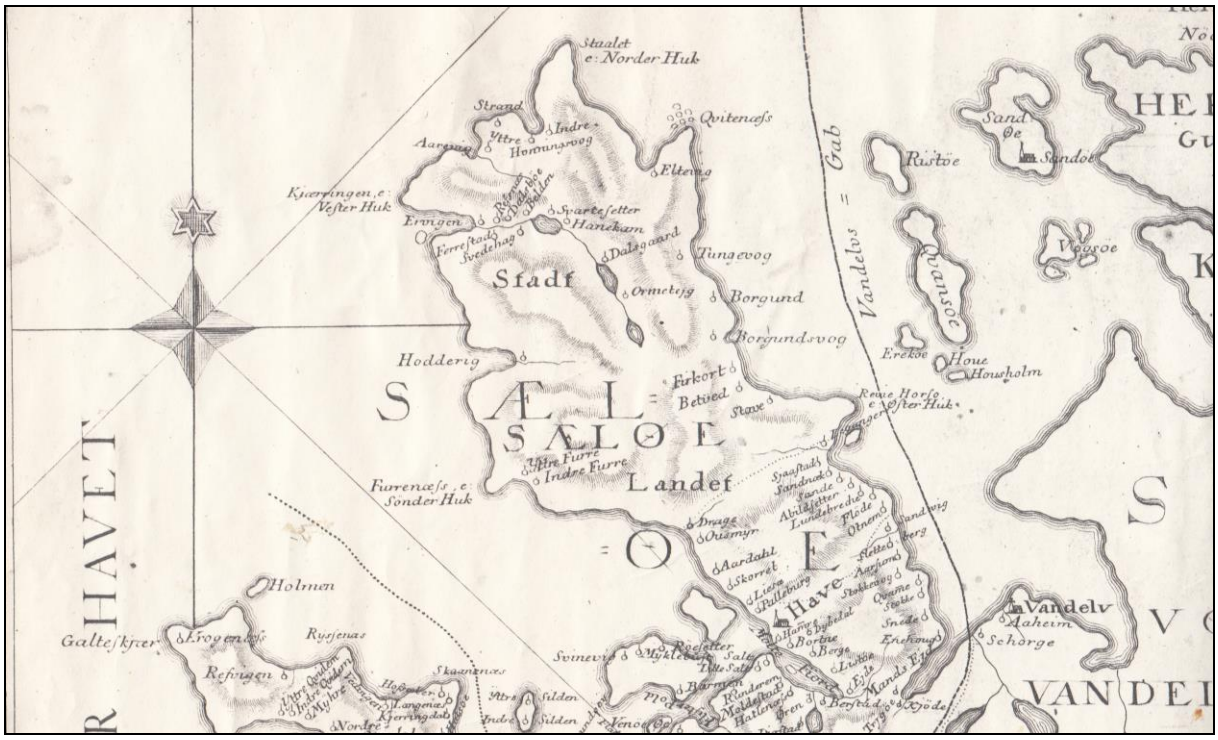
Hovedfokus for skjøtelsplanen har vært på gårdsbrukenes nærområder. Fjellområdene utover stølsområdene blir ikke behandlet i denne planen. Innenfor tiltaksområdene finnes driftsareal med ulik alder, historie og tilstand. Det er driftsareal i relativ god hevd, mer marginale driftsareal, areal som trenger restaureringstiltak og tilgrensende slåttemarker og naturbeitemarker under gjengroing.

Skjøtselsplanen skal gi en faglig og praktisk plattform for restaurerings- og skjøtselstiltak for å ta vare på det spesielle kulturlandskapet på gårdsbrukene på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure. Planen skal i tillegg være praktisk gjennomførbar. Skjøtselsplanen omfatter åtte gårdsbruk, henholdsvis fire på Ytre Drage, tre på Indre Fure og to på Ytre Fure. Arealene er beskrevet med tilstand og potensiell utvikling. Behov for restaurering og årlige skjøtselstiltak er anbefalt ut fra et faglig (vegetasjonshistorisk, landskapsestetisk og kulturhistorisk) ståsted. Konkrete tiltak må avklares i hvert enkelt tilfelle med den enkelte grunneier. Skjøtselsarealene som inngår i planen, er oftest en mosaikk av ulike driftsareal (historie og jordbunnsforhold), og dette er det forsøkt tatt hensyn til i beskrivelsene. Det er brukt lokale stedsnavn på områdene der de har vært kjent.

3.0 HISTORIE

Gårdsbrukene på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure er beskrevet i bygdeboken for Selje (Aaland 1943). Dragseidet/Drage er kjent fra kristningstinget holdt av Olav Trygvason i år 997, men bosetningen er trolig langt eldre. Det er registrert og datert funn fra flere gravrøyser, henholdsvis til jernalderen (ca. 500 f. Kr. - 1050 e. Kr) på Ytre Drage og til bronsealderen (ca. 1800 f. Kr. til 500 f. Kr.) på Indre Drage. Drage er ellers en av få gårder i Selje som er nevnt i Diplomatarium Norvegicum fra 1300-tallet. Fra tiden mellom 1300-tallet til 1500-tallet har en ikke skriftlig materiale om Drage, men fra 1563 finnes det kilder. Drage var opprinnelig en gård, men på 1600-tallet ble det skilt mellom Indre og Ytre Drage. Gårdsbrukene på Indre Drage ble regnet som «temmelig velstående», da i motsetning til gårdene på Ytre Drage og på Austmyr som «var fattige». Gårdene hadde også «ond landing», dvs. vanskelige landingsforhold (Aaland 1943). På kart av J.A. Krog fra 1770, finner vi imidlertid bare Drage og Austmyr (fig. 3). På Ytre Drage har det vært to hovedgårdsbruk og opprinnelig to husmannsplass/strandsittere (senere utskilte småbruk), i tillegg til et lite bureisingsbruk.

Fure (mest trolig Ytre Fure) er nevnt i Bjørgvins Kalvskinn (1306-1360). Senere, i 1563, er det skilt mellom Indre og Ytre Fure (Aaland 1943), og i Bispejordboka for Bergen bispedømme fra 1585, finner vi begge gårdene nevnt. Gårdene er tegnet inn på kart av J.A. Krog med navnene Ydre Furre og Indre Furre, markert som to separate gårder (se fig. 3). Gårdene som har en sentral beliggenhet ved havet med viktige fiske- og fangstplasser, kan imidlertid ha hatt bosetting langt tidligere. Funn av ulike redskaper og potteskår fra Ytre Fure er datert til tidlig 1200-tall. På en tilsvarende gård i nærområdet, Årdalen, noen mil lenger inne i fjorden, har man datert rydningsspor tilbake til 400-375 f. Kr. (Koller 2010). I tillegg er det som nevnt spor etter langt tidligere aktivitet i nabobygda Drage. For å avdekke gårdenes historiske alder og dynamikk vil det være behov for arkeologiske og vegetasjonshistoriske undersøkelser.

Figur 3. Utsnitt av kart over Selje av J.A. Krog fra 1770-tallet. Her finner vi både Ydre og Indre Furre inntegnet. Indre og Ytre Drage er tegnet inn som en gård, mens Austmyr er tegnet inn som en separat gård.

3.1 Ytre Drage

3.1.1 Matrikler og folketellinger på 1800-tallet på Ytre Drage

Selv om flere åker- og slåtteareal må ha blitt opparbeidet på et tidlig tidspunkt, er det trolig gårdbrukerne som bodde i grendene på 1800-tallet og tidlig 1900-tall, som har stått for mesteparten av ryddingen og oppdyrkingen.

Matrikkelen fra 1801 forteller om to hovedbruk på Ytre Drage med tilsammen 14 personer. Av disse er det flere barn og ungdommer og yngre tjenestefolk. I tillegg bodde en jordløs husmann med kone her på den tiden. Med unntak av husmannen var alle under 50 år.

I matrikkelen fra 1865 er det fremdeles to gårdsbruk med separate husholdninger på Ytre Drage. Gårdsbrukene har nå blitt selveigde. I tillegg er et kårhushold registrert. Her var det fem barn under 18 år og seks tjenestefolk. Totalt 19 personer er registrert på Ytre Drage i 1865. De to gårdsbrukene har tilsammen 3 hester, 31 storfé, 68 sauer (får), 50 geiter, og 2 griser (svin). I félag (1 ku utgjør et félag, 6 sauer/geiter utgjør et félag, og en hest to félag) utgjør dette drøyt 57, dvs. en stor besetning som det skal sankes fôr til. Det såes ut henholdsvis ½ tønne bygg, 12 tønner havre, og settes ut 11 tønner poteter på de to gårdsbrukene. Folketallet og husdyrholdet var tilnærmet på sitt høgeste utover andre halvdel av 1800-tallet, men holdt seg høgt frem til 1900.

3.1.2 Utskifting på Ytre Drage

Det ble gjennomført en underutskifting på Indre og Ytre Drage i 1877, mens det var en overutskifting i 1879. Utskiftingskartet (fig. 4a-c) viser to tun på Ytre Drage, kalt «Elvarane», og en mindre husmannsplass, markert med tre-fire bygninger, nærmere stranden. På 49/1 er det fem bygninger, og på 49/2 7-8 bygninger. Gårdsbrukene har felles veg opp til tunene sør for bygningene på bruk 1. Vegen ser ut til å fortsette som en burås nordover fra tunet på 49/2 til slåttemark og ulike teiger som ligger ovenfor en inntegnet steingard, og nedenfor bøgarden som skiller innmark fra utmark. Begge gårdsbrukene har senere fått ny vegtilkomst, og bygningene på 49/1 er også flyttet. Noen av bygningene fra før utskiftingen står fremdeles i tunene i dag. Etter utskiftingen ble innmarken delt i tre store teiger. Bruk 49/2 (B) har fått innmarken sin samlet i ett stykke, mens 49/1 (A) har en teig ved naustene og en teig øst for tunet. De nye eiendomsgrensene går i nord-sørlig retning. De fleste åkerarealene er tegnet inn sør for tunene og sør-sørøst for husmannsplassen. Mindre teiger ligger også i sørvest.

Størrelsen på åker og eng har nok vekslet opp gjennom tiden avhengig av folketall, arbeidskraft og mengde gjødsel tilgjengelig. Trolig har store deler av arealet der det ikke er for bratt eller for steinete, en eller annen gang vært ryddet, snudd og brukt som åker. Steinstrukturer som en kan se på utskiftingskartet er bøgarden som skiller innmarka fra utmarka og som går rett nordover fra tunområdene. Det er også gamle steingarder (bøgarder) nord for tunet på 49/2. Disse strekker seg vestover. Detaljer i det gamle utskiftingskartet kan være vanskelig å tyde, men trolig har flere gamle steinstrukturer overlevd utskiftingen, blant annet ligger det flere rester etter steinmurer/tufter nordvest for tunet på 49/2. Lengst nord på eiendommen til 49/1 står rester etter en tverrmur (Høgmuren), som før gikk fra Dragselva («Gjølet») til bøgarden som skilte innmark og utmark. Knappe 200 bonitetsfigurer er tegnet inn, men også bygningene er nummerert på dette kartet, dvs. at enkeltteigene er noe færre.

På utskiftingskartet vises 7 naust (fig. 4b). Det er også markert tre stiplete kvadrater uten tak som kan være tørkeplasser for garn, for fisk eller tare. Det er også tegnet inn to mindre bygninger øst for naustrekken og to i vest, trolig er dette bygninger i tilknytning til fiske og

havbruk. Tomtene der naustene står og stranden nedenfor er sameie. Utenfor Drage er havstrømmene vanskelige, og en første molo sto ferdig bygget i 1893.

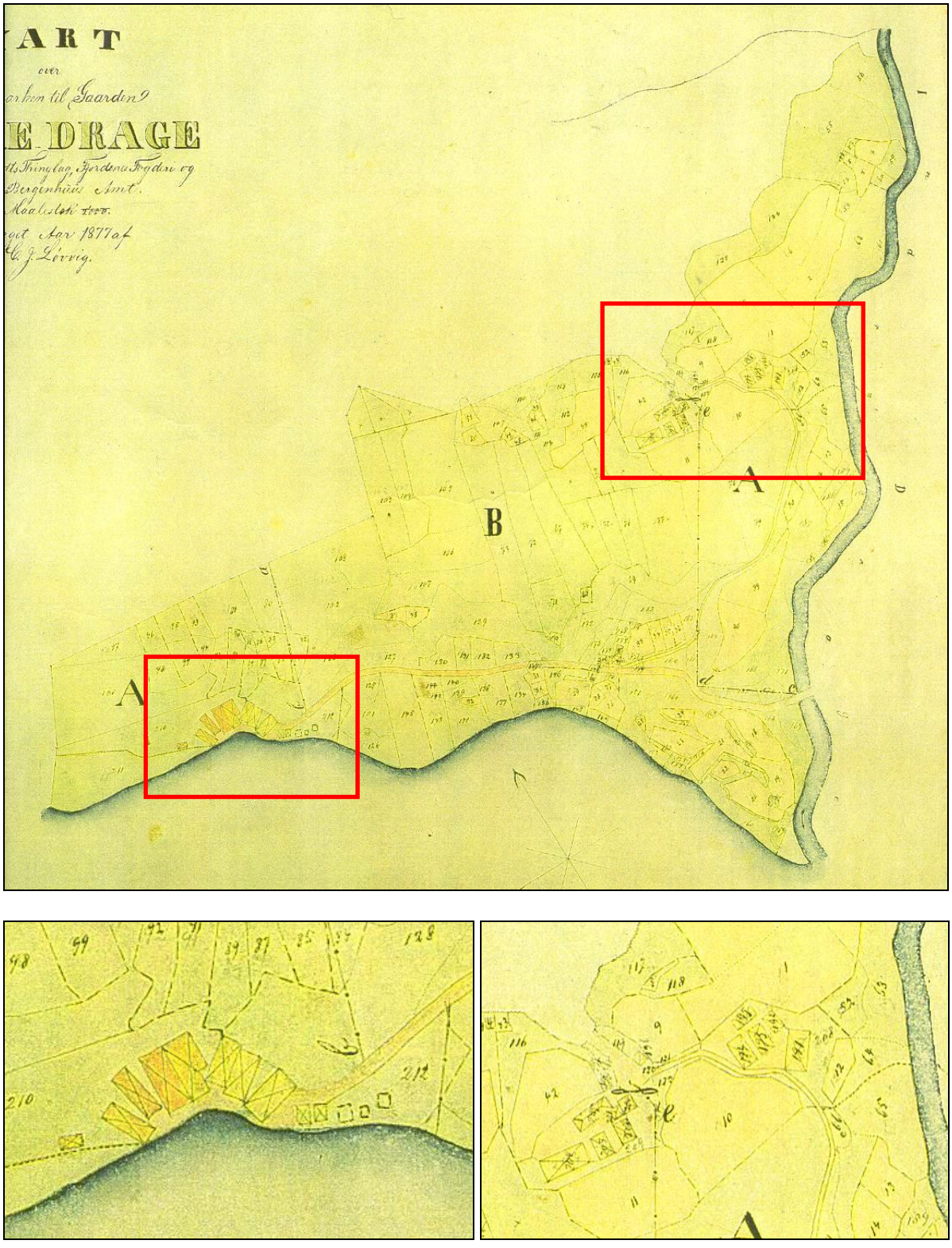

Fig. 4a-c. Kopi av utskiftingskartet over innmarksarealene fra 1877 på Ytre Drage og oppforstørret oversikt av selve tunområdet og naustene.

3.1.3 Ytre Drage tidlig på 1900-tallet

I følge folketellingene bodde det hele 109 personer i Dragebygda (Indre og Ytre Drage og Austmyr, samt på husmannsplasser) i 1901. Av disse bodde 17 personer på Ytre Drage. På 49/1 var det en familie med 10 personer, hvor 7 var små barn og 1 var kårkone. De eldste døtrene på 13 og 11 år står oppført med husstell og fjøsstell. Gårdbrukeren er også registrert som fisker. På 49/2 bor det 7 personer. Gårdbrukeren her er enkemann, men han har mange døtre som hjelper til, og her bor også en kårkone. Gårdbrukeren er også registrert som fisker. 10 år etter er gårdbrukeren på bruk nr. 2 gift på nytt og har fire nye, små barn, samt tre tjenestefolk i husholdet. På det andre bruket er det ikke forandringer. I 1910 bor det 18 personer på Ytre Drage. Naustbø, 49/3 ble skilt ut i 1906, og Vestheim, 49/4 (inkl. 49/6 og 49/7), ble utskilt i 1916. Her bodde eldste sønn på br. nr. 1. Han er i folketellingen registrert som skomaker av yrke.

3.1.4 Stølsområder og torvmyrer

Husdyrene beitet på innmarksarealene tidlig vår og sen høst. Milde vintre ga muligheter for utmarksbeiting på lyngheiene store deler av året for småfè. Mens småfè beitet over store områder og i de bratte beitebakkene (kystklippene), var det helst spesielle beiteområder for storfè. For å utnytte vekstsesongen best mulig, gjøre melkingen enkel og for å samle gjødsel, ble det vanligvis ryddet beitemark og bygget gardfjøs (heimestøler/vårflorer) i utkanten av innmarka ved bøgarden. Slike gardfjøs ble brukt vår og høst. Gardfjøsene var vanligvis steinbygninger, og mange av murene er fremdeles i god stand og bygningene er tydelige i landskapet. I tillegg hadde mange gårder også langs kysten fjellstøler (sommerstøl), lenger inne på fjellet. Også her ble dyrene melket hver dag og melken fraktet ned. Indre Drage og Austmyr hadde en slik støl (sommerstøl) sør for Dragseidvegen. Bare tuftene finnes i dag av denne bygningen. Ytre Drage hadde mest trolig sommerstøylen i lisiden opp mot Hoddevikfjellet. Her er det ellers flere tufter etter bygninger (gardfjøs) hvor dyrene ble melket og satt inn for å samle opp gjødsel. Enkelte tufter kan også være rester etter torvhus. Det var store torvmyrer inne på Hoddevikfjellet, og det finnes også løypestrengfester for transport av torv, lyng og høy ned til tunet.

I tilknytning til stølene oppe på fjellet, er det gjerne torvmyrer hvor det ble tatt torv til brensel. Det kunne være helt spesielle områder hvor det ble tatt torv. Gode torvmyrer var viktig, og disse var også gjenstand for utskifting og det var klare eiendomsretter knyttet til dem. Dersom torven skulle være egnet til brensel, måtte den ha en viss fortorvingsgrad. Høg fortorvingsgrad fører til lite askeinnhold, 2-6 % regnes for gunstig (Ording 1940). 2,3m^3 god torv skulle gi samme brennverdi som 1 favn (1,8 hl.) bjørkeved. 1,8 hl. torv skal ha samme brennverdi som 1 hl. koks. En god brenntorvmyr er karakterisert av lite innhold av grove partikler og av at torven kjennes fet som smør når den blir klemt sammen i hånden (Ording 1940). Brenntorven ble ofte stukket i større blokker «stompar», og deretter delt opp i tynnere skiver. Torvstykkene som kunne være ca. 15 x 15 x 4-5 cm, ble lagt til tørk på tørre og vindfulle steder. Etter 2-3 uker ble de samlet i kiper, transportert til torvhusene hvor de ble lagret, før de senere ble fraktet ned til gårds.

Også lyng ble sanket inn til brensel. Ytre Drage hadde eget areal (utskiftet) til lyngsanking (fig. 5).

3.1.5 Ytre Drage på 1950-tallet

Bruken av inn- og utmarksareal på gårdsbrukene var trolig omfattende frem til andre verdenskrig. Samtidig ser vi at det gradvis må ha skjedd både en omlegging og nedtrapping av gårdsdriften. Omlegging av åker til eng er trolig den mest markerte endringen. Dette førte i neste omgang til at de mer marginale arealene (slåttemarkene i lisidene) ble lagt om til husdyrbeite eller blir plantet til med gran. Her hadde driften tidligere i stor grad vært basert på manuell arbeidskraft (ljåslått). Dette omfattet både slåtteteiger i lisidene og i nærutmarka. Også antall husdyr reduseres på alle gårdene.

I jordbrukstellingen fra 1949 finner vi detaljerte opplysninger om areal og husdyr. På Ytre Drage er det registrert 4 bruk. To av brukene er imidlertid små. På de to (fire) gårdsbrukene dyrkes det til sammen 4,6 daa poteter, 26,8 daa eng på dyrka mark, 109,4 daa natureng på innmark, 1,5 daa grønnfôr, og 0,5 daa andre vekster. Det ble registrert 5 epletrær, 2 plommetrær, 7 kirsebær/morelltrær, 35 ripsbusker, 46 stikkelsbærbusker, 15 solbærbusker.

Totalt er det oppgitt 143,5 daa jordbruksareal. Her er det til sammen 11 kyr, 1 kalv, 2 kviger, 42 lam, 1 vær, 44 søyer, 2 hester, 29 høner og 2 sølvrever. Maskinparken er relativt stor med 3 ploger for hest, 2 harver for hest, 2 slåmaskiner for hest, 2 arbeidskjerrer, 2 høyvogner og 2 separatorer.

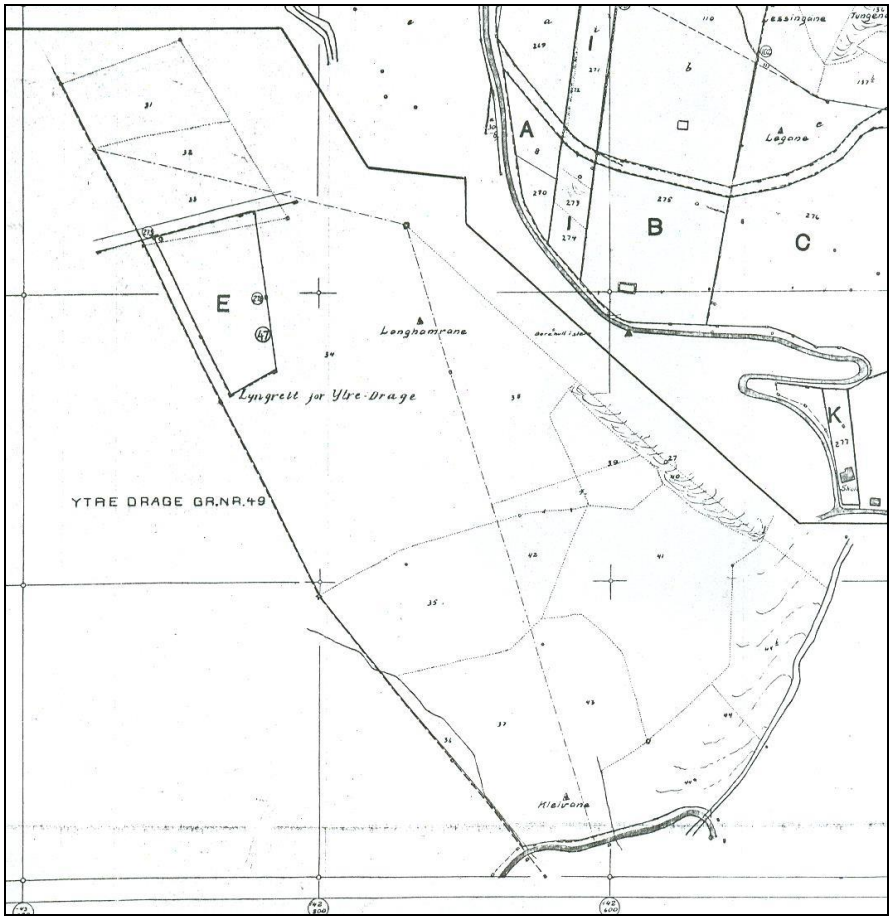

Fig. 5. Eiendomsfestet lyngsankingsområde for Ytre Drage på Kleivane (mot Langedalsnibba) innerst i Dragsdalen, nord for vegen opp mot Hoddeviksfjellet. Hentet fra utskiftingskart over inn- og utmarka til Gnr. 50, Drage indre, fra 1939.

3.1.6 Skogplanting

På 1950-tallet begynte folk i Dragebygda å plante ut sitkagran på enkelte teiger, selv om tilplantingen må ha skjedd til ulike tidspunkt på ulike gårdsbruk. Behov både for bygningstømmer og vindskjerm var viktig, men gran ble også plantet i eiendomsgrenser og langs kantsoner, Drage er nok den av bygdene i Selje som er sterkest preget av skogplanting, i tillegg til Eirsholmen og Selja. Det første forsøket med skogplanting i Selje skjedde så tidlig som i 1876 på Eirsholmen med sogneprest Landmark i 1876 som initiativtager (Os 1957). Buskfuru, furu, kvitgran, vanlig gran, lerk, ask, svartor og eik ble plantet, i tillegg ble det frøsådd lønn (spisslønn/platanlønn), rogn og asal. I 1949 skriver Fylkesskogmester Karl Nybø at skogplanting i Selje inklusive Eirsholmen var på 71 teiger og over 3568 mål. I tillegg nevnes en stor teig på Selje, tilplantet av Staten i 1908/12. Det nevnes utplantinger i Ervik, Honningsvåg og Eltvik i 1933/34 (Os 1957). Djupedal og Bortne er på 1950-tallet i gang med en teig på 170 mål som dekker hele vest- og nordvestparten av dalen som vegen over Sandvikseidet går igjennom (Os 1957). På dette tidspunktet må en ha begynt å plante sitkagran, for dette treslaget fremheves av statskonsulent Toralf Austin i 1955: ….»*disse herreder som alle hører til de ytre strøk, må en være ekstra omhyggelig med valg av plantemark og treslag. Et av de mest aktuelle treslag er utvilsomt sitkagranen, som er et utmerket kysttreslag, men den krever god jord.»* Sitkagranen er tilpasset et kystklima med vind, høg nedbør og milde vintre. Dette gir den et konkurransefortrinn i havnære områder. Det opplyses ellers at det i Selje i de siste årene (1950-tallet) er plantet 20 000 til 30 000 planter pr. år. På denne tiden må det også ha foregått en storstilt utplanting i Dragebygda. På mange gårder ble det plantet ut bartrær ikke bare for å skaffe ly, men også for å sikre seg brensel og trevirke, i første rekke til eget bruk.

3.1.7 Ytre Drage på 1990-tallet

Stadlandet representerer et særpreget, skogløst, åpent landskap. Imidlertid har det skjedd mye i tiden etter andre verdenskrig. I 1992 skriver Turid Helle : «*I Selje som andre stader i fylket er kulturlandskapet i ferd med å endre karakter. Mange av liene, særleg dei som ligg i lè, er i dag meir eller mindre skogkledde… I utmarka nærast bøgardane veks dei gamle beitemarkene til med einer, og redusert beitetrykk på heiane fører til at også desse gror att i fyrste rekkje med grov, gamal lyng, seinare einer og bjørk eller furu……. Moderne jordbruksdrift har også resultert i at liene og heiene har fått innslag av mindre plantefelt (bartre)».* T.Helle (1992) skriver videre: «*Likevel er mykje av det tradisjonelle kulturlandskapet enno relativt intakt, særleg kan Hoddevik og Drage nemnast….»*

På 1990-tallet var Dragebygda et landbruksområde i aktiv drift, selv om deler av innmarksarealene, kantområder og skråninger ikke ble aktivt drevet. Gårdsbrukene på Ytre Drage var imidlertid fraflyttet og marka ble drevet mindre intensivt.

3.2. Indre Fure

3.2.1 Matrikler og folketellinger på 1800-tallet på Indre Fure

Også på Indre Fure må store deler av rydningsarbeidet ha foregått på 1800-tallet. Da var folketallet på sitt høgeste og jordbruksdriften mest aktiv. Det samme gjelder opplegging av de mange steinstrukturene som særpreger området i dag. I 1801 er det registrert 16 personer fordelt på to hushold på Indre Fure hvorav flere var barn og yngre tjenestefolk. I tillegg var her to eldre over 80 år (inderste og på legd/almisse) og en ufør og døv.

I 1865 er det registrert to gårdsbruk med hvert sitt hushold. I tillegg er det under bruk 2 registrert en husmann uten jord som ernærer seg av fiske. På bruk 1 er gårdbrukeren i 40-årene, mens gårdsfolkene på bruk 2 har blitt kårfolk, og en sønn på 27 år står som eier. Med unntak av husmannsfamilen er det få barn på Indre Fure på denne tiden, noe som antall tjenestefolk også avspeiler. Totalt bor det 22 personer på Indre Fure i 1865. De to gårdsbrukene på Indre Fure er også omtrent jevnstore, med 10 storfé hver i tillegg til to hester, en på hvert bruk, 32 og 31 sauer (får), 25 og 34 geiter og en gris (svin) hver. Totalt utgjør dette ca. 44 félag. På disse to gårdsbrukene såes det ut 4 + 4 tønner havre og settes ut 4 + 4 tønner poteter.

3.2.2 Utskifting på Indre Fure

Utskiftingen på Indre Fure foregikk i 1889. Kartet viser 274 boniteringsteiger på innmarka fordelt på to gårdsbruk. Hovedarealet var slåttemark og ryddete slåtteenger. Langs sjøen var det oppdyrkede åkerareal (fig. 6ab). I tunet var det 22 bygninger hvorav 6 av disse lå litt ovenfor tungruppen mot nord. I tillegg er det på kartet tegnet inn to kvernhus, to gardfjøs lokalisert i bøgarden og en mindre bygning i slåttemarka. Flere inngjerdete areal er tydelige på kartet, og vegen/stien til Ytre Fure er merket inn. Etter utskiftingen ble tunet og innmarka delt i to. Grensen gikk rett igjennom tunet med g.nr. 48/1 (A) og 48/2 (B) (fig. 10ab). Her var det vanskelig å flytte ut bygninger pga. forholdet til dyrka mark og ras, og tunklyngen ble bevart.

3.2.3 Indre Fure tidlig på 1900-tallet

På Indre Fure er det registrert to hushold på bruk nr. 1, et hushold på bruk nr. 2 og et hushold på husmannsplassen (uten jord). Det bor til sammen 20 personer på Indre Fure tidlig på 1900-tallet. På begge gårdsbrukene dyrkes det korn/poteter, og det er storfé og småfé, høns og frukthager. Bruk nr. 2 har også kjøkkenhage. Hest var det slutt med før 1900.

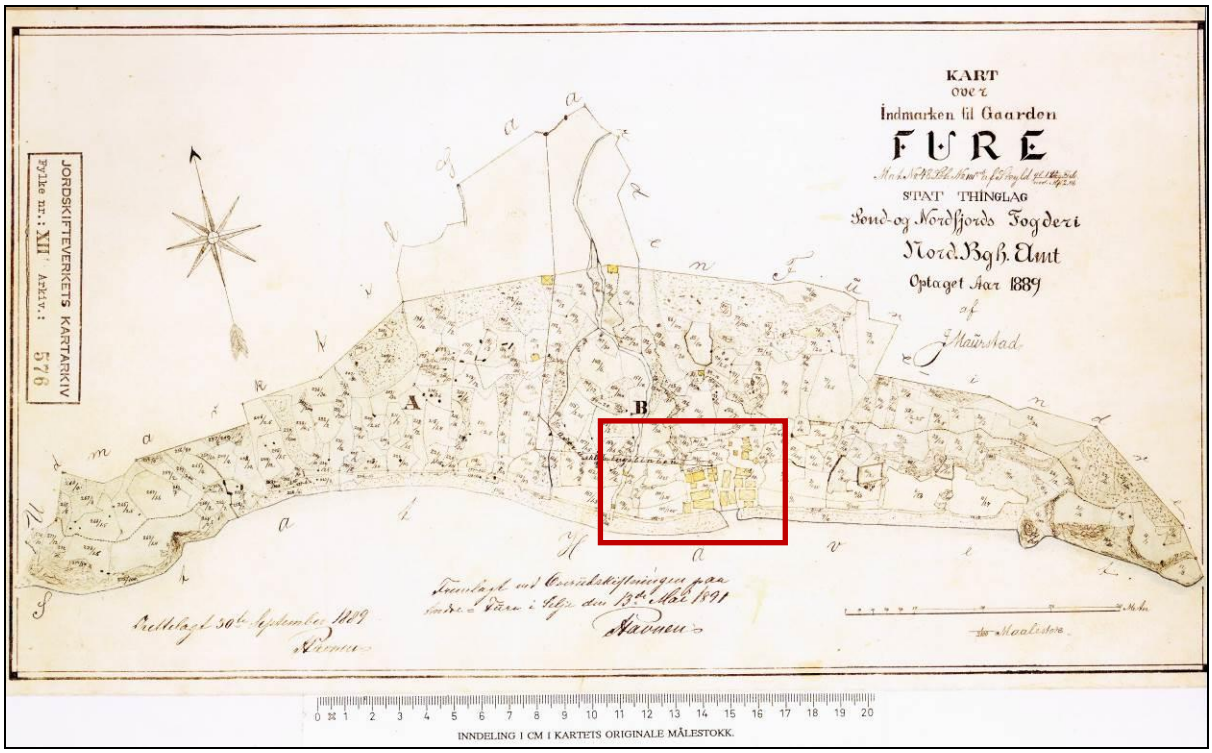

Fig. 6ab. Utskiftingskart over Indre Fure fra 1889 med oppforstørret kartutsnitt over tunområdet.

3.2.4 Løypestrenger

Både Indre og Ytre Fure har tydelige spor etter fundament til et utall løypestrengfester (spjeld). Da størstedelen av slåttemarka var svært bratt, ble det et stort framskritt å kunne feste bører til jern (stål)-vaiere (løypestrenger) for å lette transporten av høy, lyng, gjødsel, torv og ved. Løypestrengene kom i vanlig bruk på vestlandsgårdene på slutten av 1800-tallet da jern(stål)tråd ble rimelig i innkjøp. Løypestreng er i sin enkleste form en jern(stål)tråd spent mellom to punkter i ulendt terreng, slik at strengen henger fritt, og med høgdeforskjell mellom to endepunkter. Fra de enkleste anordninger hvor børa ble festet med en krok på jern(stål)tråden og bare ble «sluppet» nedover, ble det utviklet mer avanserte system med trinser og taufester til å regulere farten, og anordninger med sveiv slik at man også kunne transporere bører både horisontalt og oppover i terrenget. På Indre Fure fikk de løypestrenger i 1895, trolig også samme år på Ytre Fure. Det er spor etter åtte til ti løypestenger i hver av de to grendene. De fleste løypestrengene var til høy og torv, men det var også løypestrenger for transport av gjødsel.

3.2.5 Indre Fure på 1950-tallet

Indre Fure fikk telefon i 1932. Under andre verdenskrig fikk gårdsbrukene her innlagt vann (1940-41), strøm (1960) og bilveg (1967). I 1980 fikk grenda ny molo og kai.

På Indre Fure er det i 1947 registrert tre selvstendige bruk. Bruk nr. 3, utskilt fra br.nr. 1 i 1925-1930, og er noe mindre enn bruk nr. 1 og 2. På de tre gårdsbrukene dyrkes det til sammen 3,0 daa poteter og 2,5 daa havre. Eng til slått oppgis til å være totalt 0,2 daa på dyrket jord (trolig gamle åkerareal) og 79,3 daa natureng på innmark, i underkant av 80 daa jordbruksmark i alt. Husdyrholdet har blitt noe redusert. Antall storfè på de tre gårdsbrukene utgjør nå til sammen 10 storf, 3 kviger og 3 kalver. Det er 37 sauer og 24 lam, 27 geiter og 8 kje og 1 svin, totalt ca. 30 félag. Bruk nr. 1 og 2 har noen høns.

Alle gårdsbrukene på Indre Fure er registrert med frukttrær i 1949 (epler, pærer, plommer, kirsebær). Totalt er det oppgitt 74 trær, og alle har bærbusker (rips, stikkelsbær, solbær) 39 i alt. Et gunstig klima er nok medvirkende årsak til dette, til forskjell fra andre gårdsbruk på kysten av Stad, blant annet i Hoddevik (Austad & Hauge 2010), selv om det har vært forsøk på fruktdyrking også her. Epler (Alexander) dyrket på Indre Fure var både kjent og premiert. Redskapsparken i 1949 på Indre Fure er svært beskjeden med to ploger for hest (br. nr. 1) og separator på hvert bruk.

3.2.6 Indre Fure på 1990-tallet

Både Indre og Ytre Fure er beskrevet i kulturlandskapsrapporten for Selje (Helle 1992) som et av 16 verdifulle typeområder i kommunen. Gårdene er beskrevet som helhetlige kulturlandskap. Turid Helle (1992) skriver: ”

”Gardane her låg lagleg til med tanke på fiske,- det var kort utror, men svært vanskelege landingstilhøve. I enkelte periodar kunne det vere vanskeleg å kome på sjøen. I tillegg til vinterfiske, laks- og hummarfiske vart det drive jordbruk, og gardane var rekna for å vere velståande. Turid Helle (1992) skriver videre: ” *Bruka på Fure hadde 4-5 mjølkekyr kvar og i tillegg både sau, geit og gris. Alle bakkar opp til gardfjøsane på fjellet vart slått, i eldre tid også utslåttar inne på fjellet. I sommarhalvåret vart kyrne samla i gardfjøsane om natta og mjølka kveld og morgon. Gjødsel frå gardfjøsane vart nytta på dei øvre slåttebakkane. På Indre Fure hadde dei ein stor fellesfjøs på fjellet som på det meste romma 15 kyr. Budeiene gjekk att og fram og mjølka. Gardane var sjølvberga i hushaldet; dei dyrka grønsaker, poteter og korn (mest havre, men stundom også bygg og kveite). På Indre Fure hadde dei eigne*

kvernhus, der også folka på Ytre Fure mol kornet sitt. Dei fleste bruka hadde fleire torvhus til å lagre torva i, og både på Ytre- og Indre Fure kan ein sjå restar etter løypestrengane frå fjellet til gards».

«Klyngetunet på Indre Fure ligg på den smale strandflata under Furehornet. Tunet er samansett av tre bruk. Våningshus, uthus, kvernhus, løer og naust utgjer nærmast ein liten tettstad. Like bak tunet ligg bratte, ravineforma terrasseskråningar. Terrenget flatar igjen ut noko, og her ligg inngjerde slåtteteigar og gardfjøsar i stein. I bakkane rundt tunet skyt skogen opp, særleg rogn og bjørk. Det tette tunet er som ein oase av fargerike blomsterbed og store tre av ask og platanlønn. På indre Fure ligg også fleire frukthagar (opprinnelig tre, men en av disse er nå revet), *ein av dei er inngjerda av ein solid steingard».*

Vegetasjonen i området skildrer Turid Helle (1992) på følgende måte:» *Karakteristisk for kulturlandskapet er dei grøne liene med friske enger og beitemarker. Dei «feitaste» engene nær tuna har kraftig vekst med hundekjeks, hundegras, engsyre og engsoleie . …. Dei bratte skråningane er artsrike og inneheld artar som jordnøtt, blåklokke, gulaks, engrapp, engkvein, smalkjempe, ryllik, sløke, raudsvingel, tepperot, skogstorkenebb, englodnegras, kvitkløver, raudkløver, marikåpe, flekkmarihånd, grov nattfiol, gulskolm, slåttestarr, vestlandsvikke, mjødurt, kusymre,kvitbladtistel, hanekam, harestarr, knappsiv, blåkoll, hårsvæve, storblåfjær, storfrytle, gjeldkarve, småengkall, fagerperikum, engfrytle, kystgriseøre, bleikstarr, tveskjeggveronika, tiriltunge og jonsokblom».*Turid Helle har alt i 1992 registrert at deler av eng- og beitemarken er i ferd med å gro igjen med einstape.

3.3. Ytre Fure

3.3.1 Matrikler og folketellinger på 1800-tallet på Ytre Fure

Matrikkelen fra 1801 forteller om et hovedbruk på Ytre Fure med 11 personer, flere barn og ungdommer og yngre tjenestefolk. En jordløs husmand med kone og to små barn bodde også på denne gården på den tiden. Det var tilsammen 15 personer, alle under 51 år i 1801.

I matrikkelen fra 1865 er det to gårdsbruk med separate husholdninger på Ytre Fure. Det er middelaldrende folk i førtiårene som er gårdbrukere og som nå har blitt selveiere. Det er flere barn/ungdom på hvert bruk og mange tjenestefolk. På bruk 1 bor også svigermor til gårdbrukeren som kårkone. Totalt er det 23 personer på Ytre Fure i 1865. De to brukene ser ut til å være omtrent jevnstore med henholdsvis 9 og 10 storfé, 30 og 26 sauer (får), 46 og 18 geiter, og 1 gris (svin) på hver gård. I félag utgjør dette ca. 40, dvs. en stor besetning som det skal sankes fôr til. Hest er ikke registrert på noen av gårdene. Det såes ut henholdsvis 2 og 1 ½ tønner havre, og settes ut 1 ½ og 3 tønner poteter på de to gårdsbrukene. På bruk 2 ble det også dyrket bygg; ¼ tønne. Folketallet og husdyrholdet var trolig på sitt høgeste utover andre halvdel av 1800-tallet, men folketallet holder seg høgt frem til 1900.

3.3.2 Utskifting på Ytre Fure

De ble gjennomført utskifting av Ytre Fure i 1906. Utskiftingskartet viser et klyngetun lokalisert nederst på terrassen (fig. 7ab). I klyngetunet var det 14 separate bygninger, tilhørende de to brukene, i tillegg til naust i Furegjøtten. Litt nord for tunet ligger «Tuftene» med murer etter et tidligere geitefjøs over en tidligere lokalisering av tunet. De to brukene hadde et felles eldhus. Før 1900 var det også to kvernhus i Dalen. Vann ble magasinert opp i Demningsvatna lenger oppe på fjellet. Det er bare noen tuftesteiner og en halv kvernstein igjen etter disse kvernhusene (Johanne Nilsen pers. medd.). På slåttemark i nordvest finnes to bygninger. Her hadde hvert bruk geitefjøs. Etter utskiftingen ble fjøset til bruk 2 tatt ned. Det var ellers flere gardfjøs/kalvefjøs ved grensen mellom innmark og utmark. Bygningene ble oppført i stein og disse er fremdeles godt synlige i landskapet. Den lange steingarden på oversiden av innmarksarealene i nord er tydelig på utskiftingskartet. På utskiftingskartet er det tegnet inn hele 433 bonitetsteiger fordelt på de to gårdsbrukene, mesteparten har signatur som slåttemark. Åkerarealene ligger i hovedsak lokalisert sørvest for klyngetunet. Etter utskiftingen ble arealene samlet i fire areal tilhørende 47.1 (A) og 47.2 (B) (fig. 7ab). I Torvdalen hadde begge brukene torvhus, et i stein og et i tre hver, og her var det en egen utskifting i 1925.

Etter utskiftingen satte bruk 1 bygningene sine opp på Bøen. Dette skjedde i tidsrommet 1906-1910. Bruk 2 ble værende i det gamle tunområdet.

Som for gårdsbrukene på Indre Fure så var løypestenger mye brukt også på Ytre Fure. Først og fremst til å frakte torv fra Torvdalen, men også isblokker fra isdammen som var gravd ut her. I tillegg ble høy og lyng fraktet på løypestrenger. Det er spor etter fundament til 8 løypestrenger på Ytre Fure. Flere av dem hadde svært lange spenn.

Figur 7ab. Kopi av utskiftingskartet over innmarksarealene fra 1906 på Ytre Fure. Kartutsnitt med oppforstørret kart av selve tunområdet.

3.3.3 Fisket

Både i Dragebygda og i Fure-bygdene spilte fisket en stor rolle, og transport og salg av fisk betydde mye for gårdenes økonomi og utvikling. Det høge antallet båtstøer, naust og sjøhus i de tre grendene vitner om at det nok var ressursene fra havet som hadde størst betydning for bosetningen her, og jordbruksdriften var i første rekke til selvhushold. Ytre Fure ble regnet for en av de «rikeste» gårdene i området på grunn av fisket. Her var det kort rotur til havet og gode forhold for ulike fiskerier, men det var ofte et problem å komme til lands. I tillegg til vinterfiske på torsk, sommer- og høstfiske (lyr, småsei, makrell), var det særlig hummer- og laksefiske som ga gode inntekter. Det ble ellers tilvirket både tørrfisk og klippfisk. Mens tørking av fisk og kjøtt (sol og vind) er en av de eldste konserveringsmetodene våre, blir klippfisken saltet. Salt ble først rimelig i innkjøp på 1700-tallet, selv om man nok kunne skaffe seg noe salt selv. Klippfisk ble regnet for en finere vare enn tørrfisk. Fisken, helst torsk, ble renset, skåret opp og lagt til tørk, saltet og deretter lagt i runde stabler som ble presset sammen. Det skulle være vindfulle, skrånende svaberg uten altfor mye sol og uten vegetasjonsdekke som fisken ble tørket på. Stablene ble dekket med runde lokk kalt «fiskehatt» for natten eller ved nedbør. Fisken måtte tørkes i flere omganger. 47/1 tørket på Haugeneset og 47/2 på Verpet. Også svabergene under Ekrene kunne bli brukt til tørking. Hummerfiske ble vanlig fra 1600-tallet av, og særlig engelskmenn var faste oppkjøpere. Ulike redskap ble utviklet og brukt, fra hummertang (brukt på grunt vann), til åpne teiner, hummerteiner og ruser. Disse redskapene er bevart på Ytre Fure. Laksefisket var også svært viktig. Retten til å fiske laks var en eiendomsrett. Laks ble fisket fra mai til august. I begynnelsen ble laksen saltet, senere ble den lagt på is for transport. For å transportere fisken til byen for salg, ble det brukt større båter; jekter. Det var en byjakt på Indre Fure (sameige med Ytre Fure) som ble brukt til dette. Ellers var det også jekter på Drage. Folk fra Drage-Austmyrbygda, Indre- og Ytre Fure hadde flere båtlag som dro sammen på fiske og som også samarbeidet om transport og salg av fisken.

Det var også andre ressurser fra havet som var viktig. «Rak» dvs. rekved, tømmer og plank ble sanket fra små viker og brukt til ved, bygningsvirke og møbler. Å samle «rak» var en allemannsrett. Tang og tare ble mye brukt til dyrefôr. Geitene som gikk ute hele året gikk ofte ned i fjøra. Ellers ble tare brukt til vinterfôr for kyr iblandet høy, fôrmel og varmt vann. Tang og tare ble også brukt som gjødsel på åkerlappene når det var behov for det, og det er kjent at det også ble brent tare til jodproduksjon.

3.3.4 Ytre Fure tidlig på 1900-tallet

I folketellingen fra 1900 eies bruk 1 på Ytre Fure av en enke på 38 år. Hun hadde tidligere vært tjenestejente på gården og giftet seg med drengen, og disse kjøpte gårdsbruket. Det er registrert tre døtre fra 0 til 4 år og en sønn fra et tidligere forhold på 18 år. 11 personer er totalt registrert, hvorav to tjenestejenter som er der midlertidig. På det andre gårdsbruket på Ytre Fure bor det 10 personer fordelt på to husholdninger hvor gårdbrukerens far bor som kårmann sammen med to ugifte sønner i føderådshuset. Bare en tjenestegutt er registrert på dette bruket. Fiskeri inngår som hovederverv for flere av sønnene og tjenestedrengene. På de to gårdsbrukene dyrkes det korn/poteter, begge har kreatur (storfé/småfé) og kjøkkenhage.

Det er ikke oppgitt antall husdyr i folketellingen fra 1900, men bruken av inn- og utmark må fremdeles ha vært omfattende. Både på Indre og Ytre Fure er det folk som fungerer som gjetere, og det er tydelig at det fortsatt trolig holdes mange dyr. Fiske ser imidlertid ut til å spille en stadig større rolle både for bosetting og økonomi, og eierne både på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure står oppført med fiskeri (inkl. lakse- og hummerfiske) i tillegg til gårdsdriften. Flere sønner og tjenestedrenger ernærer seg også ved slik aktivitet.

Selv om fiske generelt, og særlig lakse- og og hummerfiske ga gode inntekter, og det var karfolk som sto for dette, må menn likevel ha vært mye hjemme og drevet gårdene, ryddet og utvidet jordbruksmarka. På kombinasjonsgårdene langs kysten var det ellers vanlig at det var kvinnfolkene som først og fremst sto for gårdsdriften. Inntektene fra fisket må ha gitt godt utkomme. Blant annet fortelles det at til den lange bøgarden oppe i dalen ble det leid inn folk til oppmuringen, noe som tyder på god økonomi.

3.3.5 Ytre Fure på 1950-tallet

På de to gårdsbrukene på Ytre Fure dyrkes det havre, bygg, poteter og grønnfôr. Det oppgis knappe 25-30 daa natureng på hvert av brukene. Utslåtter som høstes årlig oppgis til 3 daa på begge. Jordbruksareal i alt er satt til henholdsvis 35 og 30 daa, det totale eiendomsarealet til 100 og 81 daa. Bruk 1 hadde 5 kyr, 1 okse, 2 kalver, 20 sauer 4 værer og 15 lam, 20 geiter, 4 bukker og 6 kje og et svin. På bruk nr. 2 er det 4 kyr, 1 kvige og 2 kalver, 20 sauer, 3 værer og 13 lam, 4 geiter, 2 bukker og 1 kje, og et svin, totalt ca. 31 félag. Det er ikke registrert frukttrær på noen av gårdsbrukene på Ytre Fure i 1949, men dette ble forsøkt tidlig på 1900-tallet. Bærhager (rips, stikkelsbær, solbær), 16 bærbusker på bruk 1 og 18 på bruk to, er oppgitt. Separator har også de to gårdsbrukene på Ytre Fure. Begge brukene fikk innlagt vann i hus og fjøs ca. 1940/-41.

I 1955-1956 fikk gårdene på Ytre Fure molo, og denne ligger et stykke øst for tunene i Køyla hvor også nyenaustet fra Furegjøtten ble flyttet. Moloen ble også brukt av fiskere i nabobygdene i hardt vær og for dem som trengte ly og hvile.

3.3.6 Ytre Fure på 1990-tallet

Turid Helle (1990) beskriver Ytre Fure for 25 år siden slik: «*Opprinneleg var det klyngetun både på Ytre- og Indre Fure. Etter utskiftinga vart tunet splitta i to».* Bygningene på bruk nr. 1 ble flyttet ut til egen jord, slik regelen var. …»*Tunet på Ytre Fure* (br. nr. 2) *med dei fire bygningane ligg oppå eit slakt nes, med hav og himmel som bakgrunn. ……Oppmurte vegar, steingardar og mindre bakkemurar er ein del av kulturlandskapet. Det som ikkje er bart fjell er frodig grasmark, gammlal slåtte- og beitemark. Her er ikkje trevekst og opp mot fjelltoppane er det innslag av lynghei. Den andre garden på Ytre Fure ligg ut mot gjelet under Furehornet. Tunet ligg like over steile gjel og har innmarka si langt opp etter dalføret. Ein steingard utgjer skjilet mot fjellet. Nokre grantre er planta i tunet. I bergkløfta mellom dei to gardane ligg eit stort naust. Fleire stadar mot himmelsynet står fester til løypestreng…… Lengre inn på fjellet hadde Ytre Fure ei kvie som dei samla kyrne i til mjølking midtsommars……»* Se elles beskrivelse av Turid Helle (1990) for Indre Fure.

Sjøfugllokaliteten Fureneset ligger like vest for Ytre Fure i verneplan for sjøfugl,- og her er også det registrerte friluftsområdet – Hoddeviksfjellet. Hele Ytre Fure er registrert som lokalt viktig naturbeitemark i Naturbase.

Ytre Fure ble fraflyttet i 1960. Gårdsbrukene på Ytre Fure hadde hverken veg eller innlagt strøm da gårdene ble fraflyttet. Imidlertid hadde de telefon fra midten på 1950-tallet.

4.0 KULTURLANDSKAPET I DAG

4.1 Ytre Drage

Ytre Drage har to hovedgårdsbruk; 49/1 og 49/2, begge med gårdsbygninger og tilhørende jordbruksmark (fig. 8 og 9). Bruk nr. 1 er fraflyttet og bare deler av innmarken drives (slås), mens bruk nr. 2 har fast bosetting og aktiv gårdsdrift med småfèhold. I tillegg er det et småbruk, Naustbø 49/3 lokalisert nede ved stranden og Vestheim 49/4 med tilhørende teiger på 49/6 og 49/7 (sistnevnte lokalisert bak naustene). Den mest lettstelte marka (sør for vegen) på 49/3 slås, ellers er jordbruksmarka ikke i bruk. På begge småbrukene er det våningshus og fjøs/løe. Stedene brukes som feriested i dag. Teigene (naturbeitemark, tidligere slåttemark) inne i Dragsdalen (49/1, 49/5 og 49/6) beites sporadisk, men er grodd til med røsslyng og einer. Det er også utskilt en tomt med to bygninger her; 49/9. Stedet brukes som feriested.

Naustene, 9 i alt, er lokalisert til samme område i dag, men noen bygninger har blitt flyttet lenger opp for å gi plass til vegen som går til Indre Fure. Naustene er av ulik alder.

4.1.1 Arealbruk og struktur

Dragebygda er i dag sterkt preget av plantefelt med sitkagran. Et større felt på 11,8 daa nord for tunet på 49/2 er svært tydelig i landskapet, trolig plantet på 1950-1960-tallet. Trærne er hogstmodne. Problemene med tilplantingene særlig i eiendomsgrenser, i kantsoner og på tidligere inngjerdete teiger, er at de ikke bare skjuler mange av de gamle steinoppleggene, men trerøtter kan også presse stein ut og ødelegge strukturene. I tillegg står trærne gjerne tett, noe som fører til at feltsjiktet under er lite utviklet. Etter en latensperiode vil også sitkagranen kunne spre seg ukontrollert på grunn av stor frøproduksjon og gode vokseforhold, slik vi blant annet i dag kan se det på Dragseidet og over Hoddevikfjellet. På sikt er sitkagrana er den største trusselen ved siden av gjengroing for kystlandskapet i dag, og vil kunne endre både landskapsbilde og kulturmarkstyper på sikt. I tillegg vil jordbruksareal (vanlige produksjonsareal for husdyrbeiting) bli betydelig redusert.

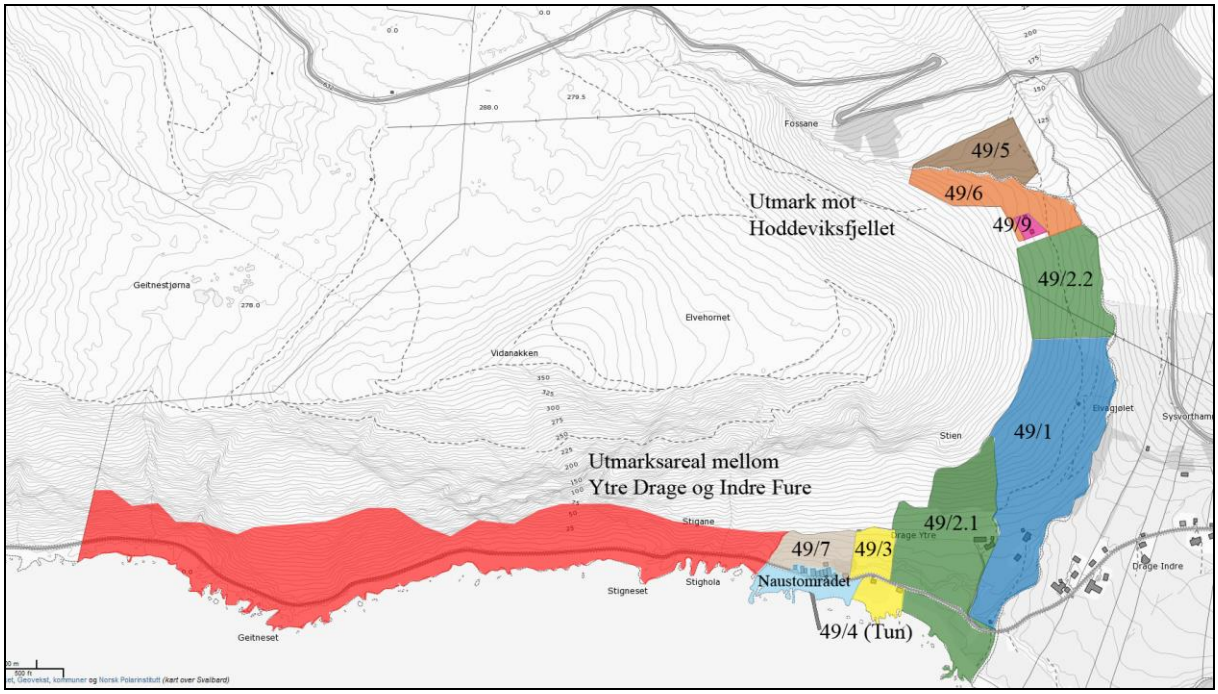

Fig. 8. Oversiktskart over eiendommene på Ytre Drage.

Fig. 9. Gårdsbrukene på Ytre Drage ligger helt øst i Dragebygda. Mens bruk nr. 49/1 og 49/2 ligger på terrasseflaten, ca. 30 moh., ligger 49/3 og 49/4 helt nede i strandkanten. Dette var tidligere husmannsplasser/strandsittersteder. 49/4 ligger utenfor fotoet til venstre. Foto: Ingvild Austad.

Innmarksarealene til de to hovedgårdene ligger samlet fra fjøra og opp mot bergfoten, med gårdsbygningene sentralt plassert. Store, ennå forholdsvis åpne og karakteristiske naturbeitemarkområder ligger vest for Dragselva og nord for tunene. Disse avgrenses av en markert bøgard mot fjellet. Ovenfor innmarksarealene og bøgarden er det lynghei. Lenger inne på fjellet veksler lynghei med torvmyrer i mosaikk. Jordbruksmarka på 49/2 er i vanlig jordbruksdrift, og innmarksarealene beites av småfè, som også store deler av året beiter i heiområdene inn mot Hoddevik og mot Fure. Flate areal nede ved stranden slås. De bratte reinene mellom terrasseflatene og strandlinjen (tidligere slåttemark) er i noe dårligere hevd og har oppslag av beiteprefererende arter. Ellers er det i første rekke i kantsoner, langs fjellfoten og i nærutmarka at gjengroing er tydelig. Storbregner i første rekke einstape, einer, rogn og dunbjørk, er mest vanlig. Særlig har naturbeitemarkene i nord og vest for Dragselva fått et omfattende oppslag av einer og røsslyng. Deler av utmarksarealene med lynghei brennes av 49/2 for å gi bedre husdyrbeite, men ellers er utmarks-, hei- og fjellområdene generelt under gjengroing. Terrasseflatene på br. nr. 49/1 sør og nord for tunet slås av nabo på Indre Drage. Tidligere slåttemark nedenfor buråsa har fremdeles en frodig engvegetasjon.

4.1.2 Bygninger

Det er tre bygninger i tunet på 49/1 (våningshus, fjøs/låve og stabbur), tre bygninger i tunet på 49/2 (våningshus, fjøs/låve og stabbur), to bygninger på 49/3 (bolighus og fjøs/løe), to bygninger på 49/4 (bolighus) og 49/7 (fjøs/løe), to bygninger på 49/9 (bolighus og fjøs/løe) Ved sjøen står det ni naust, og i naturbeitemarkene nord i Dragedalen finnes en gardfjøs/vårflor. I tillegg er det murer etter flere utmarksbygninger i området, blant annet rester etter en gardfjøs på 49/3 og etter en gardfjøs og et steinfjøs (sommerstøyl) i utmarka mot Hoddeviksfjellet, i tillegg til murer trolig etter et torvhus. Noen av bygningene på Ytre

Drage 49/1 og 49/2 er SEFRAK-registrert. På 49/1 er dette stabburet fra 1840, og på 49/2 er dette fjøset/låven fra 1830, stabburet fra 1840 og våningshuset fra 1840. Bygningene er fra før utskiftingen i 1877, men flere av dem er utbedret i de siste årene.

4.1.3 Tekniske anlegg/steinstrukturer/kulturspor

Området har mange synlige steinarbeid. En større bøgard strekker seg fra naustområdet i vest og følger deretter overkant av innmarka nordøstover til langt opp i dalen. En monumental burås går fra tunet på 49/2 opp i naturbeitemarksområdene. I tillegg finnes flere steinstrukturer både nordvest for tunet på 49/2, og nord for tunet, her blant annet som en markert steingard rundt sitkaplantefeltet. Ellers er det registrert flere bakkemurer, røyser, vegfundament og tufter på 49/3. Disse er overgrodde og lite synlige i dag. Nede ved sjøen (49/2) er det i Askeladden (Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge) registrert en gravrøys. Denne er vanskelig å finne spor etter i dag. Området er slik sett rikt på steinarbeid, hvor flere kan knyttes til tiden før utskiftingen i 1877.

4.1.4 Vegetasjon og habitat

Mest interessant i området er de store marginale slåttemarkene/naturbeitemarkene som blant annet tilhører 49/1, som både er artsrike (Austad & Hauge 2008) og som også innenholder spesielle beitemarkssopp, blant annet rødnende lutvokssopp (*Hygrocybe ingrata*) og rød honningsvokssopp (*Hygrocybe splendidssima*) (Miljødirektoratet – Naturdatabase: Drage: «dalen mot Langedalsnebb» (Langedalsnibba), 23.05.2014, lokalt kalt «Lisje-Grøtrøysa»). Innmarka veksler fra partier (bergknauser) med tørr, artsrik slåttemark til lommer med mer artsfattig frisk, fuktig og frodig kultureng. Næringsrik vegetasjon preger deler av tidligere innmarksareal særlig på 49/3 og 49/7 med bringebær, nesle og mjødurt samt lauvkrattoppslag.

4.2. Indre Fure

På Indre Fure er det tre gårdsbruk 48/1, 48/2 og 48/3 med tilhørende driftsbygninger, naust og sjøhus, i tillegg til to bolighus 48/4 og 48/5 og et skolehus tilhørende 48/1 (fig. 10). Det bor folk fast på to av gårdsbrukene og i et av bolighusene. De øvrige våningshusene/bolighusene brukes som feriested. Bygningene er godt vedlikeholdt Det er ikke aktiv jordbruksdrift på noen av gårdene i dag, men de mest sentrale og flateste innmarksarealene rundt bygningene blir slått.

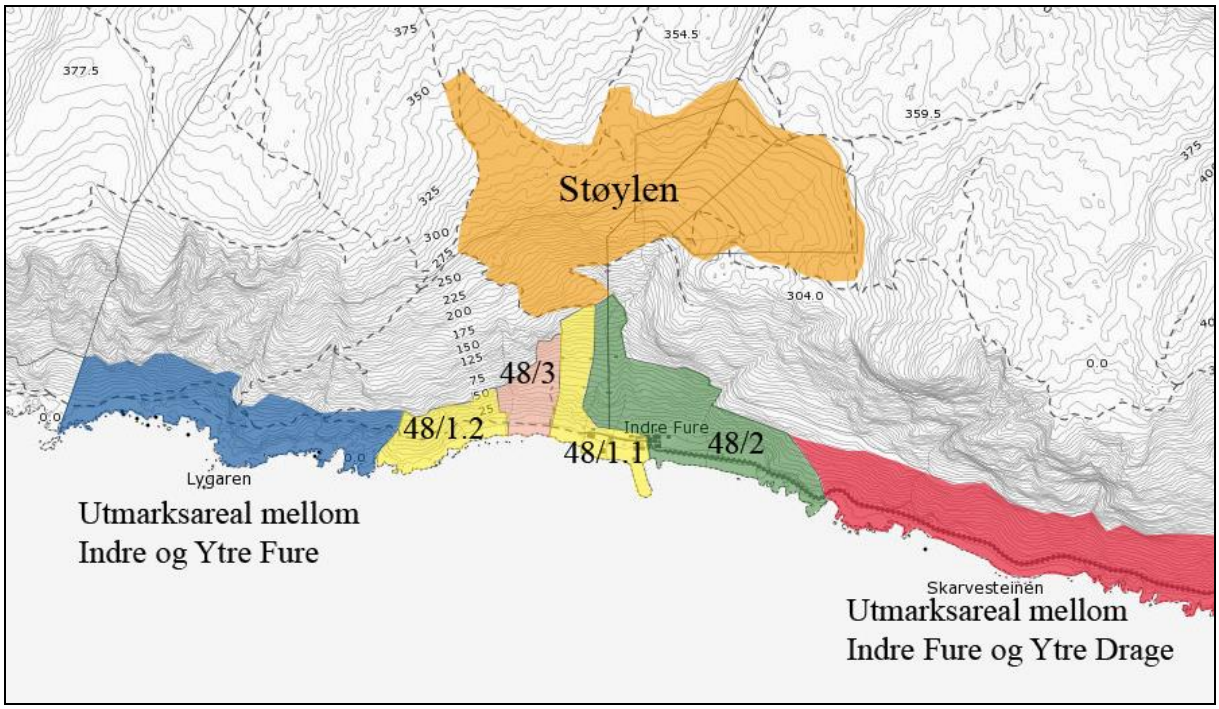

Fig. 10. Kart over eiendommene på Indre Fure.

4.2.1 Arealbruk og struktur

Det er kystgårdenes karakteristiske natur-utnyttings-profil som slår en når man kommer til Indre Fure. I et barskt og goldt landskap ligger de små gårdsbrukene samlet som en grønn oase på en smal brem mellom stranden og de bratte og rasfarlige fjellene. Her finnes molo, båtstøer, naust og sjøbuer, stuebygninger, fjøs og låver, uthus og gardfjøs. Bygningene ligger konsentrert i et klygetun noen meter over strandlinjen, og tunet utgjør et frodig og beskyttet fellesareal med små, hager og store tuntrær (fig. 11 og 12). Øst og vest for tunet er det flatere terreng med jordbruksareal hvor åkrene i hovedsak lå tidligere, mens de bratte lisidene ovenfor tunområdet ble brukt som slåttemark. På hver side av innmarksarealene er det tydelige rester etter gamle frukthager, delvis inngjerdet med steingarder. De nedre delene av lisidene er preget av spredt innplanting av sitkagran, særlig i øst, mens øvre deler er under gjengroing (røsslyng, einer, nyperose, rogn). Ovenfor er det utmark med slåtteteiger og beitemark. Inne på fjellet, ca. 275 moh. ligger sommerfjøset og murer etter flere torvhus (9 stk.) i tilknytning til flere torvmyrer (torvstikking), lyngheier (sankingsområder), utslåtter og beitemark. Her finnes også en tidligere isdam.

4.2.2 Bygninger

Tilhørende 48/1 er et stort to-etasjes våningshus, fjøs/løe, naust, kvernhus og skolestua som i dag fungerer som et lite museum. Til bruk nr. 48/2 hører et stort våningshus i sveitserstil, et kårhus, en løe/driftsbygning og flere uthus, og kvernhus. Til 48/3 hører bolighus og deler av fjøs/låve sammen med 48/1,samt et hønsehus. Til gårdsbrukene hører også tre gardfjøs (bruk nr. 1,2 og 3) og et torvhus (bruk nr. 1) som er lokalisert i lisidene. Svært mange av bygningene på Indre Fure, særlig i tunområdet, er SEFRAK-registrert. I tillegg til 13 bygninger i selve tunet er to kvernhus, et geitefjøs og et fjøs nede ved sjøen og to av de tre gardfjøsene i lisidene ovenfor tunet, i tillegg et fellesfjøs i fjellet, SEFRAK-registrert.

4.2.3 Tekniske anlegg/steinstrukturer/kulturspor

Det er ryddet mye stein på innmarka og i de bratte lisidene på Indre Fure. Stein har blitt lagt opp i røyser, men mye er brukt som fundament i bygninger og som bygningsstein i gardfjøs, i steingarder, bøgard, elveforbygning og som fundament for løypestrengfester. To (tidligere tre) inngjerdete frukthager er i god stand, hvorav en er plantet til med sitkagran. I fjellet er det tufter etter mange torvhus og etter en sommerstøyl. Her finnes også en isdam.

Torvstikkingsområdene er ennå tydelige i landskapet. Nord for tunet mellom ”Hammaren” og ”Kviehammaren” ved ”Vedaskòra” ligger det i følge Askeladden et fredet kulturminne. Her er det registrert rester etter 4-5 bygninger, og dette skal være en gammel boplass.

Fig. 11. Innhus og uthus på Indre Fure er plassert der de lå trygt for steinsprang og jordras. Ved utskiftingen i 1889 ble teigene skiftet og samlet, noen bygninger ble flyttet, noen revet og nye bygninger oppført. Tunet ble likevel liggende der det «alltid» hadde ligget. Foto: Leif Hauge.

Fig. 12. Klyngetunet på Indre Fure utgjør en lun, beskyttet og frodig oase med velstelte hus og hager med fargesterke urter og blomstrende busker. Foto: Leif Hauge.

4.2.4 Vegetasjon og habitat

Mens landskapet 300 moh. er åpent og trebart og med en veksling av torvmyrer og lygnheier i mosaikk med grasdominerte partier med mange engarter, er størstedelen av innmarksarealene på Indre Fure i endring. Med unntak av de flateste arealene nede ved stranden som fremdeles blir slått, ligger kulturmarkene brakk. De frodige slåtte- og beitebakkene er i ferd med å endre karakter. Her vokser einstape og mjødurt, og oppslag av nyperose, vanlig hagtorn, einer, rogn og dunbjørk, tyder på at lisidene er i ferd med å bli en tett lauvskog. Fremdeles finnes tørrbakker med artsrik engvegetasjon. Større partier med røsslyng dominerer opp mot fjellet. I frukthagen i øst er den rødlistede kystblåfiltlaven (*Degelia atlantica*) funnet (Miljødirektoratets naturbase, Indre Fure, 23.05.2014).

4.3 Ytre Fure

På Ytre Fure er det to gårdsbruk 47/1 og 47/2, med tilhørende driftsbygninger, «Køyla» (et havneanlegg), naust og en hytte(fig. 13). I tillegg er det murer etter flere gardfjøs i lisidene og torvhus inne på fjellet (Torvdalen). Bolighusene brukes som feriested. Bygningene er godt vedlikeholdt Det er ikke aktiv jordbruksdrift på noen av gårdene i dag, men de mest sentrale innmarksarealene rundt bygningene blir slått og det er opparbeidet potetåker og grønnsakshage på 47/1.

4.3.1 Arealbruk og struktur

Mens det var klyngetunets beskyttede lokalisering og bygningenes organisering i kontrast til de vertikale, omgivende fjellpartiene som særpreget Indre Fure, er det den værharde, nærmest ekstreme lokaliseringen ytterst mot storhavet uten vegtilknytning, som gjør sterkest inntrykk her ute. Også her er kystgårdenes karakteristiske natur-utnyttings-profil tydelig. De små vikene som omgir Haugeneset hvor bygningene er lokalisert, har vært viktige landings- og naustplasser. De to gårdsbrukene som ligger med noe avstand fra hverandre, er lokalisert sentralt på innmarka, hvor også åkrene i hovedsak lå tidligere. Slåttemarka som omgir de sentrale innmarksarealene, er lokalisert til bratte skråninger, og har en tydelig avgrensing mot utmarksbeiter og fjellet. Inne på fjellplatået, ca. 150 - 175 moh. i vest ligger Torvdalen med murer og tufter etter fire torvhus i tilknytning til flere torvmyrer.

Steinarbeidene på Ytre Fure er mange og karakteristiske, og er ennå godt synlige i landskapet. Bare mindre deler av innmarksarealene rundt bygningene slås, og selv om arealene generelt er lite preget av lauvtre-oppslag, har likevel mesteparten av innmarka karakter av gjengroing med oppslag av vanlig høymole og byhøymole, tuer av englodnegras, partier med einstape og mjødurt.

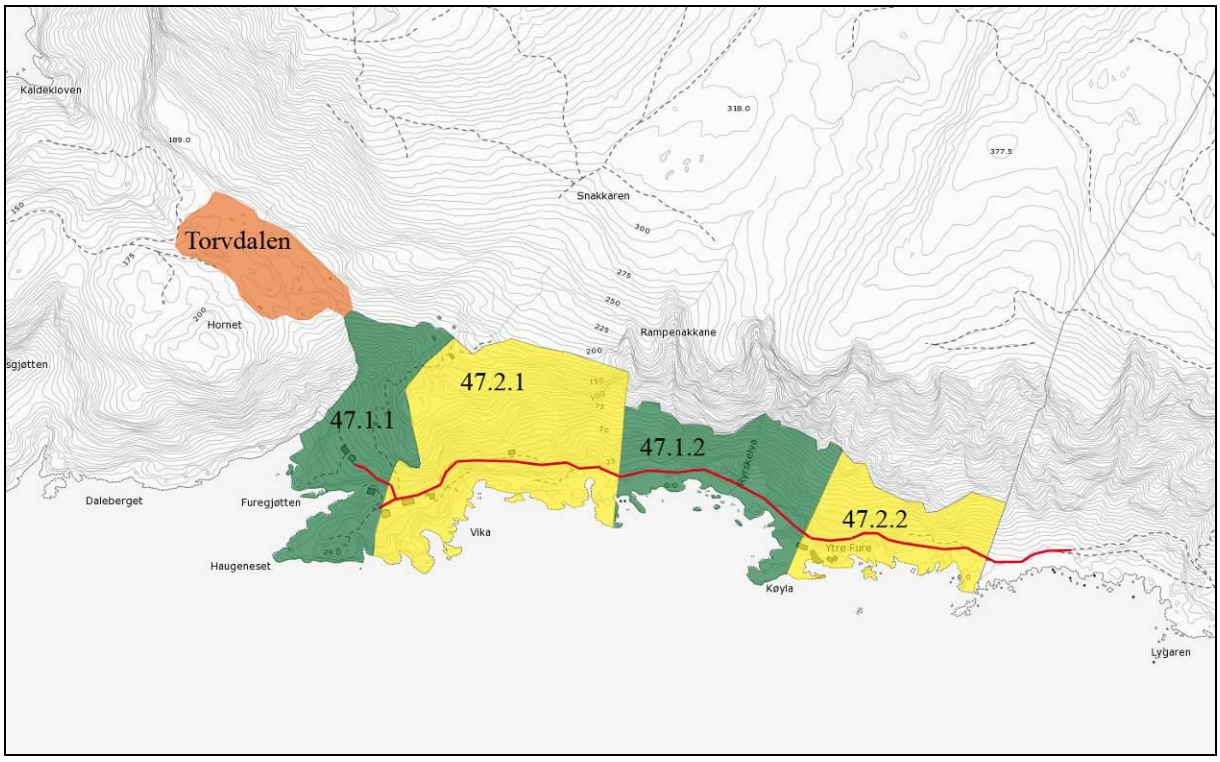

Fig. 13. Oversikt over eiendommene på Ytre Fure.

4.3.2 Bygninger

Det er to bygninger på 47/1, et våningshus og en driftsbygning (fig. 14). Bygningene ble flyttet ut, satt opp og bygget om etter utskiftingen i 1906. Bygningene er godt vedlikeholdt. I tillegg er det et naust i Furegjøtten. På bruk nr. 47/2 er det et våningshus og driftsbygning og to mindre uthus; et stabbur og en gammel steinmurt fjøsbygning fra før utskiftingen, trolig fra tidlig 1800-tall. Ingen av bygningene på Ytre Fure har blitt SEFRAK-registrert. Lenger mot øst på innmarka står en annen driftsbygning («Ekrelada» oppført i 1910 som kombinert løe og geitefjøs), og i Køyla ved moloen er det bygget et nytt naust og en hytte. Det er tufter etter svært mange bygninger på Ytre Fure. Da de har fundament og flere også gavlvegger i stein, er de godt bevart og ennå synlige i landskapet. Dette gjelder området ved Tuftene, ved bøgarden (to geitefjøs nedenfor bøgarden) og to steinfjøs for kyr ovenfor bøgarden.

4.3.3 Tekniske anlegg/steinstrukturer/kulturspor

På Ytre Fure ligger det lite stein på innmarka og i de bratte slåttemarkene. Imidlertid finner vi mange steinopplegg, først og fremst som monumentale steingarder, men her er stein brukt i bakkemurer, til sti- og vegfundament, til fundament for løypestrenger og ikke minst i bygninger. En inngjerdet frukthage ligger på vestsiden av elvegjelet opp mot Torvdalen. Den tidligere frukthagen er omkranset av høge steinmurer. Mest imponerende er likevel bøgarden som avgrenser innmarka fra utmarka, lokalisert 175 moh. I Torvdalen finnes også en isdam. Torvstikkingsområdene og isdammen er ennå tydelige i landskapet.

Fig. 14. 47/1 sett fra de bratte engbakkene ovenfor tunet. Her er tydelige murer etter et tidligere geitefjøs. Foto: Leif Hauge.

4.3.4 Vegetasjon og habitat

Det er stor forskjell på vegetasjonen på de frodige engarealene nede ved bygningene (tidligere åkerareal med oppslag av nitrofile arter), de mindre oppgjødslete engene med englodnegras, hundegras og gulaks, til slåttemarker opp mot fjellet som ennå stedvis er karakterisert av artsrik engvegetasjon. På noe fuktig/frisk mark kommer mjødurt og einstape inn og dominerer i vegetasjonsbildet. På karrig mark vokser røsslyng, delvis einer. Innmarksarealene på Ytre Fure er lagt inn på naturbasen (Miljødirektoratet) som naturbeitemark med tilstand usikker (23.05.2014). Detaljregistreringer av de mest marginale slåttemarkene bør gjennomføres.

5.0 RESTAURERINGS- OG SKJØTSELSPLAN FOR KULTURLANDSKAPET PÅ YTRE DRAGE, INDRE OG YTRE FURE

For de ulike eiendommene på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure er det utarbeidet en situasjonsbeskrivelse med påfølgende forslag til restaurering og skjøtsel av kulturmarkene og kulturlandskapsverdiene. Som tidligere nevnt er disse forslagene basert på vegetasjonsøkologiske, kulturhistoriske og landskapsestetiske vurderinger. Arbeidet som skal til (økonomisk og praktisk) for å oppnå ønsket tilstand må diskuteres med grunneierne i hvert enkelt tilfelle og baseres på deres interesse og muligheter for å gjennomføre tiltakene. Her skal først noen generelle forhold nevnes.

Gårdene på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure har store deler av de gamle kulturlandskaps-strukturene intakt både fra tiden før utskiftingene og rett etter. En har i denne skjøtselsplanen tatt som utgangspunkt at området i første rekke skal tas vare på slik som det fremstår i dag. Naturbeitemarkene (tidligere slåttemark) på Ytre Drage har et høgt biologisk mangfold. Det samme gjelder enkelte partier på de tidligere slåttemarkene på Indre og Ytre Fure. Både steinstrukturer og steinbygninger er viktige i landskapet, og her bør en forsøke å hindre utvikling av lauvkratt. Ideelt er det ønskelig med slått, men husdyrbeiting (evt. innleigde dyr) kan være aktuelt på avgrensete partier av de bratte skråningene som ikke blir skjøttet i dag. Dette er ønskelig både for å bevare artsmangfoldet knyttet til disse områdene, for å hindre ytterligere spredning av uønskede arter (platanlønn og sitkagran), og for å gi et mer tiltalende og velstelt inntrykk av områder som blir mye besøkt av både fastboende og turister. En kan også vurdere brenning for å få bukt med dødgras og lyng. Det kan være aktuelt med spesielle skjøtselstiltak i forhold til mjødurt og einstape særlig i tilknytning til tekniske strukturer og eldre bygningsmurer både på innmark og utmark. Omfanget av skjøtselstiltakene må styres og iverksettes av grunneierne selv med tilskudd og hjelp fra det offentlige.

Kort kan det sies at målsetningen med skjøtselsplanen er:
1) å sikre et attraktivt kulturlandskap gjennom tilpasset skjøtsel av viktige innmarksareal
2) å sikre og synliggjøre grenselinjene mellom innmark og utmark (bøgarder)
3) å ta vare på spesielle områder med artsrik natureng og naturbeitemark (gammel slåttemark) og forsterke artsmangfoldet gjennom tilpasset skjøtsel
5) å sikre, vedlikeholde og synliggjøre karakteristiske steinopplegg i inn- og utmark, inkl. sommerfjøs og torvmyrer
6) å hindre spredning av uønskede arter

Skjøtselsplanen omhandler 8 gårdsenheter, henholdsvis fire på Ytre Drage, tre på Indre Fure og to på Ytre Fure, i tillegg til noen få enkeltteiger. Arealene på hvert gårdsbruk er beskrevet med brukshistorie så langt det har latt seg gjøre, situasjonsbeskrivelse, ønsket tilstand, forslag til restaureringstiltak og årlige skjøtselstiltak. Lokale stedsnavn er stedvis brukt.

6.0 ENKELTEIENDOMMER PÅ YTRE DRAGE

Nedenfor er arealene på fire gårdsbruk beskrevet (49/1, 49/2.1 og 49/2.2 , 49.3, 49/4, 6 og 7.) i tillegg til naustområdet, enkeltteiger på 49/5 og 49/9, fjellpartiet mot Hoddeviksfjellet og vegstrekningen til Indre Fure (se fig. 8).

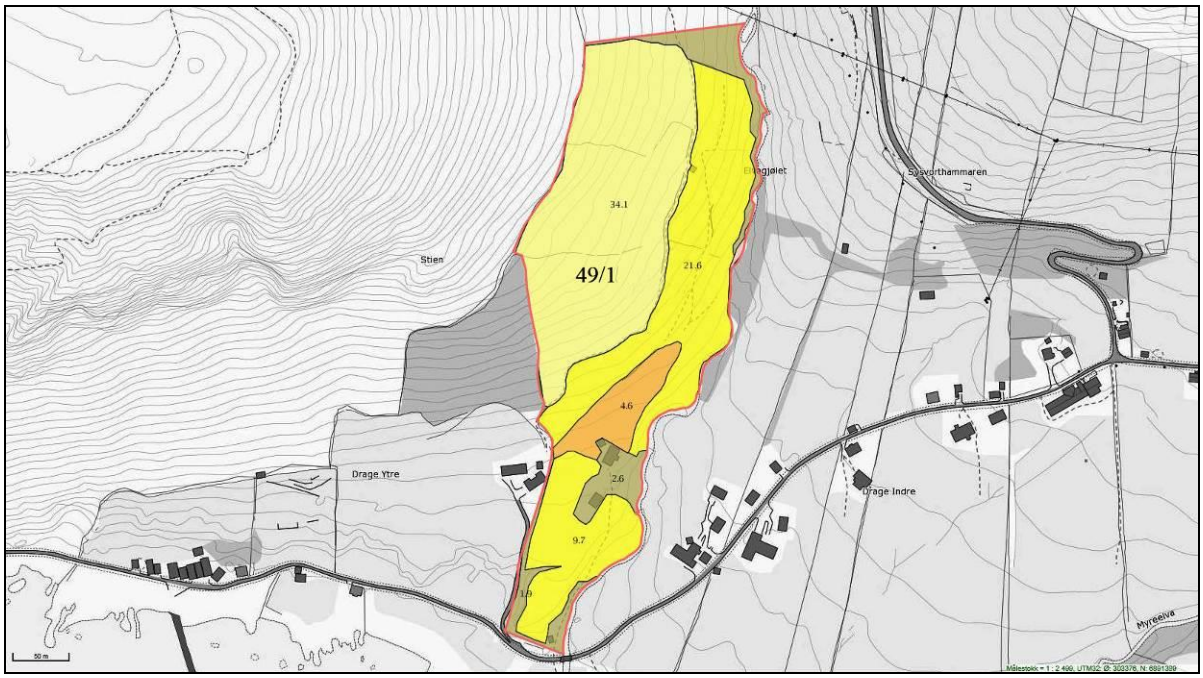

Fig. 15. Oversikt over Ytre Drage 49/1. Hentet fra www.skogoglandskap.no - gårdskart.

6.1 Ytre Drage 49/1

Gårdsbruket har ca. 80 daa innmark. Marka er i henhold til www.skogoglandskap karakterisert som henholdsvis fulldyrka jord, innmarksbeite og jorddekt fastmark i dag (fig. 15). I tillegg inngår utmarksareal med beiterettigheter og torvmyrer i fjellet. Marka ligger samlet i første rekke på nordsiden av tunet. Nedenfor er beskrevet tre hovedtyper av skjøtselsutfordringer.

6.1.1 Nærområdet rundt tunet/terrasseflater.

Dette omfatter et større areal sør for tunet og et mindre areal nord for tunet (fig. 16).

Historie/lokalisering: Arealene er tilnærmet flate, og tidligere var dette de viktigste åkrene på gården. Åkerarealene ble gradvis lagt igjen og sådd til, marka brukt til eng og slått.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Enga er frodig og har god produksjon. De bratte skråningene (reinene) ned mot Dragselva i øst og mot vegen har begynnende forfall med gjengroingstendenser mens de flate arealene slås av nabo på Indre Drage.

Potensiell utvikling: Da store deler slåttemarka kan skjøttes maskinelt vil disse arealene fremdeles bli slått, og produksjonsarealene tatt vare på. Skråningene vil imidlertid på sikt utvikle seg til lauvkratt, senere lauvskog.

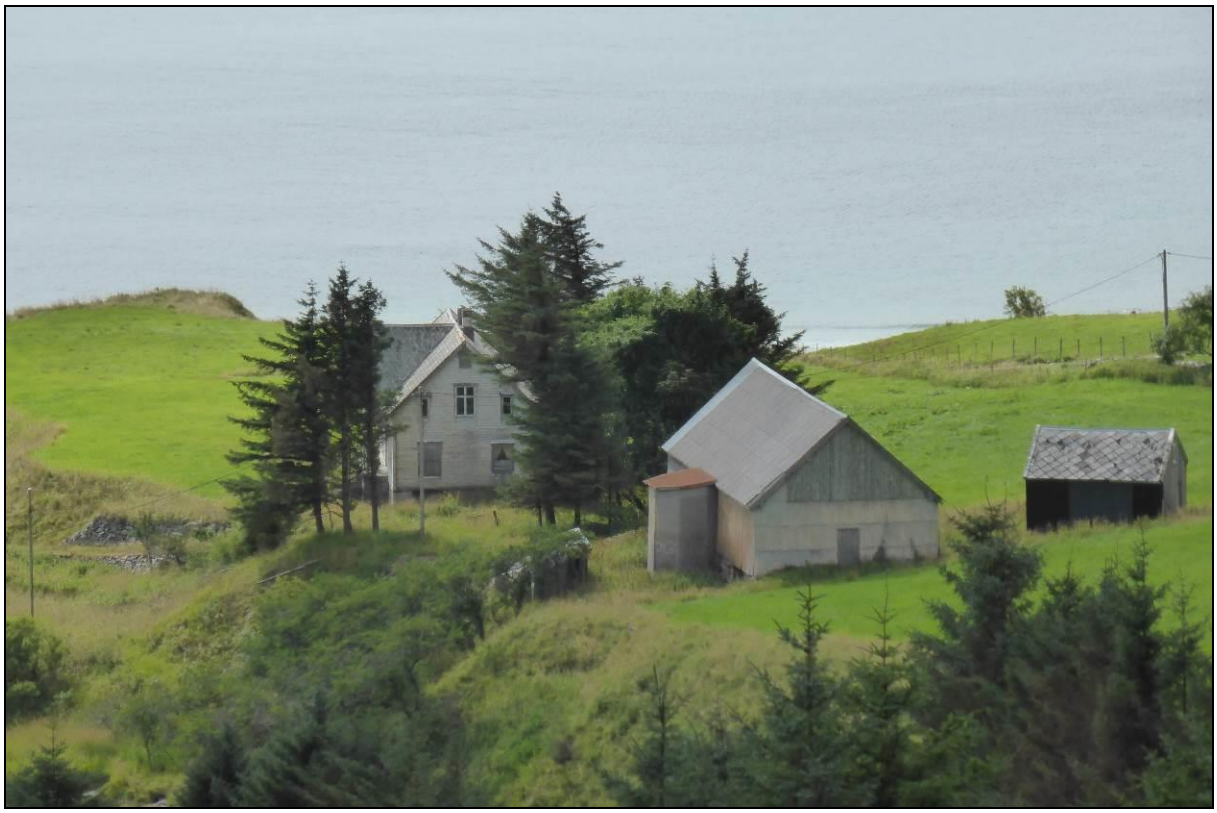

Fig. 16. Ytre Drage 49/1 ligger nærmest Dragselva. I tunet er det plantet sitkagran og platanlønn. Bygningene er lite i bruk i dag. De flateste engpartiene ved tunet (tidligere åkerareal) brukes som slåtteareal av nabo på Indre Drage, Sverre Leikanger, og holdes ved like. De bratte skråningene (reinene) blir ikke slått og er i ferd med å gro til. Foto: Ingvild Austad.

Ønsket tilstand: De sentrale innmarksarealene rundt tunet bør holdes ved like gjennom maskinell slått. Det er lite trolig at skråningene vil bli utnyttet, og en styrt gjengroing med lauvtrær med dunbjørk og rogn kan utvikles. Oppslag av fremmede treslag som sitkagran og platanlønn ut over tunområdet bør ryddes vekk.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen spesielle.

Forslag til skjøtsel: Årlig, maskinell slått.

6.1.2 Slåttemark

Historie/lokalisering: Arealet ligger nord for tunet og grenser til terrasseflaten. Dette er et stort areal med østvendt eksposisjon mot Dragselva. Bare deler av arealet lengst i sør er tegnet inn på utskiftingskartet fra 1877, da med signatur som slåtteeng. Marka er bratt. Enga ble slått frem til første del av 1980-tallet, deretter bare beitet, frem til 2007.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Arealet slås ikke i dag, men grasveksten er frodig. Oppslag av engsvingel tyder på at enga tidligere har blitt tilsådd. Slåttemarka er godt ryddet for stein og feltsjiktet er jevnt. Arealet er avgrenset av en monumental burås i overkant mot vest, av elva i øst og ellers delt av en steingard ca. midt på arealet. En gardfjøs ligger i overkant av arealet i nord (fig. 17). Slåtteenga ble artsregistrert i 2007. Engkvein, gulaks,

raudsvingel og englodnegras er vanlige grasarter, mens engsyre, krypsoleie, engsoleie, følblom og tusenfryd er vanlige arter. Til forskjell fra naturbeitemarka (tidligere marginal slåttemark) ovenfor buråsen, er vegetasjonen på enga frodigere med et tykkere og mer næringsrikt og jevnere fordelt jordsmonn. Arealet må til tider ha vært sterkt oppgjødslet (Austad & Hauge 2008). Arealet brukes i dag sporadisk til husdyrbeiting (storfe og sau).

Potensiell utvikling: Ved fortsatt bruk som sporadisk beiteareal vil på sikt vegetasjonssammensetningen endre seg. Samtidig vil engmarka få spredte oppslag av beiteprefererende arter, og tuestruktur vil kunne bli dominerende.

Ønsket tilstand: Åpen slåttemark, evt. vedlikeholdt gjennom husdyrbeiting med etterrydding.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen, men etterrydding av beiteprefererende arter kan vært aktuelt.

Forslag til skjøtsel: Styrt husdyrbeiting.

6.1.3 Naturbeitemark, "Legebruna" og "Fremstekvia"

Historie/lokalisering: Dette er et stort areal på ca. 30 daa som er lokalisert ovenfor bøgarden (fig. 17). Arealet er ikke tegnet inn på utskiftingskartet fra 1877, og må den gangen ha vært definert som utmark og hovedsakelig brukt til husdyrbeiting.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Arealet er avgrenset av steingarder (eiendomsgrenser) i sør og nord, av en bøgard (steingard) mot vest, og av en burås i nedkant mot øst. I tillegg er arealet delt opp av ytterligere to steingarder. På arealet finnes flere store rydningsrøyser og mange små som tyder på at deler av området også har vært ryddet til slått. Arealet har en mosaikkstruktur med tørre partier og fuktige områder i veksling med bergknauser og blokkmark, noe som gir et stort artsmangfold (Austad & Hauge 2008). Arealet er lagt inn på naturbasen til Miljødirektoratet som en verdifull biotop. Arealet er i dag under sterk gjengroing, i første rekke av lavvokst, krypende einer. Særlig er det kraftig oppslag av einer på arealene i sør. Det fortelles at før 1980 var det lite einer på marka her. Jordsmonnet er et relativt tynt og usammenhengende morenedekke, og vegetasjonen har generelt tørrbakkepreg med en veksling av engarter med blant annet blåklokke, engkvein, gulaks, tiriltunge, tveskjeggveronika, kvitmaure, jordnøtt og smalkjempe, ulike siv- og starrarter og en del hei- og skogsarter. Området har stort potensiale som artsrik slåttemark.

Potensiell utvikling: Marka vil på sikt bli helt tilvokst med einer, trolig også med en del lauvtre-oppslag av rogn og bjørk og delvis frøspredt sitkagran.

Ønsket tilstand: Åpen artsrik beitemark.

Forslag til restaureringstiltak: Rydding/hogst av all einer med påfølgende avsviing.

Forslag til skjøtsel: Husdyrbeiting med etterrydding.

Fig. 17. Slåttemarka som ligger i nedkant av buråsa er i god hevd, mens tidligere beitemark og slåttemark ovenfor bare har blitt sporadisk beitet de siste årene. Arealene er gjerdet inn med kraftige steingarder. Einer, røsslyng og storbregner har her invadert marka som i dag er i ferd å miste sin tidligere karakter og artsmangfold. Foto: Leif Hauge.

6.2 Ytre Drage 49/2

Gårdsbruket har ca. 90 daa innmark. Marka er i henhold til www.skogoglandskap – gårdskart karakterisert som henholdsvis fulldyrka jord, overflatedyrka jord, skog av særs høg bonitet, innmarksbeite og jorddekt fastmark (fig. 18 og 19). I tillegg inngår utmarksareal med beiterettigheter og torvmyrer i fjellet. Marka ligger hovedsakelig samlet sør, øst og nord for tunet (49/2.1), men et større areal ligger adskilt fra tunet nord i Dragsdalen (49/2.2). Nedenfor er beskrevet fire hovedtyper av skjøtselsutfordringer på de to arealene.

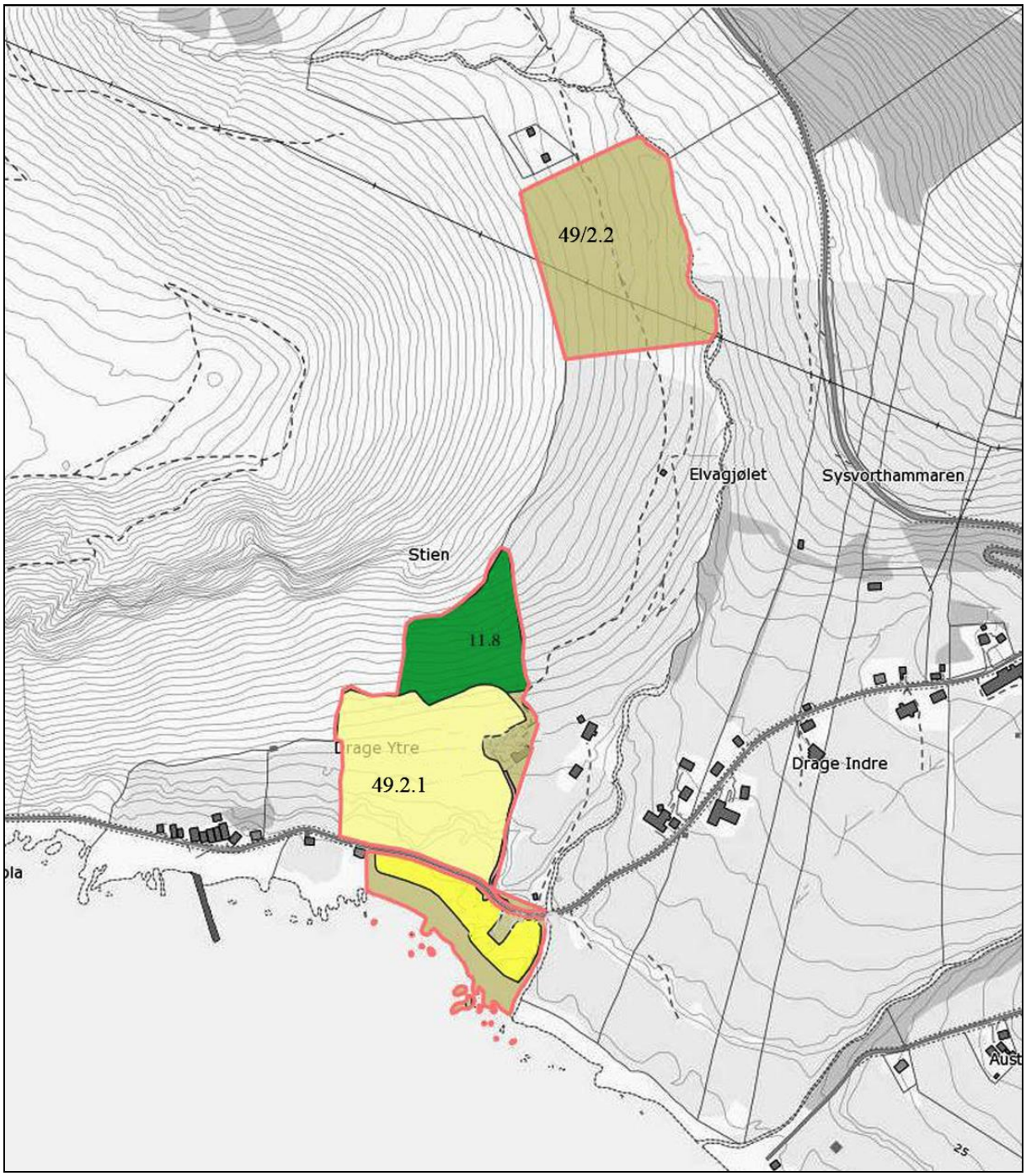

Fig. 18. Oversikt over skjøtselsområder på Ytre Drage 49/2.

Fig. 19 Tunet til Ytre Drage, 49/2 har fast bosetning og bygningene holdes vedlike. Marka i forkant hører til 49/1. Foto: Ingvild Austad.

6.2.1 Innmarksareal i sør nedenfor vegen

Historie/lokalisering: Flate innmarksareal finnes på nedsiden av vegen i sør. Her er det på Askeladden registrert en gravrøys. Gravrøysen kan ikke identifiseres i terrenget i dag. Arealene har tidligere vært åkerareal og slåttemark.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Dette innmarksarealet er godt oppgjødslet og tilsådd med kraftige engarter og utgjør det viktigste grasfôrarealet i dag. Marka holdes ved like gjennom maskinell slått.

Potensiell utvikling: Arealet er i aktiv bruk og det er relativt liten fare for endring i landskapsuttrykk.

Ønsket tilstand: Velholdt kultureng.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen er nødvendige, bortsett fra at gravrøysen om mulig, bør markeres i terrenget.

Forslag til skjøtsel: Maskinell slått.

6.2.2 Innmarksareal på oppsiden av vegen, sør og øst for tunet.

Historie/lokalisering: Lengst sør, i tilknytning til vegen, finnes noen små, flate innmarksareal. Her har det tidligere vært lokalisert en husmannsplass. Sporene etter husmannsplassen er ryddet vekk, og arealet oppdelt med ny veg. Størstedelen av innmarksarealet ligger imidlertid ovenfor, inne på terrasseflaten, Her har det i hovedsak tidligere vært slåttemark selv om også noen mindre åkerareal er tegnet inn på utskiftingskartet fra 1877, i første rekke i øvre del av dette arealet. Her var det tidligere åkerlapper i mosaikk-struktur med slåttemark.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: I dag er det vanskelig å skille tidligere åkerareal fra kontinuitetsslåttemark. Det nedre, flate arealet er oppdelt i to mindre områder med en bergknaus. Marka som er forholdsvis næringsrik og frisk, holdes ved like gjennom intensiv husdyrbeiting, og området er generelt godt nedbeitet. Her er det registrert et par store rydningsrøyser i tillegg til flere små røyser. Reinemarka (bratte skråninger mellom de øvre innmarksarealene på terrasseflaten, og de nedre områdene som markerer tidligere strandlinje), beites noe mindre. Her finnes oppslag av rogn, platanlønn, dunbjørk og nyperose, stedvis byhøymole. På bergpartier som skiller de øvre innmarksarealene fra de nedre vokser i tillegg vivendel og ulike vierarter.

De øvre delene av innmarksarealene som i hovedsak ligger vest for tunet er sterkt fragmentert og har også mye innslag av stor stein (fig. 20 og 21). Her finnes også noen bakkemurer som former mindre terrasser. Små, ryddete areal finnes spredt på marka, og her er flere rydningsrøyser og opplagt stein, noen er trolig løpestrengfester, og det finnes bakkemurer som former terrasser. Mot vest danner en kraftig steingard grense mot 49/3, og på oversiden av arealet mot nord går en monumental bøgard. Denne møter det inngjerdete arealet som i dag er tilplantet med sitkagran, omkranser dette og fortsetter videre nordover i en karakteristisk burås (fig. 22). Bøgarden er et tydelig og visuelt sterkt innslag i landskapet i dag. Marka brukes til husdyrbeiting (sau og geit) i dag og er godt nedbeitet. I marka er det fleire steder registrert gamle, steinsatte grøfter (kistegrøfter). I overkant av arealet har et steinskred ødelagt deler av bøgarden.

Potensiell utvikling: Arealene er i aktiv bruk og det er relativt liten fare for endring i landskapsuttrykk og/eller artsinventar. På areal som bare beites bør en vurdere etterrydding av knappsiv som har begynt å komme opp på deler av marka særlig på de nedre, flate arealene. Oppslag av lauvtrær på bergknauser og reiner kan også komme til å utgjøre potensielle spredningskjerner. Plantanlønn kan komme til å spre seg.

Ønsket tilstand: Velholdt beitemark. Artsdiversiteten på reinene kan økes ved slått. Rydningsrøyser, bakkemurer, steingarder og den steinete marka generelt forteller om marginale forhold og stor arbeidsinnsats. Dagens bruk vitner om god tilpassingsevne gitt vår moderne tid. Pedagogisk verdi. Det er ønskelig å bygge opp igjen deler av bøgarden som er ødelagt, samt å gjennomføre steinrydding på deler av marka for å øke produksjonsarealene.

Forslag til restaureringstiltak: Opplegging av øvre bøgard. Rydding av stein (ras). Istandsetting av grøfter. En bør vurdere å rydde vekk platanlønn i reinene og på bergknauser og ellers kontrollere at lauvtrærne ikke får uønsket spredning.

Forslag til skjøtsel: Husdyrbeiting som i dag. Evt. etterrydding av beiteprefererende arter ved behov.

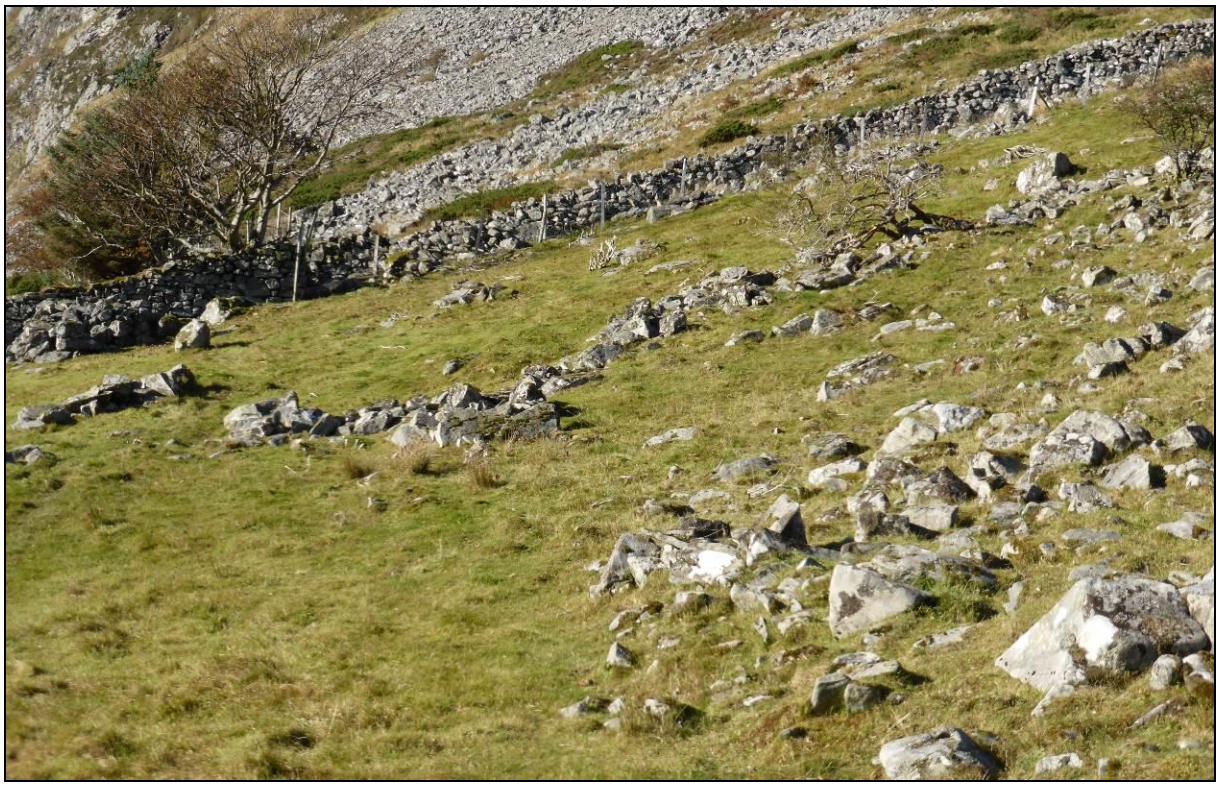

Fig. 20. Øvre deler av innmarksarealene til 49/2 er ikke ryddet for stein. Et steinras i øvre del av marka har ført til økt stein på marka. Området har tidligere i hovedsak vært slåttemark, men også små ryddete areal (tidligere åkerreiter) finnes. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 21. Småfè (kystgeiter og utegangersau) holder de øvre innmarksarealene til 49/2 fri for gjengroingsarter. I bakgrunnen ses et større sitkagranplantefelt som er gjerdet inn med en monumental steingard. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 22. I overkant av tunet i grenselinjen mellom 49/2 og 49/1, går en burås. Buråsen som er et imponerende stykke steinarbeid er godt vedlikeholdt og svært synlig i terrenget. Foto: Ingvild Austad.

6.2.3 Sitkagranplantefelt

Historie/lokalisering: Området som er plantet til med sitkagran ligger nord for tunet (fig. 23). Området er ikke tegnet inn på utskiftingskartet og må på 1800-tallet vært karakterisert som utmark. Arealet har senere blitt ryddet. Her er det flere steinarbeid og en gammel veg.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Området er gjerdet inn med en kraftig, monumental steingard. Mot øst fungerer denne steingarden som del av buråsen (fig. 22).
Plantefeltet med sitkagran markerer seg tydelig i landskapet og trærne er store og hogstmodne. Det er registrert liten spredning fra feltet, og mot steingardene er trærne kvistet opp. Det er planer om uttak av hele plantefeltet på sikt.

Potensiell utvikling: Plantefeltet vil på sikt bli hugget ut og steinstrukturer som er skjult i dag vil bli synlige i landskapet. Ved uthugging og rydding er effekten av frøoppslag av sitkagran fra jordsmonnet usikker. Felt- og bunnsjiktet er i dag dårlig utviklet, men frø fra en tidligere beite- og slåttemark-periode kan ha overlevd i jordsmonnet. Her fortelles det om et tidligere svært frodig grassjikt.

Ønsket tilstand: Åpen slåttemark/ beitemark. Det er viktig at steingardene er synlige i landskapet.

Forslag til restaureringstiltak: Uthugging av sitkagran med utvikling av feltsjikt som deretter beites.

Forslag til skjøtsel: Avhengig av fremtidig ønsket tilstand.

6.2.4 Naturbeitemark i nord

Historie/lokalisering: Et godt stykke nord for tunet lenger inn i Dragsdalen ligger et større areal. Området som ikke er tegnet inn på utskiftingskartet kan tidligere ha vært utmark. Likevel må arealet ha vært et viktig produksjonsareal for gården og trolig hovedsakelig brukt til husdyrbeiting, delvis til slått.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Mot sør er området avgrenset med en solid steingard, mens bøgarden av stein som avgrenser innmark og utmark på 49/1 her blir erstattet av gjerdepåler og nettinggjerde. Arealet avgrenses i nedkant av elva, og mot nord grenser det mot beitemarka på 49/6. Beitemarka er sterkt gjengrodd med røsslyng og einer selv om små partier med mer frodig grasmark finnes. Her finnes også murer etter en bygning, trolig en gardfjøs. Tilgrensende beitemark på 49/1 og på 49/6 har blitt registrert med et stort artsmangfold. Trolig kan dette mellomliggende arealet også ha store naturverdier. Det er planer om rydding av hele arealet.

Potensiell utvikling: Ryddet beitemark.

Ønsket tilstand: Åpen beitemark med høgt artsmangfold.

Forslag til restaureringstiltak: Hogst av einer og avbrenning av røsslyng og dødgras.

Forslag til skjøtsel: Intensiv husdyrbeiting.

Fig. 23. På flere av gårdsbrukene både på Indre og Ytre Drage og på Austmyr, ble det plantet mye sitkagran på 1960-tallet. Sitkagran ble da sett på som et svært verdifullt treslag, og flere steder ble trær plantet innenfor solide steingarder og slik beskyttet mot vind og beitedyr. Dette ser vi blant annet i dag på gårdsbruk 49/2. Våningshuset til 49/1 i forgrunnen. Foto: Ingvild Austad.

6.3 Ytre Drage 49/3 Naustbø

Historie/lokalisering: Jordstykket hørte opprinnelig til Ytre Drage 49/2. Marka er i henhold til www.skogoglandskap karakterisert som henholdsvis overflatedyrka jord, skog av særs høg bonitet, innmarksbeite og jorddekt fastmark. Vegen til Indre Fure deler eiendommen i to (fig. 24). Nedenfor er beskrevet to (tre) hovedtyper av skjøtselsutfordringer.

Fig. 24. Oversikt over skjøtselsområdet på Ytre Drage 49/3.

6.3.1 Hage og kultureng

Historie/lokalisering: På utskiftingskartet er området tegnet inn som slåttemark. Noen små åkerreiter finnes også. Imidlertid er det ikke tegnet inn bygninger i dette området på den tiden.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Et våningshus og en mindre uthusbygning (løe/fjøs) står i dag på nedsiden av vegen mot sjøen. Her er plantet 6 platanlønn langs vegen. Ellers er det en opparbeidet hage rundt våningshuset med innplantet bøk, kristtorn, rogn, to

platanlønnetrær, 19-20 sitkagrantrær og en storvokst *Chamacyparis* spp./*Thuja* spp. En hagtornhekk er plantet mot vegen, mens en bøkehekk går rundt trappen på nedsiden (fig. 25). På vestsiden av våningshuset og sørsiden av utmarksbygningen er det et større, flatt innmarksareal. Vegetasjonen er frodig, men artsfattig, og området slås maskinelt i dag.

Potensiell utvikling: Den private hagen ved bygningene holdes vedlike. Spredning av platanlønn og sitkagran i nærområder kan forekomme og bør overvåkes. Slåttemarka som er flat og egnet for maskinell slått, vil også i fremtiden holdes åpen.

Ønsket tilstand: Kultureng.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen.

Forslag til skjøtsel: Årlig, maskinell slått.

6.3.2 Innmarksareal på oversiden av vegen

Historie/lokalisering: På oversiden av vegen er en del av jordvegen lokalisert. På utskiftingskartet er dette tegnet inn som slåttemark, men her finnes også små inngjerdete åkerreiter. En stor rydningsrøys er også tegnet inn.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: En oppbygd kjerreveg fører opp gjennom innmarksarealene som er utjevnet med solide bakkemurer og støttemurer i tre-fem terrasser over hverandre. Murene er pertentlig lagt opp, de er kraftige og høge (fig. 26). De nedre delene av teigen er avgrenset av en bergskrent. Her finnes rester etter en gammel frukthage. Mot vest går det et bekkedrag og her vokser stor platanlønn, rogn, bjørk og ask. Enkelte sitkagran og stor rogn vokser også i området, ellers er oppslag av vanlig hagtorn registrert. Teigen er avgrenset av en kraftig bøgard mot fjellet. Lengst øst i denne er det murer etter et gardfjøs. Her er også et lé. Marka, som for det meste må ha vært oppdyrket og oppgjødslet og brukt til små åkerareal på de flatere partiene, mens det var slåttemark på skråningene mellom terrassene, er nå under gjengroing. Her vokser sølvbunke, mjødurt, engsyre, hvitbladtistel, vendelrot og skogstorkenebb, sammen med spinklere engarter som engkvein, tepperot, fuglevikke og smalkjempe.

Potensiell utvikling: Arealet på oversiden vil på sikt gro igjen med bjørk, rogn, ask, hagtorn og sitkagran.

Ønsket tilstand: Området er forholdsvis lite, men steinstrukturene er mange og spesielle. Dette gjør dette området særlig verdifullt. Det bør foretas en detaljoppmåling av området med kartlegging av tidligere bruk av arealene. Det er ønskelig at dette området fremstår som en velstelt slåttemark hvor steinstrukturene og de tidligere åkerreitene blir tydelige. Området har pedagogiske kvaliteter i å synliggjøre en spesiell historie.

Forslag til restaureringstiltak: Fjerning av sitkagran og trær og busker på tidligere åkermark og slåttemark. Skoglunden i bekkekløften bevares. Restaurering av steingjerder og bakkemurer. Restaurering av gardfjøset.

Forslag til skjøtsel: Årlig slått av engmarka. Rydding av kantsoner og nærområder inntil steinoppleggene.

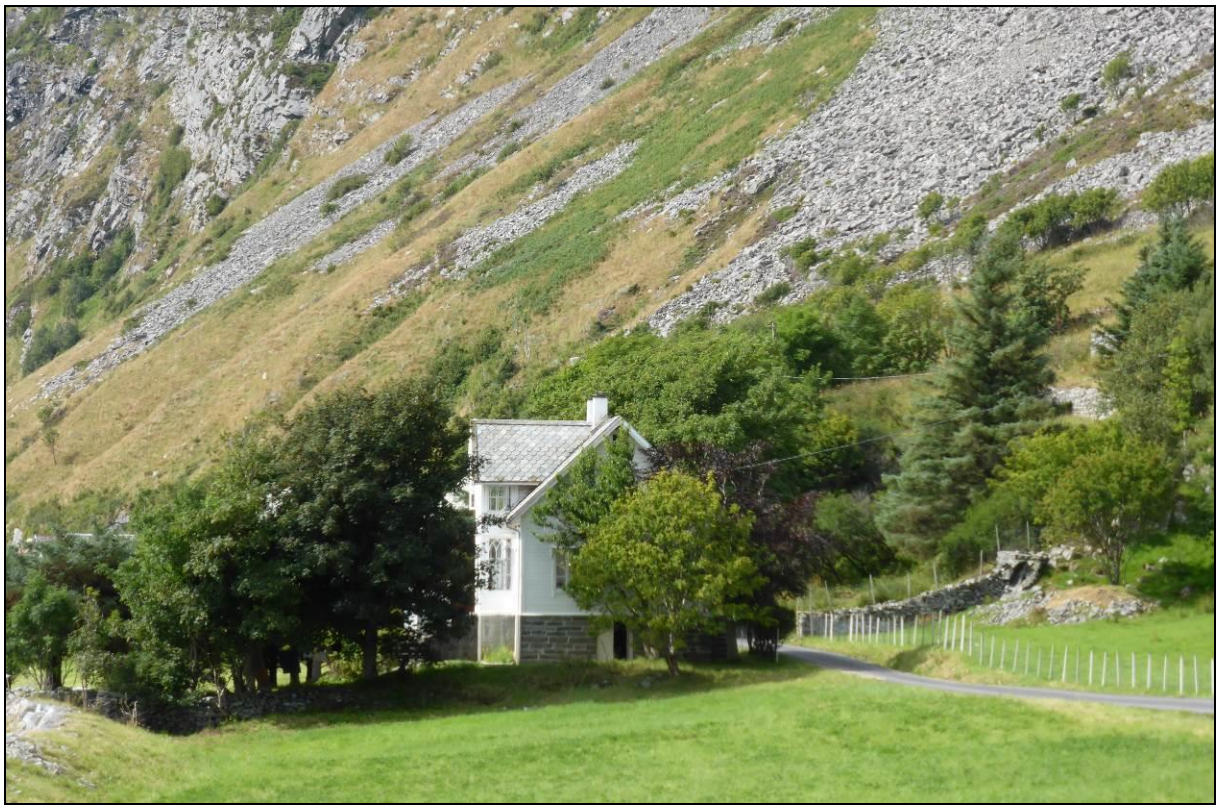

Fig. 25. Ytre Drage, 49/3 med våningshus og driftsbygning, ligger helt nede ved sjøkanten. I tunet er det plantet flere sitkagrantrær for å beskytte mot vind og sjøsprøyt. Bygningene er godt vedlikeholdt. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 26. Ovenfor vegen ligger store deler av jordsbruksmarka til gårdsbruket. Arealet er bratt og lite, men har en mengde steinstrukturer som vitner om nøysomhet og hardt arbeid. Sitkagran finnes spredt i området. Foto: Ingvild Austad.

6.4 Vestheim, 49/4, 49/6 og 49/7

6.4.1 Tun

Historie/lokalisering: Småbruket som ligger ned ved sjøen ved siden av naustene, ble skilt ut i 1916 fra bruk nr. 1. Til eiendommen hører i dag teigen 49/7 som ligger bak naustene, og også en teig i Dragsdalen, 49/6. Brukshistorien er komplisert. Tidvis ble både denne eiendommen og bygninger og teig i Dragedalen brukt av samme personer/eiere. Senere ble bygninger i Dragsdalen skilt ut på midten av 1990-tallet med en tomt, i dag 49/9.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Våningshuset som er i god stand brukes som feriehus, mens løe/fjøs ikke er i bruk (fig. 27-28). Utskilte teiger 49/6 og 49/7 som i dag tilhører samme eier som 49/4, beskrives separat nedenfor.

Potensiell utvikling: Våningshus og hage vil bli holdt vedlike.

Ønsket tilstand: Velholdt bolighus.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen.

Forslag til skjøtsel: Vanlig vedlikehold av bolig og hage.

6.4.2 Teig 49/7 Slåttemark

Historie/lokalisering: I tilknytning til våningshuset på Vestheim, og på baksiden av naustene finnes en teig. Her står det i dag uthusbygningen (løe/fjøs) til Vestheim. Marka er delvis gjerdet inn med kraftig steingard både mot vest (avgrensning av innmarksareal på Ytre Drage) med lé, og delvis i bakkant. Marka er ryddet og har vært slåttemark i 1877, muligens har her også vært mindre åkerareal.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: I bakkant av naustene avgrenser en steingard tidligere åker- og slåttemark, som nå er under gjengroing (fig. 27). Arealet som ikke brukes i dag og har fått et kraftig oppslag av høgvokst vegetasjon med mjødurt, hundekjeks, byhøymole, sølvbunke, englodnegras, hundegras, kystbjørnekjeks og brennesle, noe som indikerer tidligere oppgjødsling.

Potensiell utvikling: Marka vil gro igjen mest trolig med frøspredt platanlønn på sikt.

Ønsket tilstand: Teigen er en viktig del av nærområdet til Vestheim og også til naustene, og bør ideelt fremstå som en velstelt slåttemark. Også steinarbeidene er viktige og bør være synlige i landskapet.

Forslag til restaureringstiltak: Slått av engmarka et par ganger i vekstsesongen de første årene for å redusere oppslaget av kraftigvoksende arter. Avslått materiale må fjernes, deponeres eller brennes. Opplegging av evt. nedrast stein fra steingarder og røyser.

Forslag til skjøtsel: Årlig slått med uttak av biomassen.

Fig. 28. Våningshuset på 49/4 Vestheim brukes som feriested i dag. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 27. Produksjonsarealet ovenfor naustene som hører til Vestheim 49/4 er i ferd med å gro igjen med høgvokste gras og urter. Fjøs/løe ses i bakgrunnen. Foto: Ingvild Austad.

6.4.3 Teig 49/6 Naturbeitemark

Historie/lokalisering: Arealet har vært brukt som slåtte- og beitemark i tilknytning til 49/4, Vestheim.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Teigen som er på 10 daa omkranser 49/9 som er skilt ut fra denne teigen på et senere tidspunkt (se nedenfor). I dag er naturbeitemarka delvis grodd igjen med røsslyng og einer, men fremdeles er det en god del grasmark på teigen. Arealet er lagt inn på naturbasen til Miljødirektoratet som område med spesielle naturverdier.

Potensiell utvikling: Røsslyng og einer vil spre seg videre på grasmarka uten rydding. Senere vil frøspredt bjørk, evt. rogn og frøplanter av sitkagran kunne bli dominerende i området uten tiltak.

Ønsket tilstand: Åpen naturbeitemark.

Forslag til restaureringstiltak: Rydding av einer og frøspredt sitkagran med brenning av røsslyng etterpå (tidspunkt sen vinter/vår).

Forslag til skjøtsel: Avsviing med års mellomrom, husdyrbeiting, evt. etterrydding.

6.5 Tomt, 49/9

Historie/lokalisering: Eiendommen er tidligere brukt sammen med 49/4 og 49/6-7, og bygningene ble trolig satt opp rett før eller under andre verdenskrig. Eierne brukte også Vestheim 49/4. Nåværende eiere kjøpte bygningene og et mindre tomteareal i 1996-1997. Da hadde eiendommen (bygningene) stått ubrukt i ca. 40 år.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Dette er en liten eiendom, knappe 1 daa. Sentralt på området står to bygninger; et våningshus og en uthusbygning i forholdsvis god stand. Bygningene brukes som feriested (fig. 29). Eiendommen er delvis gjerdet inn med stolper og nettinggjerde, men streifdyr av storfé og småfé ser ut til å beite her. Fremdeles er det en del grasmark rundt bygningene, men marka er under gjengroing. Røsslyng og einer invaderer grasmarka fra kantene. En stor og velvokst selje finnes i nedkant av eiendommen i tillegg til et par spredte oppslag av ung sitkagran. Området er omkranset av naturbeitemark under gjengroing (røsslyng og einer) i sør og vest, og plantefelt med sitkagran på oversiden mot nord og nordvest. Arealet er lagt inn på naturbasen til Miljødirektoratet.

Potensiell utvikling: Uten aktiv bruk vil marken gro igjen i første rekke med røsslyng, deretter einer, delvis rogn, selje og bjørk og til sist frøspredt sitkagran.

Ønsket tilstand: Lokaliseringen er marginal, og historien interessant. Som del av naturbeitemark med stort artsmangfold som omkranser eiendommen, er det ønskelig at området ikke gror igjen.

Forslag til restaureringstiltak: Fjerning av sitkagran, røsslyng og einer innenfor området. Evt. beskjæring av seljetreet.

Forslag til skjøtsel: Det er ønskelig at grasmarka stelles, fortrinnsvis gjennom slått med fjerning av biomassen, sekundært ved storfè- og sauebeiting.

Fig. 29. I dag hører bare en mindre tomt til 49/9. Røsslyng og einer er i ferd med å invadere marka, og sitkagran-plantefelt omkranser området. Foto: Leif Hauge.

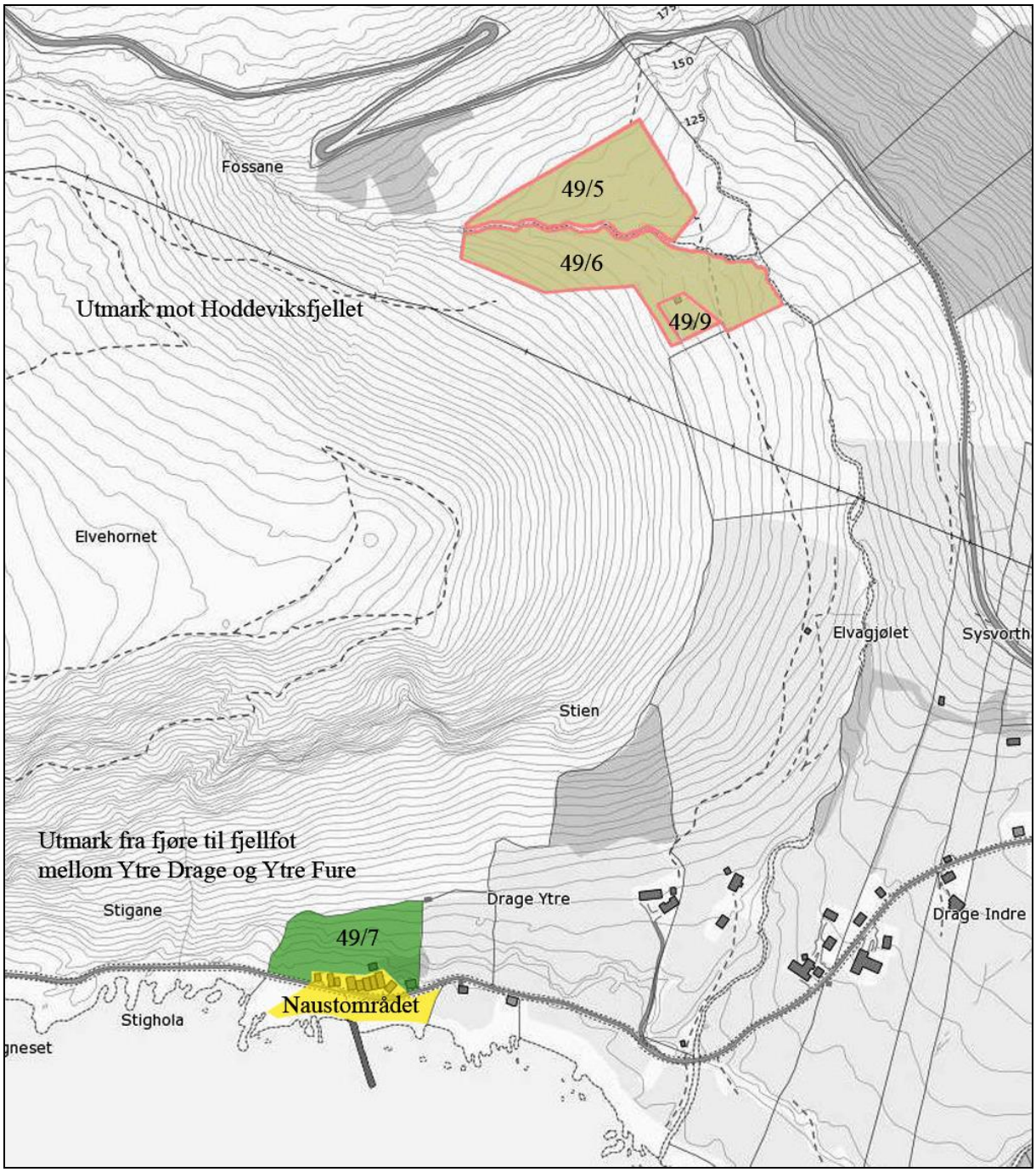

Fig. 30. Oversikt over andre skjøtselsområder på Ytre Drage.

6.6 Andre areal og teiger på Ytre Drage

I tilknytning til Ytre Drage er det også andre areal som er medtatt i skjøtselsplanen. Dette er delvis fellesområder og delvis utmarksområder som tidligere har hatt en viktig funksjon for gårdene. Dette er 1) Naustområdet, 2) Teig mellom elveløpene nord i Dalen, 49/5, 3) Utmark mot Hoddeviksfjellet og 74 Utmark fra fjøre til fjellfot mellom Ytre Drage og Indre Fure (fig. 30).

6.6.1 Naustområdet

Historie/lokalisering: Naustene er plassert ved stranden sørvest for Ytre Drage. I dag er det 9 naust her (fig. 31). Området hører til Ytre Drage (49), med bruksrett for hele Dragebygda. Noen av naustene har blitt flyttet etter vegen til Indre Fure ble opparbeidet. Foran naustene på innsiden av moloen er det en større sandstrand, mens det er rullesteinsstrand på utsiden av moloen. Tidligere var det også et jektenaust på Drage, men ved et uhell brant alle naustene ned tidlig på 1900-tallet. Naustene ble bygget opp igjen. Det største naustet i rekken skiller seg ut. Her var det et stort fiskebruk hvor de hengte opp gran til tørk og hvor det var oppbevaringsplass under mønet. En nyere, fint oppmurt fiske-tilvirkingsplass finnes i området.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Rundt naustene er det høgvokst, nitrofil vegetasjon med mjødurt, hundekjeks, byhøymole, sølvbunke, englodnegras, hundegras, kystbjørnekjeks og brennesle (fig. 32). Mellom noen av naustene er det en del garnrester, plastikk og plankeavfall.

Potensiell utvikling: Naustene vil fortsatt bli holdt ved like. Engmarka rundt naustene vil uten tiltak gro ytterligere til med trevegetasjon; selje, rogn, platanlønn og frøspredt sitkagran.

Ønsket tilstand: Velstelt naustområde.

Forslag til restaurerings-/ryddetiltak: Det er behov for mindre opprydding i naustområdet, for fjerning av lauvkratt og for slått av den frodige grasmarka.

Forslag til skjøtsel: Årviss slått av grasmarka rundt naustene.

6.6.2 Teig 49/5 lokalisert mellom elveløpene nord i Dragsdalen

Historie/lokalisering: Innerst inne i Dragsdalen mellom elveløpene finnes en større teig på xx daa. Teigen som ligger i tilknytning til 49/6, har tidligere vært brukt som slåtte- og beitemark.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Teigen omkranses av storvokst sitkagran i plantefelt i nord og øst, og et plantefelt med lerk (fig. 33). I nedkant av plantefeltet med lerk ligger steinmurene etter det som kan ha vært et gardfjøs/vårflor, men bygningsmurene kan også være rester etter et torvhus (fig. 34). Naturbeitemarka er delvis grodd igjen med storbregner, røsslyng og einer. I tillegg finnes enkelte oppslag av sitkagran. Det er tydelig at sitkagran er i ferd med å spre seg fra plantefeltene. Marka er vekselfuktig. Arealet er lagt inn på naturbasen til Miljødirektoratet.

Potensiell utvikling: I første omgang vil teigen gro til med einer, delvis rogn og bjørk, deretter frøspredt sitkagran.

Ønsket tilstand: Åpen naturbeitemark hvor bygningsmurer er synlige.

Forslag til restaureringstiltak: Fjerning av einer og sitkagran. Avbrenning av storbregner og røsslyng.

Forslag til skjøtsel: Husdyrbeiting med evt. etterrydding.

Fig. 31. Naustområdet til Drage-Austmyr-grenda ligger vest for Drage-elva. Her er det samlet ni naust med ulik alder. En molo som ble bygget i 1893 beskytter mot vind fra vest og sør-vest. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 32. Dersom en ønsker å begrense biltrafikken mot Fure-gårdene lenger mot vest, kan dette være et sted hvor det blir opparbeidet en parkeringsplass og informasjonsskilt. Det er viktig at kraftig vegetasjon, byhøymole og mjødurt blir slått, slik at naustenes nærområde får et velstelt preg. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 33. Øvre deler av Dragedalen mot Hoddevik-fjellet var tidligere viktig slåtte- og beitemark for gårdene på Ytre Drage. I dag er området preget av gjengroing med einer og av plantefelt med sitkagran og lerk. Ovenfor plantefeltet på oversiden av vegen, øverst til høgre på bildet, hadde Ytre Drage tidligere et eiendomsfestet lyngsankings-område. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 34. I nedkant av lerkeskogen ligger murere etter en tidligere utmarksbygning. Foto: Ingvild Austad.

6.6.3 Utmark mot Hoddeviksfjellet

Historie/lokalisering: Flere stier går fra Ytre Drage opp mot det langstrakte fjellpartiet på nordvestsiden av Dragebygda som dannes av «Vedanakken» (373m) og «Elvahornet» (310 m). Området er ikke arealfestet eller angitt med eiere. Fjellpartiet har tidligere vært slåttemark (utslåtter) og beiteområde for gårdene på Ytre Drage, og også et viktig torvstikkingsområde (fig. 35). Ved Fossane, vest for elveløpet og et godt stykke opp i lisiden, ligger murene etter en steinbygning, mest trolig et sommerfjøs (fig. 36). Bygningen er lokalisert ca. 100 meter under toppen av fjellpartiet.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Store deler av fjellpartiet er dekket av røsslyng og einer, oppdelt av tydelige torvstikkingsmyrer. Lisiden bærer tydelig preg av tidligere intensiv beiting med beiteterrasser i bratte skråninger. Taket på fjøsbygningen er rast ned, og noen av murene har begynnende forfall. Nærområdet er preget av røsslyng, storbregner og oppslag av einer, men her er også frodig grasmark, blant annet med mye sølvbunke nær murene. Det går en tydelig sti i nedkant av bygningen.

Potensiell utvikling: Bygningsmurene vil på sikt bli skjult av einer, senere rogn, bjørk og frøspredt sitkagran. Både beitemarka og torvstikkingsmyrene vil gradvis gro igjen.

Ønsket tilstand: Området er en viktig del av helheten for tidligere gårdsdrift på Ytre Drage, og utgjør også i dag viktig beitemark for småfè. Bygningsmurene og stiene er viktige pedagogiske innslag i landskapet og bør holdes ved like.

Forslag til restaureringstiltak: Rydding av einer, storbregner og røsslyng rundt murene. Evt. kan murer bygges opp og skjermes med tak slik at ytterligere frostsprengning hindres. Man kan vurdere å ha kraftig nedbeiting av nærområdet (styrt beiting) for å få en mer autentisk vegetasjonssammensetning nær fjøset. Stier må ryddes.

Forslag til skjøtsel: Avbrenning i mosaikk av einer og røsslyng-partier på fjellet og i lisidene. Evt. gjenåpning av mindre torvstikkingsmyrer inne på fjellet.

Fig. 35. Fjellområdene mellom Ytre Drage, Indre Fure og Hoddevik, har tidligere vært intensivt utnyttet til utslåtter, husdyrbeiting, torvstikking og lyngsanking. Området har fremdeles en åpen karakter, men er i ferd med å gro til med einer. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 36. I lisiden opp mot fjellet finnes rester etter det som mest sannsynlig har vært et sommerfjøs for gårdsbrukene på Ytre Drage. Bare murene står igjen. Foto: Ingvild Austad.

6.6.4 *Utmark fra fjøre til fjellfot mellom Ytre Drage og Indre Fure*

Historie/lokalisering: Området strekker seg langs stranden og opp til fjellfoten fra naustområdet ved Ytre Drage til grenselinjen mot Indre Fure, ca. 1- 1½ km. Dette er en bratt skråning som i første rekke ble brukt til småfèbeiting selv om mindre partier også kunne bli slått i perioder med lite fôr. Strandlinjen er oppdelt med flere små viker mellom berg og stor stein, og her har det tidligere enkelte steder vært sanking av tang og tare.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Lisiden fremstår i dag som en mosaikk av rasmark/ur, grasmark og røsslyngmark, stedvis med ravinepreg (fig. 37-38). Det er spor etter flere (7-8) mindre grus- og steinuttak. Massene har vært brukt til bygging av vegen mellom Drage og Indre Fure. Massetakene kan være åpne eller ha et dekke av røsslyng, delvis av einer. Så lenge som uttaksvinkelen er brattere enn naturlig skråningsvinkel i terrenget, vil massetakene være ustabile med utrasing av masse og stein, noe som også sinker revegeteringen. Dette er særlig problematisk på tidspunkt med mye regn. Lisidene er generelt preget av at stein fra fjellsiden raser ut. Både på berget (ovenfor fjellfoten) og i skråningene (beitebakkene) er det forholdsvis lite treoppslag. På noen mindre og mer beskyttede partier vokser bjørk, delvis selje og rogn og enkelte oppslag av nyperose og viltvoksende hagtorn. Spredte oppslag av sitkagran finnes også. Grasmarka er relativt godt nedbeitet, men einstape finnes i mindre lommer i nordvendte partier av skråningene. Også mjødurt, bringebær og skogburkne kan sette sitt preg på vegetasjonen. Bakker og engflater er grasdominert med englodnegras, gulaks, hundegras og engkvein som de mest vanlige og med oppslag av dunhavre. Her finnes også lyskrevende engarter som fuglevikke, tveskjeggveronika, gjerdevikke, smalkjempe, følblom, tepperot, raudkløver, hvitkløver, tiriltunge og firkantperikum. Bjønnkam og fjellmarikåpe finnes ofte i tilknytning til bekkeløp. På nedsiden av vegen veksler svaberg med mindre rullesteinstrender. Her vokser gåsemure, stankstorkenebb, blåklokke, vendelrot, engsmelle, engsyre, blåknapp og fjørekoll. Et par steder er det grotter med stor fuktighet hvor ulike bregnearter har tilhold sammen med noe mer næringskrevende arter som blåtopp, vendelrot, kusymre og enghumleblom. Skrot og søppel er stedvis lagret inne i disse grottene.

Potensiell utvikling: Så lenge som området fortsatt blir beitet, vil dette begrense gjengroingen.

Ønsket tilstand: Åpne beitebakker med lommer av rogn og bjørk. De største landskapssårene etter masseuttak burde revegeteres ved at øvre skråningskant jevnes noe ut ved pålegging av masse. Grottene (klippehulene) bør ryddes for gammelt redskap og materialer.

Forslag til restaureringstiltak: Frøspredt sitkagran og evt. platanlønn bør ryddes vekk for å hindre uønsket spredning. For å utvide beitearealene og også øke beiteverdien i området, kan en vurdere å svi av røsslyng og einer der hvor terrenget er intakt. Landskapssårene bør revegeteres naturlig.

Forslag til skjøtsel: Småfèbeiting, avsviing i mosaikk. Overvåking av tre- og krattoppslag.

Fig. 37. Utmarksarealene vest for Ytre Drage, preges av relativt åpne beitebakker. Marka ble hovedsakelig brukt til husdyrbeiting, men også til slått. Lisidene er i dag preget av flere stein- og grusuttak. Grusuttakene er i ferd med å gro igjen med røsslyng og einer, men skråningene er ustabile. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 38. Marka har stedvis engkarakter og mange lyskrevende engarter finnes i bakkene. Imidlertid har einstape flere steder kommet inn og dominerer store felt. Foto: Ingvild Austad.

7.0 ENKELTEIENDOMMER INDRE FURE

Etter utskiftingen i 1889 fikk 48/1 innmarksarealene samlet i vest, mens 48/2 fikk arealene i øst. Tidligere, i 1840, kom det et bolighus i tunet (48/4 «Jørnstova»). Tomta som huset ble satt opp på kom fra bruk nr. 48/1 og 48/2. Senere, i 1905, ble det også satt opp et hus (48/5 «Olastova») i tunet. Begge hadde noen dyr i kjelleren og torvhus. Ca. 1925-1930 ble en større teig (eget bruk) skilt ut fra bruk nr. 1 med eget bruksnummer: 48/3. Våningshuset til 48/3 står også i tunet, mens det ikke er oppført egen driftsbygning. Isteden brukes driftsbygningen til bruk nr. 1.

På de flate partiene nede ved sjøen lå mesteparten av åkerarealene, mens det generelt var slåttemark i de bratte bakkene ovenfor. Her kunne det imidlertid også være ryddet små åkerareal (”reiter”). Reitene var gjerdet inn med steingarder. I slåttemarka i de bratte bakkene lå også gardfjøs (vårflorer) (fig. 39-40). Ovenfor ligger utmarka med utslåtter, beitemark, torvmyrer og lyngsankingsområder. Inne på fjellet lå også fellesfjøset («støylen»). Brukene på Indre Fure hadde fjøs til 15 kyr på fellesstølen som er lokalisert mellom «Ysteheida» og «Skaret» og «Hornbakkane». Her var det også flere små gjeterhytter. Det var ikke sel så folk gikk opp og ned og melket. Steinstrukturene etter rydding (røyser, bakkemurer), inngjerding og eiendomsgrenser (steingarder), steinsatte elve- og bekkeløp, elveforbygninger, gamle vegfar med klopper og løypestrengfundament, er mange og varierte og finnes spredt i hele området. Indre Fure gårdene er også svært rike på ulike typer av bygninger fra naust, bolighus, ulike typer av driftsbygninger, gardfjøs og kvernhus av ulik alder og materialbruk. I tillegg finnes tufter etter ulike bygninger, hvorav noen kan være svært gamle.

Fig. 39. Bygningene på de tre gårdsbrukene og de to andre bolighusene på Indre Fure ligger samlet i et tett klyngetun nede ved sjøen. Fra de bratte lisidene ble mesteparten av fôret sanket. Senere, etter andre verdenskrig, har husdyrholdet og fôrsankingen gradvis opphørt. Etter 2002 har det ikke vært husdyr på Indre Fure, noe som har ført til at marginal innmark og utmark vokser til med lauvskog. Sitkagran har stedvis blitt plantet på oversiden av tunet som verneskog. Kvernhuset til 48/2 ses til venstre. Furehornet rager i bakgrunnen. Foto: Leif Hauge.

Fig. 40. Med unntak av de flate engarealene nede ved stranden er tidligere slåttemarker og beitebakker på Indre Fure preget av gjengroing, i første rekke med einstape, men spredte oppslag av lauvtrær har også begynt å gjøre seg gjeldende. Foto: Leif Hauge.

7.1 Indre Fure 48/1

Gårdsbruket har ca. 50 daa innmark i tillegg til utslåtter, beitemark og torvmyrer i fjellet Innmarksarealene ligger adskilt med et større areal nær tunet (48/1.1) og et areal lenger vest (48/1.2). Innmarka er i henhold til www.skogoglandskap – gårdskart karakterisert som innmarksbeite og jorddekt fastmark (fig. 41). Nedenfor er beskrevet fire ulike skjøtselsareal fordelt på de to områdene, henholdsvis 48/1.1 med: 1) Hagen og nærliggende slåttemark, 2) slåttemark/beitebakker i lisiden («Perbakkane», og 48/1.2 som omfatter 1) innmarksareal i vest «Smårindane», «Sletteneset», «Nesbakkane» og 2) «Perhagen» (fig. 41).

7.1.1 Tunet, hagen og nærliggende slåttemark

Lokalisering/historie: Til gårdsbruket hørte før utskiftingen våningshus, stabbur, «gamlestova», fjøs, løe, sau- og geitefjøs, smie, sjøbu(d) og kvernhus. Bygningene sto noe spredt i tunet. Båtnaustet som var lokalisert på nedsiden av stuebygningen og jektenauset i øst, var felles. Felles var også ”Hopestova”. På nedsiden i tunet (vest for stuebygningen og jektenaustet) mot Kvernhuselva, var det tidligere rydda mark, både åkermark og slåtteeng. Navn som ”Gjerdet” og ”Bakken” var knyttet til arealene. Her var det også tidligere åkerareal. ”Langåkeren” og ”Nyebrotet” var lokalisert ovenfor dagens vegtrasè. Vest for tunet er det et flatt, lite areal lokalisert mellom Koppeelva og Slettebakkelva ved grensen mot 48/3. Dette har også tidligere vært åkerareal: ”Krokåkeren” og ”Rundåkeren”. Arealene blir omtalt under ett nedenfor.

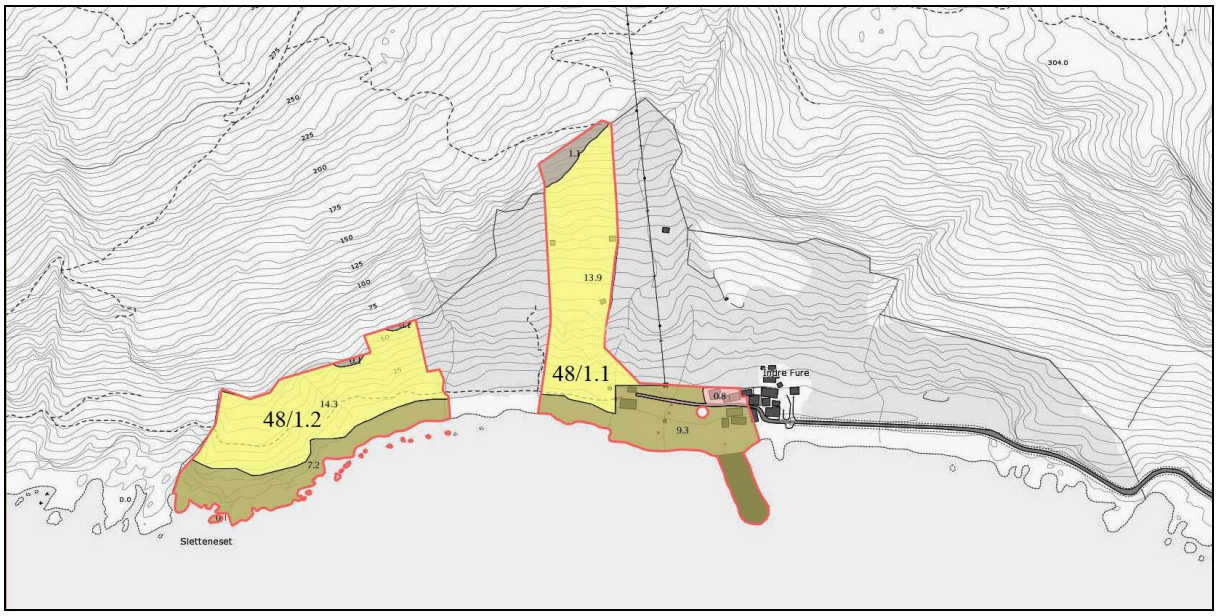

Fig. 41. Oversikt over skjøtselsområdene på Indre Fure 48/1.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Våningshus, stabbur, skolehus fra 1950 (gammel stuebygning) står i tunet som før utskiftingen. Dette gjelder også kvernhuset, lokalisert noe opp i Kvernhuselva. Smia, "Hopestova" (delt og flyttet til de to brukene ca. 1850), gamleløa, og det gamle geitefjøset er fjernet eller flyttet/bygget om. Ny løe, fjøs og sau-/geitefjøs, er oppførte etter utskiftingen, hønsehus etter 1950. Hagearealet vest for stuebygningen har bed med prydplanter og prydbusker, plen/grasmark, bærbusker og frukttrær (kirsebær). En tidligere bærhage er gjerdet inn med stabbesteiner. Bedene og prydplantene holdes ved like, mens grasmarka har preg av begynnende gjengroing. Her vokser kraftige gras og urter som hundekjeks, englodnegras og hundegras sammen med vanlige engarter som kvitkløver, raudkløver, ryllik, engsyre, gulaks, tusenfryd, jonsokblom og vestlandsvikke. Vegetasjonen også på arealene ovenfor vegen tyder på tidligere godt oppgjødslet mark. Her vokser blant annet sløke, kystbjørnekjeks, hundekjeks, brennesle, hundegras, englodnegras, engsoleie og engsyre. Vegetasjonen er relativt artsfattig. Oppslag av platanlønn kan tyde på begynnende gjengroing. Mot sjøen er det partier med strandeng med strandrøyr, kystgriseøyre og klengjemaure (*Galium aparine*). Langs Kvernhuselva har det vokst opp en del lauvtrær. Her er det ganske gjengrodd med mjødurt, hundekjeks, dunbjørk, hegg, nyperose, rynkerose? rogn og platanlønn (Nybø 2012).

Vegetasjonen på de tidligere åkerarealene i vest er preget av nærhet til sjøen og tidligere oppgjødsling med mye strandrøyr, hundekjeks, mjødurt, hundegras, kystbjørnekjeks og byhøymole i feltsjiktet. I grenseområdene (mot gammel slåttemark) finnes blant annet oppslag av dunhavre, hestehavre, gulaks og engfrytle. Det er registrert ulik vegetasjon på de tidligere åkerarealene noe som kan tyde på ulik alder for gjenlegg. Deler av åkerarealene slås maskinelt i dag.

Potensiell utvikling: Hagearealet vil bli holdt godt ved like. Uten tiltak vil kvernhuselva (elvesidene) kunne gro igjen og skjule kvernhusene som i dag er i god stand. Rynkerose og platanlønn vil kunne spre seg videre både langs elveløpet og på tilgrensende areal. De tidligere åkerarealene på oppsiden av vegen vil også på sikt gro igjen med lauvtrær, mens arealene lenger vest vil fremstå som åpne og velstelte så lenge marka slås. Det er viktig med

uttak av biomassen for å sikre en mer artsrik vegetasjon og lavere produksjon for å begrense fremtidige skjøtselstiltak.

Ønsket tilstand: Velholdt hage. Fristilling og vedlikehold av steinstolpene i hagen. Området ned mot sjøhusene er viktig å holde åpent. Kvernhusene og selve elveløpet må være synlige i landskapet. Enkelte lauvtrær langs elveløpet kan evt. beholdes, da med overvåking av elvesidene slik at de ikke raser ut eller trerøtter flytter på opplagt stein. Trær langsetter tørrmurer er generelt et problem på grunn av trerøtter som sprenger løs stein. Særlig i tilknytning til kanaliserte elver og bekker kan trær være en utfordring. De frisk-frodige engpartiene bør holdes åpne og fri for lauvtrær.

Forslag til restaureringstiltak: Fjerning av uønskede arter som rynkerose og oppslag av platanlønn langs elveløpet og ellers i området. Uttynning av trevegetasjonen langs elveløpet. Evt. restaurering av elvesidene.

Forslag til skjøtsel: Rydding av lauvkratt år om annet langs elveløpet. Slått av høgt gras og urter på engarealene nær vegen. Fjerning (brenning eller kompostering av biomassen). Slått av strandrøyr ved sjøhusene og generelt årlig slått, gjerne tidlig på forsommeren for å hindre byhøymole, mjødurt og kystbjørnekjeks å frø seg. Vanlig vedlikehold av hagearealet.

7.1.2 Slåttemark/beitebakker i lisiden («Perbakkane»)

Lokalisering/historie: Arealet som ligger ovenfor tidligere åkerareal på 48/1 består av brattlendt mark som tidligere har vært ryddet slåttemark. Gardfloren (vårfloren) lå tidligere i grenselinjen for boniterte innmarksareal ved utskiftingen i 1889, lokalisert 75 moh. I de bratte bakkene ligger også et torvhus ca. 50 moh. Det er knyttet en del lokale navn til arealet. De øvre delene kalles for ”Perbakkane” med referanse til tidligere eier av gården (fig. 42 og 43).

Fig. 42. ”Perbakkane” med gardfjøsene til 48/1 og 48/2. Lisidene (tidligere slåttemark) har ravinepreg. Ved sjøen er den nye driftsbygningen til 48/1 lokalisert. Bygningen brukes også av 48/3. Her blir også marka slått. Foto: Leif Hauge.

Fig. 43. Det er mange bekker/elver som renner ut i sjøen. I nedbørrike perioder kan bekkene bli til elver som kan være vanskelige å kontrollere. Flere steder er det derfor bygget opp kraftige vernemurer mot elveløpene (elveforbygning). Her fra øvre deler av Kvernhuselva. Foto: Leif Hauge.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Både torvhus og vårflor er i relativt god stand (fig. 44 og 45). I området skal det også være murer etter et lite geitefjøs som tilhørte den tidligere husmannen (Jørn). Gardfloren til 48/3 ligger i grenseskillet et stykke vest for gardfjøset til br. nr. 1. Det er også rydningsrøyser og løypestrengfundament i bakken. Slåttemarka skilles fra 48/2 med en kraftig steingard fra gardfjøset vertikalt et stykke ned mot bakkekanten. Ovenfor er det nettinggjerde. De nedre delene av slåttemarka har ravinepreg. Det er partier med mye mjødurt og spredte lauvtrær først og fremst av rogn, men også oppslag av platanlønn og sitkagran er registrert. Lauvtrærne vokser stedvis tettere, særlig på noe skrinnere mark, ofte sammen med nyperose og røsslyng, og det er liten tvil om at lisiden i løpet av relativt kort tid vil vokse til med lauvskog. Marka er frodig og næringsrik (fosfor og nitrogen) noe oppslag av blant annet hundekjeks, vendelrot, hundegras, kvitbladtistel, sløke, englodnegras, revebjelle, skogsvinerot og sølvbunke tyder på. Marka har imidlertid fremdeles engkarakter med innslag av mange lyskrevende engarter. Her vokser blant annet tepperot, tveskjeggveronika, ryllik, firkantperikum, gulaks, jordnøtt, kusymre, marikåpe, engkvein og dunhavre. I tilknytning til gardfjøsene er det oppslag av brennesle og byhøymole (Nybø 2012). Her er det også registrert en del piggtråd. Storbregner (einstape og skogburkne) vokser i større samlinger. Slåttemarka ovenfor gardfjøset kalt ”Pergeilane”, har ennå åpent engpreg. Mot utmarka er det murer etter to mindre bygninger (kalvekvier). Her ble kyrne samlet for melking. Murene er ikke lenger stabile. Marka har også tydelig preg av endringer med kraftig oppslag av høge gras, urter og storbregner, i første rekke av einstape.

Potensiell utvikling: Lisiden vil vokse til med lauvskog: rogn, bjørk, platanlønn og sitkagran. De gamle driftsbygningene vil gradvis bli skjult, trerøtter og mangel på vedlikehold kan føre til utrasing av murer. Bygningsmassen vil forfalle uten tiltak.

Ønsket tilstand: Steinbygningene i lisiden er karateristiske og svært verdifulle for helheten. Marka rundt steinbygningene bør holdes åpne slik at bygningene også i fremtiden blir tydelige i landskapet og slik kan dokumentere den tidligere utnyttingen av naturressursene og sammenhengen mellom de lavereliggende innmarksarealene og fjellet (utmarksbeiter og torvstikkingsområder). Stien opp mot fjellet bør ryddes (slås) og være lett fremkommelig.

Forslag til restaureringstiltak: Ekstra ryddetiltak bør gjennomføres rundt bygninger og tekniske kulturminner. Steinmurene bør holdes ved like og utraste stein bør legges opp. Dette gjelder også steingjerder. Der det er tak på bygninger bør disse holdes ved like. En bør vurdere å fjerne spredte oppslag av sitkagran- og platanlønn, mens rogn og bjørk kan utvikles til lauvskog i deler av området. Trerøtter binder også jorden og kan hindre utglidning.

Forslag til skjøtsel: Årlig skjøtsel (rydding og slått) rundt bygninger, tekniske kulturminner og sti/vegfår. Fjerning av biomassen med brenning/kompostering på egnet sted.

Fig. 44. Gardfjøset til 48/1 har beholdt mye av sitt opprinnelige utseende, og er ennå tydelig i lisiden. Enkelte lauvtrær har imidlertid vokst opp nær bygningen. Engmarka er artsrik. Foto: Leif Hauge.

Fig. 45. Et av torvhusene til 48/1 er plassert i nedre del av lisiden. Murene er intakte. Bygningen er en viktig del av helheten og bør fortsatt holdes ved like. Foto: Leif Hauge.

7.1.3 Innmarksareal i vest ("Smårindane", "Sletteneset" og "Nesbakkane")

Lokalisering/historie: Fra eiendomsgrensen mellom 48/3 og 48/1 ved «Grufse-elva» og den inngjerdete, tidligere frukthagen («Perhagen») og til utmarksgarden som er lokalisert ca. 500 meter lenger vest, ligger et større nes som tidligere har vært slåttemark for 48/1. De nedre delene har vært slått lengst.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Området som er på 20 daa har vekslende topografi og er stedvis bratt (fig. 46). Området er ikke i bruk i dag, heller ikke til husdyrbeiting, og marka har tydelig preg av forfall med oppslag av mjødurt, vendelrot og kvitbladtistel på de frodigste partiene, en del spredte lauvtrær, hovedsakelig rogn nedenfor stien, og med et noe tettere lauvkrattoppslag (rogn, nyperose og røsslyng) på oversiden opp mot bergfoten hvor innmarksarealet grenser mot berg og lynghei i nord. På gammel engmark finnes stedvis rydningsrøyser, steingarder og løypestrengfester. Vegetasjonen i feltsjiktet er ennå preget av lyskrevende engarter som tepperot, tveskjeggveronika, legeveronika, gjerdevikke, engsmelle, engsyre, marikåpe, firkantperikum, markrapp, rødsvingel, smalkjempe, engsvingel, engkvein, hundegras, dunhavre, gulaks, ryllik, følblom og jordnøtt (Nybø 2012).

Poensiell utvikling: Marka vil gradvis vokse til med lauvskog.

Ønsket tilstand: Da dette er et av innmarksarealene på gårdsbruket, og også en viktig del av det totale kulturlandskapet på Indre Fure, er det ønskelig at grensene mellom innmark og utmark ikke viskes ut, men er tydelig også i fremtiden. Sletteneset bør fremdeles holdes åpent. Da neset utgjør et stort område og det ikke er fast bosetting på gårdsbruket, er det urealistisk å opprettholde kulturmarka ved slått. Styrt beiting med etterrydding kunne vært et alternativt

tiltak, men dersom ikke beitedyr er ønskelig, kan det være aktuelt med forsiktig avbrenning av arealet i mosaikk tidlig på våren.

Forslag til restaureringstiltak: Lauvtreoppslag på innmarksareal bør fjernes. Evt. kan en vurdere utvikling av et spredt tresjikt slik at deler av området får en lauveng/hagemarkskarakter. Imidlertid vil trær være spredningskjerner. Gammel biomasse i feltsjiktet kan brennes av på vinteren/tidlig vår i mosaikk for å gi bedre beitemark. Dersom marka ikke kan holdes åpen ved bruk av beitedyr, kan avbrenning år om annet være et alternativ til dette. Oppslag av bringebær og einstape bør ryddes vekk der hvor de skjuler steinopplegg. Røyser og steingarder bør holdes ved like og fristilles.

Forslag til skjøtsel: Husdyrbeiting med etterrydding, alternativt brenning av feltsjiktet.

Fig. 46. Over "Sletteneset" går stien til Ytre Fure. Området, som tidligere var et viktig produksjonsareal for 48/1, har i dag fått et spredt oppslag av lauvtrær. Foto: Leif Hauge.

7.1.4 Inngjerdet sitkaplantefelt («Perhagen»)

Lokalisering/historie: Lengst øst i dette området står det i dag et lite sitkaplantefelt innenfor noen kraftige steinmurer. Arealet skiller seg tydelig ut i landskapet. Fruktdyrking var tidligere viktig på Indre Fure. Klimaet var godt, men for å beskytte både mot beitende dyr, mot vind og mot sjøsprøyt, ble det bygget steingarder rundt hagene. Vi finner tilsvarende hager på Ytre Fure, Ytre Drage, flere steder i Hoddevik og på Liset. I jordbrukstellingen fra 1949 står oppført 9 sommer-epletrær, 5 vinterepletrær og to kirsebær/morelltrær i tillegg til bærbusker (rips, stikkelsbær og solbær) på gårdsbruket. Bærbuskene sto for det meste i tunet, frukttrærne i denne hagen. Frukttrærne ble på 1960-tallet erstattet med sitkagran.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: "Perhagen" som er på ca. 25 x 20 meter fremstår i dag som overvokst og dominert av storvokste bartrær (sitkagran). Her vokser også enkelte rogn og svarthyll. Steingarden er monumental og i god stand. På nedsiden er muren 1,5 meter høg. Mot lisiden i bakkant og i øvre deler mot vest, er det vanlig gjerde. Feltsjiktvegetasjonen i hagen er sparsomt utviklet.

Potensiell utvikling: Sitkagrantrærne vil på sikt kunne ødelegge steinmuren ved at røtter trenger seg inn i fundamentet, evt. vil vindfall kunne oppstå med økende alder på trærne.

Ønsket tilstand: Frukthage med gamle fruktsorter (Alexander-epler). Dette er en viktig del av Indre Fures historie. Genressursutvalget kan trolig hjelpe til med å skaffe trær dersom fruktsorten ikke er i handelen lenger.

Forslag til restaureringstiltak: Gradvis og forsiktig uthugging av sitkagran slik at steingarden ikke ødelegges. Fjerning av rotstubber. Oppgjødsling og opparbeiding av ønsket jordsmonn. Planting av frukttrær (Alexander).

Forslag til skjøtsel: Sikring av gjerdet. Beskjæring av frukttrær.

7.2 Indre Fure 48/2

Gårdsbruket har ca. 60 daa innmark i tillegg til utslåtter, beitemark og torvmyrer i fjellet. Et mindre innmarksareal blir av www.skogoglandskap-gårdskart karakterisert som fulldyrka jord, mens mesteparten er tegnet inn som innmarksbeite (fig. 47). Tre skjøtselsareal er beskrevet nedenfor, henholdsvis: 1) Tunområdet med innmarksareal øst for tunet og tidligere frukthager, 2) Slåttemark i lisidene i øst («Storeblombakken», «Inste» og «Ytste Lisjeblombakken» og 3) Slåttemark på oppsiden av tunet «Kleiva», «Ekrene» og «Kviabakkane».

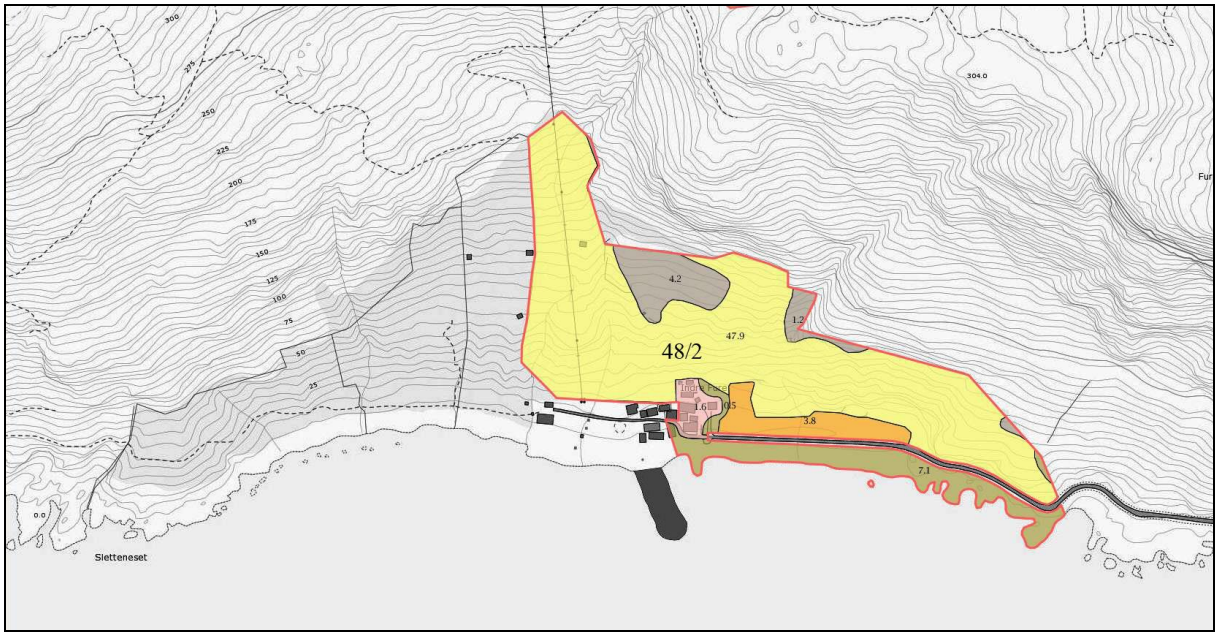

Fig. 47. Oversikt over skjøtselsområder på Indre Fure 48/2.

7.2.1 Tunområdet med tilgrensende innmarksareal og frukthager i øst

Lokalisering/historie: Til 48/2 hørte før utskiftingen tre bolighus (”Hansestova”, ”Gamlestova” og ”Øvstestova”), 2 løer (”Hanselada”, ”Lisjelada”) stabbur, fjøs, vedhus og kvernhus. Gardfjøset lå i lisiden. Bygningene sto ganske tett i tunet. Båtnaust og jektenaust var felles. Felles var også ”Hopestova”. De flateste arealene øst for tunet ble brukt til åker. Dette bekreftes av utskiftingskartet. I overkanten av arealet på kartet, er det flere tydelige steingarder, hvor det også er to (tre) tydelige inngjerdete areal. Dette har tidligere vært frukt- og bærhager og/eller grønnsakshager. Det skal tidligere ha vært to inngjerdete frukthager på gården, ”Ystehagen” og ”Instehagen”, men ”Ytstehagen som ble anlagt etter utskiftingen, ble revet på 1980-tallet. I 1949-tellingen er det oppført 17 sommer- og høst-epletrær, 3 vinter-epletrær, 3 pæretrær, 5 plommetrær og 6 kirsebær (morelltrær) i tillegg til noen bærbusker.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: To av bolighusene (”Hansestova” og ”Øvstestova”), stabbur, fjøset, vedhuset, naustet står i tunet som før utskiftingen. Kvernhuset er lokalisert til nedre del av Kvernhusbekken. To mindre driftsbygninger og et drivhus har kommet til i tunet i øst. ”Gamlestova” ble fjernet ca. 1960, ”Hanselada” og ”Lisjelada” ble flyttet etter utskiftingen. Bygningene danner utkanten av tunet mot øst (fig. 48). Blomstrende busker og fargerike stauder omkranser bygningene, og er en vakker inngang til tunet. Rett øst for tunet står en velvokst platanlønn, og på arealene nord for denne har ”Storåkeren”, ”Ytste Flata”, ”Inste Flata” og ”Molåkeren” tidligere vært lokalisert. Også ”Saudefjøsåkeren” ovenfor og ”Myra” skal tidligere ha ligget her. De flateste arealene blir slått i dag. Vegetasjonen tyder på næringsrike forhold med oppslag av blant annet hundegras, hundekjeks, engsoleie, engrapp (*Poa pratensis*) og marikåpe. ”Saudefjøsåkeren” og ”Myra” ovenfor slås ikke, og her er begynnende gjengroing med mjødurt, kvitbladtistel, sløke og skogburkne med oppslag av spredt rogn, platanlønn og sitkagran. Av de tidligere frukthagene som grenser inntil ”Storåkeren” er det bare ”Instehagen” som er tilbake. Murene her er godt bevart, og det er epletrær i hagen. Feltsjiktet er frodig og vitner om god næringstilgang med blant annet hundegras, hundekjeks, mjødurt, engsyre og engsoleie.

Potensiell utvikling: 48/2 har fast bosetning, men driften er lagt ned. Bygningene i tunet og hagearealene blir vedlikeholdt. De flate engarealene vil fremdeles bli slått maskinelt. Områdene som ikke blir slått i dag vil raskt gro igjen med lauvtrær inkl. platanlønn og frøspredt sitkagran. Frukthagen vil bli holdt ryddig og stelt.

Ønsket tilstand: Åpen, velstelt slåttemark rundt tunet. Velstelt frukthage hvor man også har tidligere fruktsorter som Alexander, representert.

Forslag til restaureringstiltak: Vedlikehold av båtnaustet, gardfjøset og enkelte driftsbygninger kan komme til å kreve ekstra arbeidsinnsats og økonomiske tilskudd. Bygningene er en viktig del av helheten. En bør vurdere om det er mulig gradvis å fjerne platanlønn og sitkagran i nedre del av lisidene. Dersom en ønsker etablering av verneskog her, bør denne utvikles av viltvoksende treslag som rogn, selje, vanlig hagtorn og bjørk.

Forslag til skjøtsel: Vanlig vedlikehold av bygningene. Årlig slått av engareal med fjerning av biomassen ved kompostering, evt. brenning på egnet sted. Årlig stell av frukttrær. Slått av feltsjiktet i frukthagen.

Fig. 48. Bygningene til 48/2 ligger samlet øst i tunet. Et av platanlønnetrærne står lengst øst ved inngangen til tunet. Ved bergfoten dominerer lauvskog. Foto: Leif Hauge.

7.2.2 Slåttemark i lisidene i øst («Storeblombakken" og "Inste" og "Ytste Lisjeblombakken")

Lokalisering/historie: Områdene ligger ovenfor de tidligere åkerarealene i øst. Navn som "Storeblombakken" og "Inste" og "Ytste Lisjeblombakken" skulle tyde på at her tidligere skulle vokse mye blom = storbregner (Blom kunne både være viktig husdyrfôr, men ble også mye brukt som strø i fjøs under husdyrene). I første rekke var det einstape som ble brukt som underbredsel for dyrene). På utskiftingskartet består disse arealene av en rekke ulike boniteringsteiger brukt som slåttemark, stedvis kan det være steinopplegg. Det ser ut til å gå et stiløp videre østover med slåttemarksareal både på oversiden og nedsiden av stiløpet. Det fortelles at disse bakkene tidligere var viktige slåtteareal med frodig engvegetasjon.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Disse gamle slåttebakkene har ravinepreg. De er bratte og flere steder er det erosjonsspor. De nedre delene av lisiden er fremdeles åpne, men også her er de under gjengroing da de hverken slås eller beites. Øvre deler av arealene er delvis grodd igjen med lauvtrær, delvis blitt plantet til med sitkagran, et tiltak mot erosjon. (Utglidninger i bakkene kan skyldes manglede bruk og utvikling av høge gras, bregner og urter som har gitt et mindre tettvokst, dvs. et "oppløst" og åpent feltsjikt, men kan også ha andre årsaker, blant annet er det her et tynt jordlag over steingrunn og ved kraftig regn kan deler av jordlaget løsne). Lengst i øst mot "Lisje Hamrerabben" er det mer åpen mark med partier med lyskrevende engarter, men også her er det en god del oppslag av lauvtrær (rogn, bjørk og platanlønn), spredt furu og sitkagran.

Potensiell utvikling: Erosjonssporene kan ved økt nedbør og i perioder når jorden er vannmettet, få en videre negativ utvikling og øke i omfang. Utvikling av skogpartier i de øvre delene vil fortsette. Sitkagran og platanlønn vil fortsette å spre seg.

Ønsket tilstand: Åpen, tresatt slåttemark i de nedre delene med partier med godt utviklet lauvskog som binder jorden. Velutviklet lauvskog i de øvre delene av området. Ryddet sti som følger gammel trasé.

Forsalg til restaureringstiltak: Da både sitkagran og platanlønn er svartlistede arter i norsk natur (Gederaas et al. 2012), burde treslagene på sikt gradvis skiftes ut med stedegen vegetasjon, som for eksempel lauvtrær som selje og vierarter. Dette er treslag som har et godt rotnett som binder jorda, evt. kan man bruke stedegen alm og ask. Platanlønn (og evt. buskfuru) bør fjernes og erstattes med bjørk og rogn.

Forslag til skjøtsel: Overvåking av erosjonsspor og evt. spredning av sitkagran og platanlønn.

7.2.3 Slåttemark/beitebakker i lisiden over tunet ("Kleiva", "Ekrene") med gardfjøs og "Kalvekvia"

Lokalisering/historie: Området har tidligere vært intensivt utnyttet som slåttemark. Gjennom den vestlige delen av arealet renner Kvernhuselva. Ved 75 moh. er gardfjøset/ (vårfloren) lokalisert. Denne bygningen er også tegnet inn på utskiftingskartet fra 1889 (fig. 49). Litt sør-øst for gardfjøset finner vi også et tydelig inngjerdet og ryddet større areal, "Kalvekvia". Rett sør for "Kalvehagen" er også en bygning tegnet inn på utskiftingskartet.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: De nedre delene av slåttemarka har ravinepreg. Det er partier med mye mjødurt og spredte lauvtrær først og fremst av rogn, men også oppslag av sitkagran er registrert. Feltsjiktvegetasjonen er frodig med blant annet hundekjeks, hundegras, engsoleie, engrapp, englodnegras, kystbjørnekjeks og sløke, men har også innslag av mange lyskrevende engarter særlig på noe tørrere og skrinnere jordsmonn. Her vokser blant annet tepperot, marikåpe, tveskjeggveronika, legeveronika, ryllik, firkantperikum, gulaks, jordnøtt, smalkjempe, engsmelle og slåttestarr. Det er lagt opp en større forbygning mot Kvernhuselva for å hindre vannet i å strømme inn på marka når elva går stor (se ellers fig. 54). I tilknytning til gardfjøset er det større frodige areal nesten totalt dominert av einstape. Både navn som "Ekrene" (som har sammenheng med gjenlagt åker) og jordsmonn/vegetasjon, tyder på at det en eller annen gang tidligere kan ha vært små åkerareal her oppe. Marka ser ut til å være godt oppgjødslet. Litt lavere, noe lenger øst ligger et større, inngjerdet areal, "Kalvehagen". På deler av dette er det dokumentert at det tidligere også var små-åkre («reiter») her hvor det ble dyrket poteter, løk, neper, kålrabi, gulrøtter. Det var fire, små åkre her. Reitene er nå grodd igjen med einstape. Ellers vokser det platanlønn og sitkagran her. Resten av arealet som er inngjerdet ble brukt til kalvekvie. Her er rester etter en bygning. Bare murene er synlige i dag. Dette er en parallell til området ved gardfjøset lenger vest, se 6.1.3. Her vokser både sitkagran, platanlønn og rogn, og i feltsjiktet er det ulike storbregner (skogburkne, ormetelg og einstape). Ellers er bringebær, brennesle og byhøymole vanlige. Slåttemarka ovenfor vårfloren kalt "Geilane til Hansane" har ennå åpent engpreg. Her ligger også flere rydningsrøyser.

Potensiell utvikling: De øvre delene av arealet er i ferd med å vokse helt til med en blandingsskog av sitkagran, platanlønn og rogn. Et høgvokst og kraftig feltsjikt vil raskt komme til å skjule mange av kulturminnene. Stein vil kunne rase ut av røyser, steingarder, bakkemurer og tufter. Også de nedre delene av slåttemarka vil gradvis vokse igjen da arealet verken slås eller beites.

Ønsket tilstand: De øvre områdene med gardfjøset og Kalvekvia er interessante og viktige kulturminner. Særlig forteller de små åkerarealene her oppe om nøysomhet og hardt arbeid. Ideelt sett burde dette området åpnes opp og kultursporene synliggjøres, samtidig som stien til fjellet holdes vedlike.

Forslag til restaureringstiltak: Platanlønn-oppslag og sitkagran bør fjernes fra området, både på de lavere områdene, oppe ved gardfjøset og i "Kalvekvia". Dersom det er nødvendig å ha verneskog her pga. ras eller på grunn av erosjon, bør rogn, selje og bjørk fortrinnsvis få utvikle seg istedenfor sitkagran. Helst bør skogen stå ovenfor og utenfor "Kalvekvia". Utrast stein bør legges opp, og kvist og annet avfall fjernes fra marka. Det vil være behov for å fjerne einer, mjødurt og storbregner ved gardfjøset og i "Kalvekvia". Evt. rydding av stiløp.

Forslag til skjøtsel: Årlig slått av nærarealet ved gardfjøset og i"Kalvekvia". Overvåking av spredning av sitkagran og platanlønn.

Fig. 49. Marka rundt gardfjøset til 48/2 har ennå et åpent preg, men marka er dominert av storbregner som einstape. Også einer og lauvkratt omgir bygningen. Foto: Leif Hauge.

7.3 Indre Fure 48/3

Gårdsbruket med ca. 15 daa innmark er en god del mindre enn de to andre gårdsbrukene på Indre Fure. Innmarksarealene er av www.skogoglandskap – gårdskart karakterisert som henholdsvis innmarksbeite og jorddekt fastmark. Utmarksslåtter, beiteareal og torvmyrer hører også til bruket. To skjøtselsområder er beskrevet nedenfor, henholdsvis: 1) Innmarksareal- tidligere åkerareal – "Grufseåkeren" og 2) Slåttemark i lisiden – "Slettebakkane" (fig. 50).

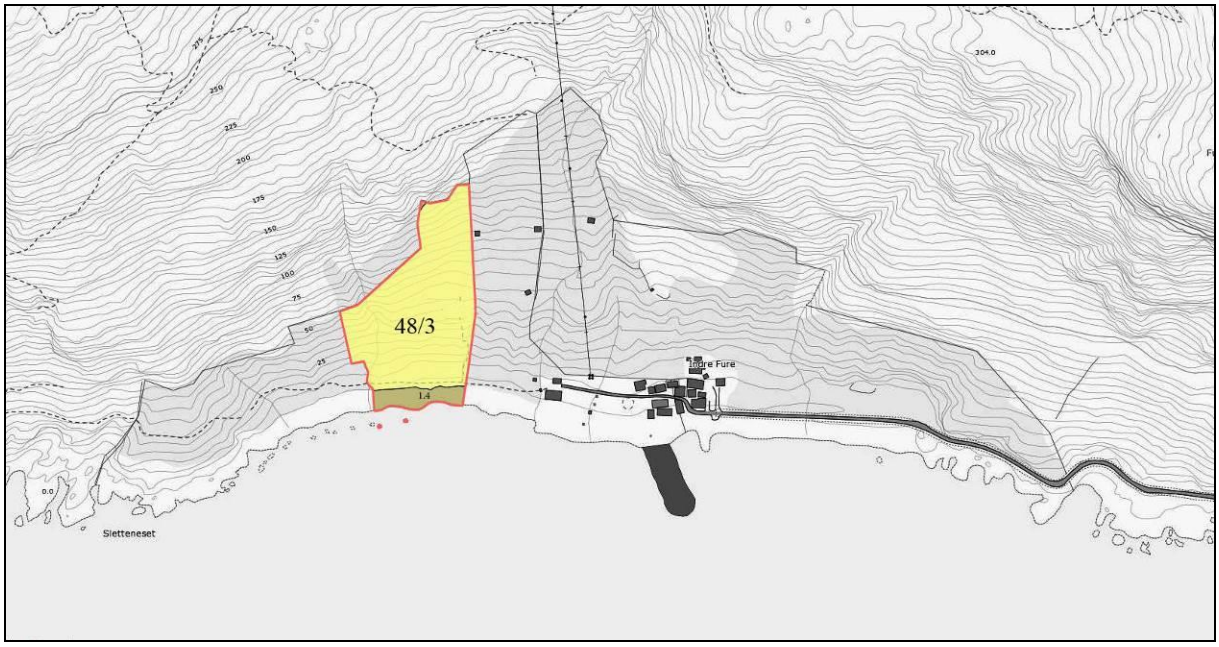

Fig. 50. Oversikt over skjøtselsområdene på Indre Fure, 48/3.

7.3.1 Innmarksareal, tidligere åkerareal ("Grufseåkeren")

Lokalisering/historie: 48/3 ble skilt ut fra 48/1 ca. 1925-1930. Innmarksarealene ligger mellom Grufseelva i vest og Slettebakkelva i øst.

Det er et våningshus i tunet, mens det ikke hører egen driftsbygning til gårdsbruket. Driftsbygningen til 48/1 brukes av begge. På de flateste arealene nede ved sjøen var det tidligere åkerareal. Her lå "Grufseåkeren"og ellers ryddet eng. I nedkant av åkerarealene er det bygget opp en vernemur. Vegen ut mot Ytre Fure går gjennom nedre deler av arealet. Denne vegtrasèen finner vi igjen på utskiftingskartet fra 1889.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: De tidligere åkerarealene er lagt igjen til eng. De nedre delene av arealet blir slått maskinelt og graset fjernet (se fig. 51). Grasmarka er relativt artsrik med mange engarter. Her vokser blant annet raudsvingel, sølvbunke, markrapp, engrapp, gulaks, englodnegras, smalkjempe, engfrytle, gjerdevikke, engsyre, kystgriseøre, tusenfryd, engsoleie, jonsokblom, marikåpe, kvitkløver, raudkløver og hanekam. Oppslag av raigras, engsvingel og timotei forteller om tilsåing av åkerarealene.

Potensiell utvikling: Så lenge disse arealene slås vil de fortsatt ha åpen engkarakter og artsmangfoldet vil opprettholdes, evt. øke.

Fig. 51. ”Grufseåkeren” med ”Slettebakkane” ovenfor og ”Perhagen”skjult av sitkagran nede til venstre. De flateste og mest lettstelte arealene blir fremdeles slått maskinelt, slik fotoet fra 2014 dokumenterer, mens lisidene er i ferd med å endre karakter. Særlig oppslag av mjødurt har blitt fremtredende. I de øvre delene trekker lauvskog nedover den gamle slåttemarka, særlig langs ravinene. Foto: Leif Hauge.

Ønsket tilstand: Åpen, velstelt slåtteeng.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen.

Forsalg til skjøtsel: Årlig slått med uttak av biomassen ved kompostering, evt. brenning på dertil egnet sted. Overvåking av steinstrukturer og generelt vedlikehold.

7.3.2 Innmarksareal, tidligere slåttemark i lisiden ”Slettebakkane”

Lokalisering/historie: Ovenfor ”Grufseåkeren” ligger ”Slettebakkane” i lisiden i bratt terreng (fig. 62). Størstedelen av dette arealet var ryddet slåttemark i 1889. Flere rydningsrøyser ser ut til å være tegnet inn på utskiftingskartet. I øvre del av arealet angitt på dette kartet, er det tegnet inn tre små inngjerdete areal ”reiter”som kan ha vært små-åkre på slutten av 1800-tallet. I ”Slettebakkane” ble det bygd brønn i 1940/-41.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Lisiden har ravinepreg. Vegetasjonen er frodig med en veksling av engarter, beiteprefererende arter og gjengroingsarter. Her er registrert oppslag av røsslyng, einer, nyperose, platanlønn, lerk, rogn og sitkagran. Både brønn og flere steinopplegg finnes i marka. I øvre deler er det rester etter reiter og her er det også lagt opp en mur hvor rydningsstein er plassert innenfor. Arealene her har en åpen engkarakter, men er omgitt av lauvskog og sitkagran.

Potensiell utvikling: På samme måte som for lisidene på de to andre gårdsbrukene på Indre Fure, vil også vegetasjonen her endre karakter, og bakkene vil gro igjen med en blanding av lauv- og bartrær. Engvegetasjonen vil forsvinne, og mer skyggetålende skogsarter vil overta. Tekniske kulturspor (steinopplegg) vil etter hvert bli skjult.

Ønsket tilstand: Deler av lisiden bør fortsatt ha åpen engkarakter særlig i tilknytning til steinstrukturer og gardfjøs. Reitene er interessante og bør holdes åpne med særskilte skjøtselstiltak.

Forslag til restaureringstiltak: Sitkagran, platanlønn og lerk bør ideelt fjernes fra lisiden da de ellers lett vil kunne spre seg over et større område. Dersom man ønsker utvikling av verneskog/lauvskog, bør heller stedegne trær som rogn, bjørk, selje og vier få utvikle seg. Reitene bør settes i stand.

Forslag til skjøtsel: Dersom bruk av beitedyr ikke er ønskelig, bør areal rundt steinstrukturer særlig i nedre del av området ryddes og skjøttes. Steinstrukturene bør holdes ved like. Alternative tiltak i nedre deler av lisidene kan være avbrenning av mindre områder.

7.4 Andre areal og teiger på Indre Fure

Fire andre skjøtselsområder på Indre Fure er beskrevet nedenfor. Dette er: 1) Tunet, 2) Torvmyrer og sommerseter i fjellet »Støylen», 3) Utmarksareal mellom Indre Fure og Ytre Drage, og 4) Utmarksareal mellom Indre Fure og grensen mot Ytre Fure. Områdene er vist på fig. 52 og fig. 53.

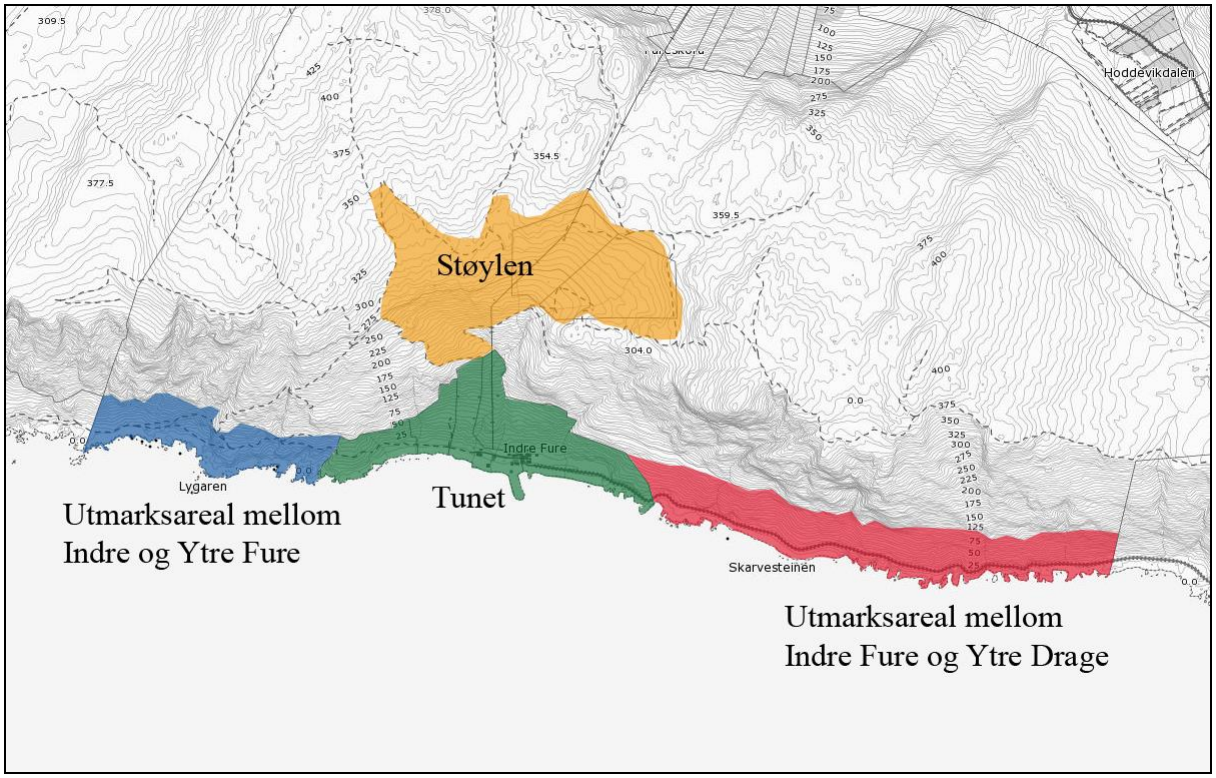

Fig. 52. Oversikt over andre areal og teiger på Indre Fure.

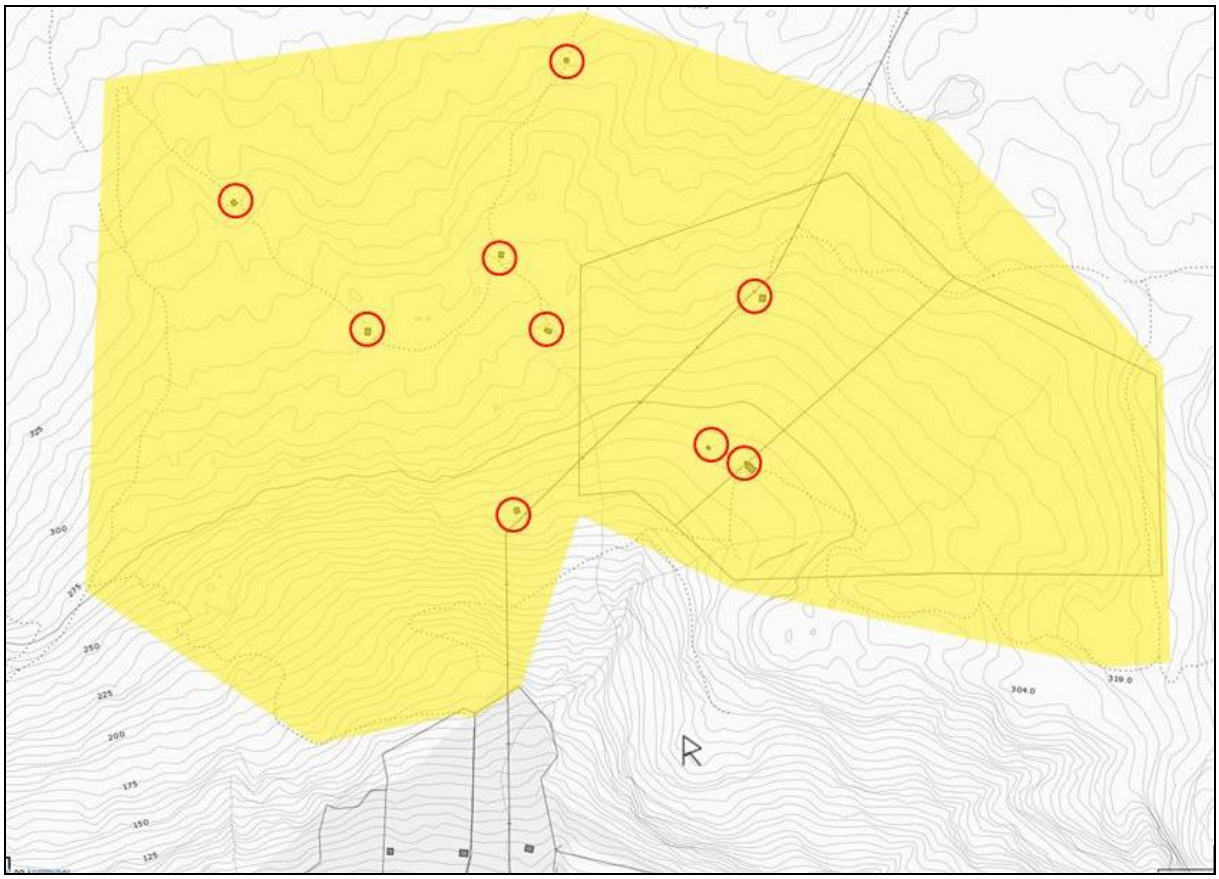

Fig. 53. Oversikt over «Støylen». Bygninger/grunnmurer hovedsakelig etter torvhus, er markert med rød sirkel.

7.4.1 Tunet

Lokalisering/historie: Store deler av det opprinnelige klyngetunet er intakt (fig. 54). Tunet ble lokalisert ved en liten bukt som vernet litt mot de verste stormkastene og bårene fra havet. I forhold til steinsprang var det heller ikke så mange andre steder hvor bygninger kunne settes opp forholdsvis trygt. Terrenget var også slik at det herfra var greit å rydde sti til fjellområdene vest for Furehornet. Noen av bygningene som lå her på 1800-tallet før utskiftingen er fjernet eller flyttet. På nedsiden av tunet var naustene og sjøhusene plasserte, og på oversiden var det løer og fjøs. Enkelte av bygningene var fellesbygninger for flere bruk. Før vegen kom, var det åker/bærhager i tunet.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: I dag er det 20 bygninger i selve tunet og tre bygninger lokalisert lenger vest ved Kvernhuselva. To naust og en sjøbu ligger i tilknytning til tunet (jektenaustet ble revet i 1903 og et mindre naust tilhørende bruk nr. 2, ble satt opp). Her er også to stabbur, seks bolighus og et skolehus (tidligere bolighus for 48/1). Resten er ulike driftsbygninger. Bygningene er godt vedlikeholdt. Det bor folk fast på to av gårdsbrukene og i et bolighus. Resten av våningshusene brukes som feriested og skolehuset er innredet til et lite gårdsmuseum. To av kvernhusene står ennå ved Kvernhusbekken, og det er tre gardfjøs i lia bak tunet og et torvhus lokalisert 50-75moh. Av fellesstølen og torvhusene i fjellet (lokalisert mellom 250 -325moh.), er det stort sett bare tufter (murer) tilbake. Relativt store deler av tunet utgjøres av vegen i dag. Turister og folk som skal til Ytre Fure må gå gjennom tunet. Private hager med prydbusker og stauder danner en frodig og lun kontrast til de værharde

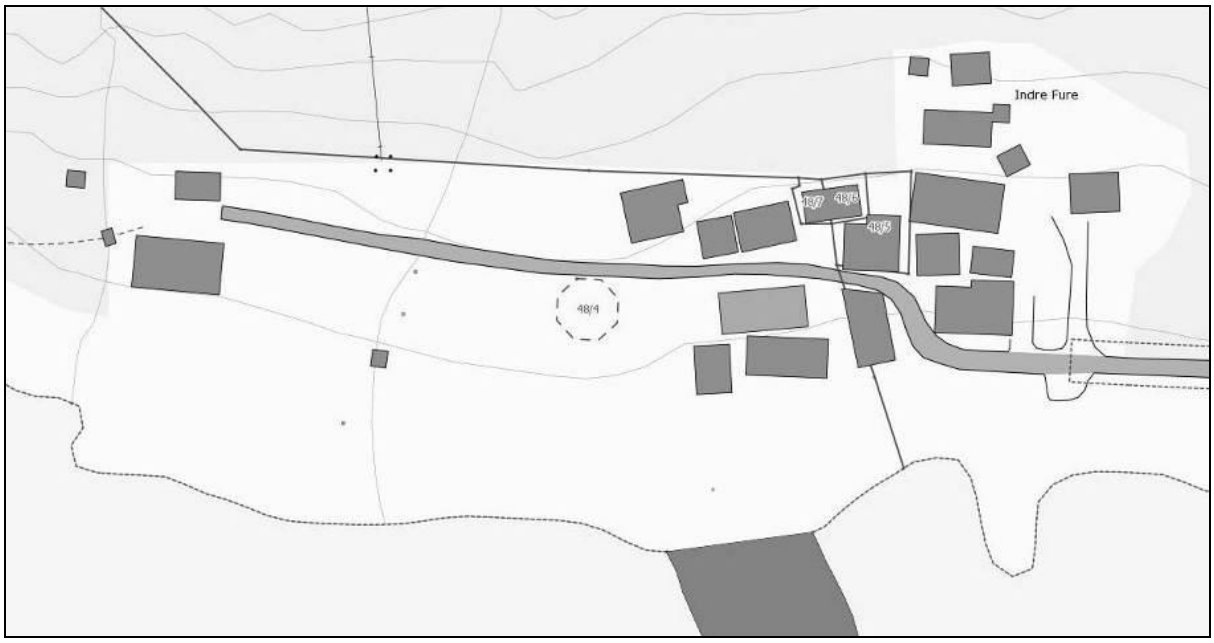

Fig. 54. Situasjonsplan over tunet på Indre Fure i dag.

omgivelsene utenfor. En større platanlønn er plantet i utkanten av tunet mot øst, og i vest står også et stort tuntre.

Potensiell utvikling: Tunet og store deler av bygningsmiljøet inkl. naustene, vil også i fremtiden bli godt ivaretatt. Vedlikehold av ulike uthus som ikke lenger brukes som kvernhus og gardfjøs vil trolig trenge ekstra innsats (arbeidskraft, økonomiske tilskudd).

Ønsket tilstand: Tiltalende klyngetun med velholdt bygningsmiljø. De ulike uthusbygningene er svært viktige for helhet og formidling av denne kystgården.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen spesielle.

Forslag til skjøtsel: Vanlig vedlikehold.

7.4.2 Sommerseter, torvmyrer, beitemark og isdam i fjellet

Lokalisering/historie: Fra 250 moh. til ca. 400 moh. opp mot Furehornet er det et slakt skrånende, relativt flatt og treløst fjellparti. Her veksler lynghei med torvmyrer og frisk-frodige beitebakker. Her var de viktigste sommerbeitene for småfe og kyr. Herfra hentet også folk høy fra flere utslåtter, og torv. Hvert bruk hadde flere torvmyrer og minst to torvhus. I tillegg hadde eierne av 48/4 og 48/5 også torvhus her. Torven og også lyng og høy ble brakt til gårds på løypestreng. Flere løypestrengfester er satt opp på sentrale plasser i lisidene. Folk hentet torv fra myrene til tidlig på 1960-tallet. Sommerseteren var i bruk til 1970 – 1980-tallet. Her var det også anlagt en isdam. Isen ble sendt på løypestreng ned til tunet for å oppbevares i et eget rom i sjøbuda (48/1). Rommet med doble vegger var isolert med sagflis, høvelspon m.m. Rommet lå i det nord-østre hjørnet der sola kom minst til. Isen ble brukt ved transport av fisk. Det ble slutt å hente is fra isdammen på 1930-tallet da det ble vanlig å få med seg kasser med knust is fra oppkjøperen i Måløy hvor de leverte laksen, en gang i uka (Else Fure pers. medd.).

Et stykke lenger mot øst, lokalisert til en flate mellom berghamrer er det registrert murer etter bygninger til et gammelt gårdsanlegg. Dette kulturminnet er fredet.

Fig. 55. Stølsområdet på fjellet. Murene etter fellesfjøset ligger sentralt i bildet. Vegetasjonen har ennå spor etter lang og intensiv bruk. Området er lite preget av gjengroing i dag. Foto: Leif Hauge.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Området som dekker flere hundre daa. er treløst, og store deler har tydelig engstruktur (fig. 55 og 56), inkl. området hvor det fredete gårdsanlegget er lokalisert. I tilknytning til det gamle fellesfjøset og torvhusene, er det frodig beitemark med mange, lyskrevende engarter. Her vokser bl.a. engfrytle, flekkmarihånd, enghumleblom, engkarse, engrapp, engsmelle, engsoleie, engsyre, firkantperikum, flekkgriseøyre, gulaks, jordnøtt, kornstarr, kusymre, marikåpe, skogstorkenebb, slåttestarr, smalkjempe, sølvbunke, tepperot og tveskjeggveronika. Bjønnbrodd, tyttebær, blokkebær, røsslyng, bjønnkam, fjellburkne, fjellmarikåpe, heiblåfjær, hengjeveng, skogstjerne, skrubbær, smyle, storfrytle, svarttopp, kystmyrklegg, tettegras og duskmyrull vokser på hei- og torvmyrene. Myrtistel og mjødurt er nitrofile arter som gjerne er knyttet til tidligere oppgjødslete områder (beitende husdyr og samlingsplasser). Det er registrert en del einer i området og ellers oppslag av rogn. Det er murer etter ni torvhus. Sau og kystgeiter fra Ytre Drage beiter sporadisk i området i dag.

Potensiell utvikling: Området vil trolig bevare et åpent preg ennå i mange år, noe avhengig av hvordan potensielle klimaendringer med lengre vekstsesonger kan påvirke oppslag og vekst av trær. Bygningsmurene som er av stein vil kunne stå lenge, men på sikt kan frostsprengning føre til utrasing av murer. Torvstikkingsområdene vil gradvis skjules (vokse til) og isdammen vil på sikt gro igjen.

Ønsket tilstand: Åpent beite-, støls- og torvstikkingsområde. Området er viktig for å forstå den helhetlige gårdsstrukturen på Indre Fure, og bør ikke gro igjen. Lauvtre-oppslag bør overvåkes. Steinmurene og løypestrengfestene bør vedlikeholdes, og det bør ryddes inntil dem slik at de er tydelige i landskapet. Gamle stier og ferdselsårer bør ryddes og holdes åpne. Det

Fig. 56. Torvstikkingsmyrer er det mange av i fjellområdet nær stølsområdet. Her er det også murer etter flere torvhus, og spor etter en tidligere isdam. Å ha tilgang på tilstrekkelig is til laksefisket (lagring og transport) var viktig. Isblokker ble fraktet ned til tunet på løypestreng. Foto: Leif Hauge.

hadde vært ønskelig med en åpen torvstikkingsmyr for å gi en god formidling av tidligere aktivitet. Landskapet rundt det gamle, fredete gårdsanlegget bør ikke få gro igjen.

Forslag til restaureringstiltak: Overvåking av situasjonen med fjerning av evt. lauvtrær. Opplegging av utraste murer. Evt. tiltak i tilknytning til gårdsanlegget krever spesialkompetanse og må gjennomføres av kulturminnemyndighetene.

Forslag til skjøtsel: Området burde være godt egnet til husdyrbeiting, og det er ønskelig med et sterkere beite (småfè) av området. Overvåking av lauvtreoppslag med fjerning av disse, samt rydding av høgt gras og lyng inntil murene.

7.4.3 Utmarksareal mellom Indre Fure og Ytre Drage

Lokalisering/historie: Grensen mellom utmarksarealene på Indre Fure og Ytre Drage går noen hundre meter vest for Geitneset, dvs. ca. 1 – 1 ½ km øst for tunet. Utmarka ble tidligere stort sett ble brukt til husdyrbeiting, men også mindre utslåtter i bergskrenter («fjellbrunene») kunne forekomme. Før vegen ble bygget på 1960-tallet måtte folk gå på en sti (rås) i bergsiden forbi ”Reitet” når de skulle til nabobyga, Drage. Ved den nye vegen er det her et dypt hull i fjellet ”Hellarhola” hvor det var vanlig å lagre redskap tidligere. Lokale navn er ”Hauejøta”, ”Inste Hauen”, ”Ytste Hauen”, ”Brattehamrane” og ”Hellarhola” (Nybø 2012).

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Området som i dag er preget av gjengroing, veksler mellom fjellhamrer, ur og berglendt mark med røsslyng og einer, mer frisk/fuktige partier

med oppslag av rogn og dunbjørk, og spredte forekomster med sitkagran. Her er det partier med einstape, kvitbladtistel, hundekjeks og mjødurt. Stedvis finnes lyskrevende engvegetasjon med engsyre, engrapp, gulaks, englodnegras, jordnøtt, hundegras, dunhavre, marikåpe, smalkjempe, gulflatbelg, legeveronika og tepperot. ”Ytste Hauen” og ”Hellarhola” er mer preget av ur, berg og stor stein. Her vokser buskfuru sammen med oppslag av rogn, asal, alm, dunbjørk, sitkagran og platanlønn. Mer skyggetålende arter er registrert her som for eksempel ramslauk, skogburkne, skogstorkenebb og enghumleblom. Mellom ”Ytste Hauen” og ”Brattehamrane” er det lagt opp en steingard. ”Brattehamrane” (innmark) danner en markant avgrensing av innmarksarealene (tidligere åkerareal og inngjerdete frukthager) til Indre Fure, 48.2 i øst. ”Bratthamrane” er dominert av lauvtreoppslag (rogn og bjørk) med mye einstape (Nybø 2012).

Potensiell utvikling: Området har liten betydning som produksjonsareal i dag, og vil på sikt gro igjen med lauvskog. Oppslag av sitkagran og platanlønn er problematisk, og treslagene kan komme til å spre seg ytterligere. Dette er svartlistede arter som er vanskelig å kontrollere i utmark.

Ønsket tilstand: Lauvskog med bjørk, alm og rogn, og ur med røsslyng og einer.

Forslag til restaureringstiltak: Fjerning av platanlønn og sitkagran dersom større tiltak er ønsket nasjonalt/fylkeskommunalt. Overvåking av bergfuru som trolig er plantet og/eller som har spredt seg fra plantefelt.

Forslag til skjøtsel: Fjerning av uønskede treoppslag.

Fig. 57. Stedvis går stien mellom Indre Fure og Ytre Fure helt ned i fjøra. Her er det små rullesteinsstrender, karakteristiske hellere og enkeltelementer. Mellom ”Klubben” og ”Lygaren” ligger en karakteristisk stor stein med en markert foldestruktur. Steinen blir mye fotografert av turister. Foto: Halvor Hammersvik.

7.4.4 Utmarksareal mellom Indre Fure og grensen mot Ytre Fure

Lokalisering/historie: Fra utmarksgrensen på Indre Fure (48/1) til grenseskillet mot Ytre Fure, (47/2), er det ca. 1,3 km. Frå Sletteneset går stien over bergknauser med røsslyngmark og engmark hvor einstape dominerer. Terrenget er vekslende med åpen ur, små daldrag (raviner) og gamle ur- og raskjegler. Stien er lokalisert mellom 25-50 moh., men går ned til stranden mellom Lygaren og Klubben, to markerte nes med den karakteristiske søylesteinen (fig. 57).

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Partiet langs stien veksler mellom små, frodige engpartier, ur og bergknauser preget av begynnende gjengroing med røsslyng og einstape, og med oppslag av nyperose, einer og spredte lauvtrær av rogn og bjørk. Også hassel og vanlig hagtorn finnes spredt på raskjeglene under bergfoten (fig. 58).

Potensiell utvikling: Stien vil fortsatt bli mye brukt og bli holdt ved like, men tilgrensende areal vil gradvis gro til. Også lisiden med unntak av partiene med åpen ur vil gradvis vokse til med lauvskog.

Ønsket tilstand: Ferdselsåren er viktig, og de nærmeste partiene langs stien bør derfor holdes åpne, både av hensyn til ferdsel, men også pga. flått.

Forslag til restaureringstiltak: Det kan være aktuelt å utbedre stien noe slik at den er tryggere å ferdes både langsetter stup og nede i fjøresteinene der det kan være vanskelig å finne riktig trasè. Oppsetting av enkelt rekkverk eller tau/wire på bestemte utsatte strekninger kan også være aktuelt.

Forslag til skjøtsel: Rydding og slått i og langs vegtrasèen. Fristilling av steinstrukturer og grensegjerder.

Fig. 58. Lisidene i utmarka mellom Indre Fure og Ytre Fure er i ferd med å vokse helt til med lauvskog. Foto: Leif Hauge.

8.0 ENKELTEIENDOMMER YTRE FURE

Gårdsbrukene på Ytre Fure har en værhard lokalisering ut mot Storhavet (fig. 59 og 60). Som tidligere nevnt ble det gjennomført en utskifting på Ytre Fure (innmarksareal) i 1906 (se fig. 7ab). Den tidligere teigdelte strukturen i innmarka ble samlet i fire store delområder, fra vest mot øst: henholdsvis bruk 1, bruk 2, bruk 1 og bruk 2. Ytre Fure, 47.2 har grense mot Indre Fure 48/1. Bruk 47.1 fikk etter utskiftingen samlet innmarksarealene og halvparten av åkerarealene lengst vest på Haugeneset, inkl. naustområdet i Furegjøtten, mens 47.2 fikk åkerarealene og slåttemarka i sør og øst. Til bruk 2 hører bukten ved Køyla hvor det i 1956 ble bygget molo, hvor også Nyenaustet senere (i 1962) ble flyttet fra Furegjøtten. Det er også satt opp en hytte her. Mellom bruk 1 og 2 har det vært nære familiebånd frem til 1892 da det kom nye brukere der. Også mellom familiene på Ytre Fure og Indre Fure har det vært nært slektskap, og det har vært mye samkvem med folkene i Dragebygda.

8.1 Ytre Fure 47.1

Gårdsbruket har ca. 100 daa innmark fordelt på to større sammenhengende areal (47/1.1 og 47/1.2). Arealene er beskrevet nedenfor som to skjøtselsområder. Innenfor hvert areal er det en mosaikk av tidligere teiger, vegetasjonstyper og skjøtselsutfordringer (fig. 61). I tillegg til innmarksarealene hørte utslåtter, beitemarker og torvmyrer i fjellet til gårdsbruket.

Fig. 59. Ytre Fure (47/2), er lokalisert til et mindre, relativt flatt nes, «Haugeneset» med Sildegapet i sør og Stadhavet i vest, omgitt av bratte kystklipper. Fisket spilte en stor rolle for gårdene på Ytre Fure, og det var kort veg til viktige fiskeplasser. Foto: Leif Hauge.

Fig. 60. Etter utskiftingen i 1906 flyttet 47/1 ut av det gamle tunet. Bygningene ble satt opp lenger utpå bakken («Bøen»), rett under «Tuftene» som var det gamle tunområdet til frem mot slutten av 1800-tallet. Eiendomsgrensen mellom de to brukene går tvers over «Gjøtten» («Sjøbakkane») ved bolighustet til 47/2 (lengst til høgre på fotoet). På denne flate terrassen lå tidligere størstedelen av åkerarealene. Foto: Leif Hauge.

8.1.1 Innmarksareal (tidligere åkerareal, slåtteeng og slåttemark) i vest

Lokalisering/historie: Arealet omfatter innmarksarealene lengst mot vest. I følge www.skogoglandskap – gårdskart består dette arealet av innmarksbeite og skrinn fastmark. I tillegg til store deler av det relativt flate neset, som tidligere stort sett var åkerareal, hører også engarealene rundt tunet til gårdsbruket og de bratte engbakkene opp til bøgarden som skiller innmark fra utmark. De bratte lisidene har tidligere har vært sterkt utnyttet, og på utskiftingskartet var dette i hovedsak ryddet slåttemark. To gardfjøs (vårflorer) er tegnet inn i øvre deler av området på utskiftingskartet fra 1906. Daleelva avgrenser innmarksarealene mot vest. Opp gjennom lisiden går også vegen til ”Torvdalen” (torvmyrer) i nordvest og til beitemark lenger inne på fjellet mot nord. Innmarksarealet avgrenses av en lang steingard (bøgard) i nord.

To mindre, vestvendte viker, ”Furegjøtten” og ”Dalen” som hører til eiendommen i dag, var tidligere felles for de to gårdsbrukene. I ”Furegjøtten” var det båtstø, ”Lisjenaustet”, ”Storenaustet”, ”Nyenaustet”, ishus og hellere hvor man tørket garn og fiskehoder, oppbevarte annet fiskeredskap og rekved. I «Grisehola» i «Dalen» holdt man griser om sommeren. Ovenfor nåværende tun er det tegnet inn en tuft på utskiftingskartet ”Tuftene”. Her oppe var det geitefjøs, og murene er godt bevart. I tilknytning til elven i ”Dalen”, var det tidligere to kvernhus. Det var ellers bærhage nedenfor bolighuset til godt over 1960.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Eiendomsgrensen mellom de to gårdene er markert med gjerder, delvis steingjerder, delvis netting (fig. 62). Åkerarealet vest for bolighuset på

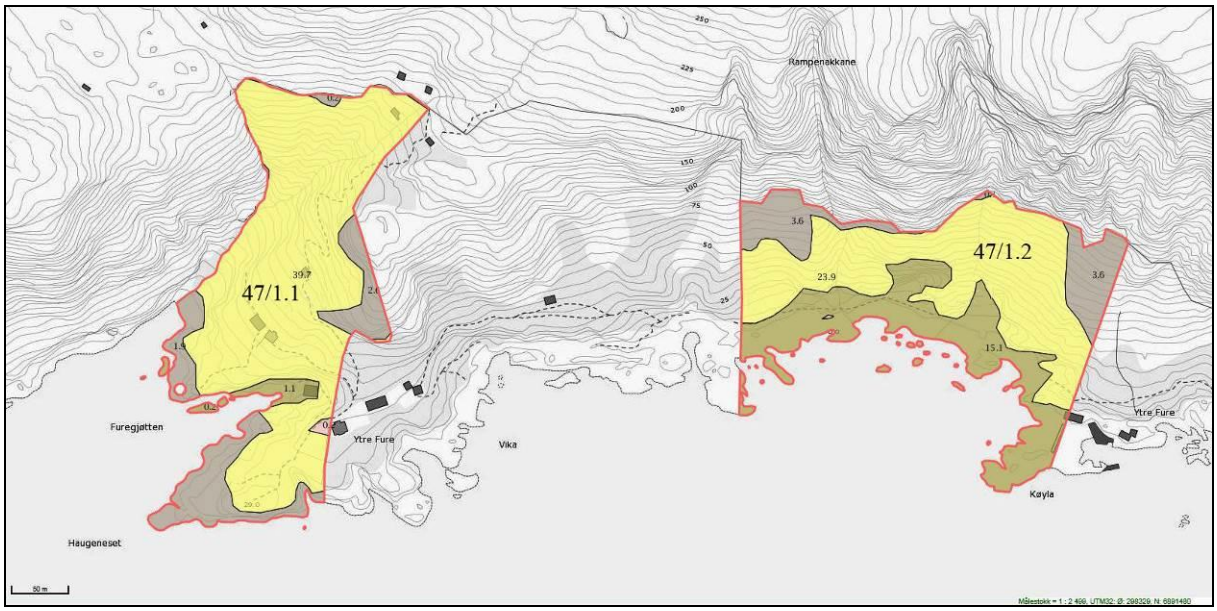

Fig. 61. Oversikt over skjøtselsområdene på Ytre Fure 47/1.

bruk nr. 2 har en frodig vegetasjon med mange næringskrevende arter. Her vokser blant annet hundegras, englodnegras, sølvbunke, og ikke minst byhøymole. Vegetasjonen er artsfattig. Ved tunet er små åkre som fremdeles brukes (fig. 63). Flere murer etter geitefjøs og kalvefjøs er fremdeles synlig i landskapet, mens det bare er noen steiner og en halv kvernstein igjen av kvernhusene. I "Furegjøtten" står bare et naust i dag. Noen mindre areal rundt bygningene blir slått. Bygningene er velholdte. Det er noe erosjon i bakkene på østsiden av tunet, noe som skal skyldes at det er et kildefremspring her.

Fig. 62. Haugeneset med innmarksarealene til 47/1 til høgre for steingarden. Marka her brukes ikke, mens marka rundt bygningene på begge bruk blir slått i tillegg til «Gjøtten», «Haugen» og «Klubben». Stien til brønnen i «Dalen» blir også holdt ryddig. Foto: Ingvild Austad.

Lisidene er fremdeles åpne med frisk-frodig vegetasjon, og stedvis er marka artsrik med mange engarter som blant annet jordnøtt, blåklokke, gulaks, engrapp, smalkjempe, ryllik, kusymre og tepperot (Løyning 2010). I øvre del er marka preget av einstape og røsslyng. Området er særlig rikt på steinopplegg. I tillegg til den monumentale bøgarden (fig. 64), delvis burås/geil, er det murer etter flere gardfjøs (to fjøs for kyr, og to for geiter), bakkemurer, oppbygde veger, fundament til løypestrengfester, og ikke minst; en inngjerdet frukthage (fig. 65). Noen "vill-sau" (utegangersau) beiter på arealene i dag (fig. 66).

Fig. 63. Marka rundt tunet slås, og her er det også mindre åkerlapper som også brukes i dag. Foto: Leif Hauge.

Fig. 64. Lisidene er sterkt preget av steinopplegg, flere steinbygninger og steingjerder. Her ses bøgarden og Torvdalen som ligger i bakkant, fra øst. To av steinfjøsene for kyr i forkant. Foto: Leif Hauge.

Fig. 65. Det ble ryddet mark og anlagt en liten frukthage på vestsiden av Dale-elva et stykke opp i dalen. Her ble det lagt opp en bakkemur og en kraftig steingard på nedsiden av arealet i 1950-årene. På baksiden hadde man et vanlig gjerde. Dette ble tatt av snøskred og beitedyr (geiter) ødela frukttrærne. Foto: Leif Hauge.

Fig. 66. "Vill-sau" beiter på Ytre Fure særlig på mer brattlendt mark. Det er imidlertid for få dyr til å sikre et godt nedbeitet feltsjikt. Foto: Ingvild Austad.

Potensiell utvikling: Marka på tidligere åkerareal er næringsrik på grunn av oppgjødsling. Særlig vil fosfor holde seg lenge i jordsmonnet. Uten aktiv slått vil de næringsrike innmarksarealene på sikt gro igjen, først med mjødurt, deretter trolig med lauvtrær (rogn). Lisidene har imidlertid lite preg av gjengroing i dag. Bare i de øvre delene opp mot "Torvdalen" og i tilknytning til berghamrer og ur, har einstape og røsslyng etablert seg. En viss endring av vegetasjonen må likevel forventes på sikt. Manglende slått og beiting av bakkeskråningene og på marginale areal, vil gradvis føre til et større oppslag av uønskede arter som vil kunne spre seg og gradvis forringe produksjonsverdien av grasmarka. Steinoppleggene vil bli påvirket av nedbør og frost, og stein vil kunne rase ut.

Ønsket tilstand: Åpen slåtteeng og slåttemark med godt vedlikeholdte steinstrukturer. Særlig grenselinjene med steingjerder og merkesteiner er viktige kulturhistoriske dokument og bør fremdeles være tydelige i landskapet. Dersom marka ikke kan slås med motorisert redskap kan et alternativ være kontrollert avbrenning, evt. styrt beiting. Skråningene og marginale innmarksareal bør i størst mulig grad beholdes som naturenger med artsrik vegetasjon.

Forslag til restaureringstiltak: Fjerning av dødgras enten manuelt ved slått eller avbrenning. Fristilling av steinstrukturer ved rydding av kantvegetasjon langs disse. Ellers ingen spesielle, evt. opplegging av utrast stein.

Forslag til skjøtsel: Årlig uttak ved slått/rydding. Siden det er lite realistisk med slått av engmarka, kan en evt. vurdere styrt beiting. Dersom ikke husdyrbeiting er ønsket, kan det for å bli kvitt "dødgras" og gammel biomasse, vurderes kontrollert avbrenning år om annet. Steinmurene og andre steinopplegg bør overvåkes og evt. settes i stand. Dersom større arbeid inngår kan det bli behov for ekstra arbeidshjelp/økonomiske tilskudd.

8.1.2 Innmarksareal i øst

Lokalisering/historie: Et større areal er lokalisert under fjellet ”Rampenakkene”, vest for ”Køyla”. Arealet ligger mellom de to innmarksarealene til 47/2. I følge www.skogoglandskap – gårdskart karakteriseres marka av innmarksbeite, jorddekt fastmark og skrinn fastmark. Strukturen er mosaikkpreget og oppdelt av ur og berg. Marka som må regnes for marginal, er delvis ryddet slåttemark på utskiftingskartet. Terrenget er bratt med flere berghamrer, også ned mot sjøen. Under fjellfoten finnes ur.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Lisiden er bratt og har ravinepreg. Marka virker stedvis næringsrik med gode fuktighetsforhold og vannsig. Arealet er ikke i bruk i dag og er sterkt gjengrodd med einstape, stedvis partier med mjødurt (fig. 67 og 68). Ved stein og ur vokser røsslyng. Oppslag av rogn, stedvis vanlig hagtorn finnes under fjellfoten. Stien fra Indre Fure til Ytre Fure går gjennom området.

Potensiell utvikling: Uten bruk vil arealet på sikt gro til med lauvskog.

Fig. 67. De bratte, tidligere slåttemarkene som er lokalisert i lisidene utover langs stranden mot Ytre Fure, har ikke vært i bruk på mange år, og er i dag dominert av einstape, og arealene er vanskelig fremkommelig utenfor stiløpet. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 68. Lauvtrær (rogn) har begynt å etablere seg på tidligere slåttemark. Ytterligere utvikling mot en tett lauvskog vil trolig være et realistisk resultat i dette området. Foto: Ingvild Austad.

Ønsket tilstand: Ideelt ønskes en åpen beitebakke. Imidlertid er det trolig lite realistisk med skjøtsel/drift av dette området, og utvikling av en blandingsskog med lauvtrær uten oppslag av fremmede arter som platanlønn og sitkagran, bør kunne være et realistisk alternativ her. Det er viktig med en god sti gjennom området hvor sideterrenget er ryddet og åpent.

Forslag til restaureringstiltak: Kontrollert avbrenning av einstape kan være en mulighet for å få fjernet en del av dødgraset og opphopet biomasse, men avbrenning vil ha liten effekt dersom ikke arealet får en kraftig, påfølgende nedbeiting.

Forslag til skjøtsel: Rydding og istandsetting av stiløp. Overvåking av lauvtre-etablering med fjerning av evt. uønskede, svartlistede arter.

8.2 Ytre Fure 47/2.

Gårdsbruket har ca. 130 daa innmark. I tillegg til innmarksarealene hørte utslåtter, beitemark og torvmyrer i fjellet til gårdsbruket. To skjøtselsområder er beskrevet nedenfor, henholdsvis: 1) Innmarksareal i vest (47/2.1) og 2) Innmarksareal i øst (47/2.2) (fig. 69).

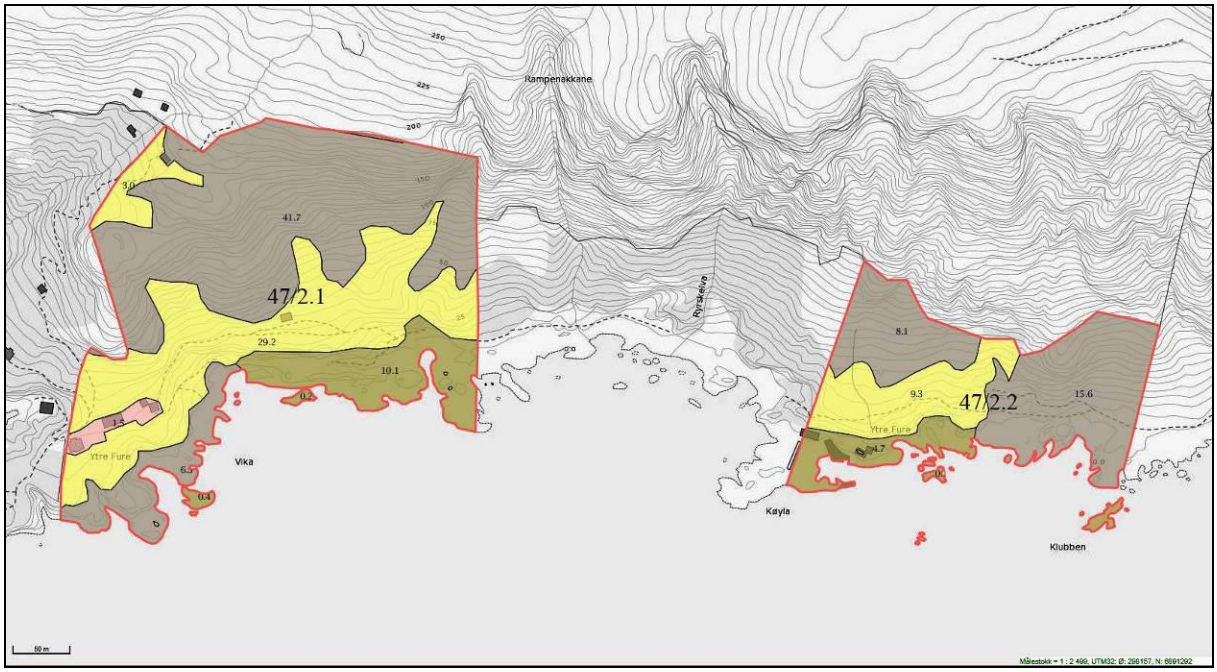

Fig. 69. Oversikt over skjøtselsområder på Ytre Fure, 47/2.

8.2.1 Innmarksareal (tidligere åkerareal, slåtteeng og slåttemark) i vest

Lokalisering/historie: Innmarka er i følge www.skogoglandskap – gårdskart beskrevet som innmarksbeite, jorddekt fastmark og skrinn fastmark. I tilknytning til tunet lå de viktigste åkerarealene. På utskiftingskartet fra 1906 har gården åkerareal rett sørvest for tunet på Haugeneset, men også flere, mindre åkre i sør- og sørvest for bygningene (fig. 7a). Her var det tidligere også inngjerdet bær- og prydhage. Etter utskiftingen ble det opparbeidet åker- og slåttemark lenger øst. "Ekra". Her ble det bygd en driftsbygning (fig. 70). Murer etter et kalvefjøs som sto under Hammaren er tegnet inn på utskiftingskartet (fig. 7a). Arealene helt opp til bergfoten ble tidligere brukt til slåttemark. Hele lisiden er tegnet opp på utskiftingskartet, med litt ulik signatur for bergknauser, ur og steinet mark. Boniteringsteigene er mange.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: På samme måte som for 47/1 er ikke marka i bruk. Dette har ført til oppslag av kraftigvoksende gras og høge urter særlig på areal som tidligere har vært åkerareal og gjødslet opp. Særlig mjødurt og byhøymole har blitt dominerende på jordbruksmarka. På Ekrene er det einstape som har blitt dominerende (fig. 71). Bygningsmiljøet er godt vedlikeholdt, delvis restaurert (fig. 72 og 73). Ved "Ekrene" er det bygget en veg opp til utmarksarealene ovenfor bøgarden. Det bratte terrenget langs stranden og de øvre lisidene har fremdeles et frodig preg fra avstand, men ved nærmere ettersyn er både einstape, mjødurt, nyperose og rogn vanlig på disse tidligere slåttemarkene (fig. 74).

Fig. 70. Ekrene var tidligere en viktig del av innmarka på Ytre Fure, 47/2. I dag er arealet grodd helt til med einstape. Foto: Leif Hauge.

Fig. 71. Einstape er en storbregne som er problematisk å bli kvitt. Tidligere ble den ansett som nyttevekst og høstet inn som underbredsel i fjøs. Einstape fortrenger annen engvegetasjon. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 72. Gårdsbrukene på Ytre Fure ble fraflyttet i 1960. Da var gårdsdriften intensiv og husdyrholdet høgt. Gradvis ble driften trappet ned. Marka ble likevel slått og beitet flere år etter den tid. Marka nedenfor tunet er næringsrik, og har i dag fått oppslag av høge gras og urter. Foto: Leif Hauge.

Fig. 73. To bygninger fra før utskiftingen finnes ennå i tunet til 47/2. Disse er nå restaurert. Mindre areal i tilknytning til tunet er gjerdet inn. Foto: Leif Hauge.

Fig. 74. Lisidene mellom Indre Fure og Ytre Fure fremstår ennå som grønne, velholdte beitebakker. Dette var viktig slåttemark og beitemark for gårdsbrukene tidligere. Under fjellfoten har lauvskog etablert seg. Foto: Leif Hauge.

Potensiell utvikling: Engarealene vil ennå i mange år ha en åpen struktur. Imidlertid vil tørrgras, ugrasarter og storbregner på innmarka gi et mindre tiltalende inntrykk både for folk som bruker området som feriested og for turister som besøker området. På sikt vil området være utsatt for lauvtre-etablering, og en del hogst kan bli nødvendig.

Ønsket tilstand: De mest sentrale engarealene rundt bygningene bør ideelt sett holdes åpne ved slått (maskinell rydding) med uttak og deponering av biomassen. Alternativt kan styrt beiting med etterrydding være et alternativ. Dersom det ikke er aktuelt med bruk av beitedyr på eiendommen, kan forsiktig avbrenning av dødgras gjøres på areal hvor det ikke er fare for at bygninger kan ta fyr, eller på areal hvor brannen kan spre seg utilsiktet i utmark. Gårdsvegen fra Ekrene til utmarka bør vedlikeholdes. Trolig vil utvikling av lauvskog på marginale og brattlendte innmarksarealer, være realistisk i fremtiden.

Forslag til restaureringstiltak: Maskinell rydding (slått) av de mest sentrale innmarksarealene rundt bygningene med fjerning av dødgras på våren, evt. punktvis, kontrollert avbrenning som alternativ. Rydding langs steingjerder og steinstrukturer og langs gjerder.

Skjøtselstiltak: Årviss slått, evt. husdyrbeite med etterrydding. Overvåking av oppslag av fremmede arter (sitkagran og platanlønn).

8.2.2 Innmarksareal (tidligere åkerareal, slåtteeng og slåttemark) i øst.

Lokalisering/historie: Marka er av www.skogoglandskap – gårdskart, tegnet opp som en mosaikk av innmarksbeite, jorddekt fastmark og skrinn fastmark. Lengst mot øst, ved Klubben, vest for "Søylesteinen" går grensen mellom Ytre Fure (47/2) og Indre Fure (48/1). På utskiftingskartet fra 1906 er det tegnet inn flere, store ryddete slåttemarksareal, men her er også berghamrer og ur markert. Lengst vest på arealet, nede ved sjøen, på bakken ovenfor Køyla, er eiendomsgrensen mot 49/1 tegnet inn med en større inngjerding hvor det også er rydningsrøyser (fig. 7a).

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Dette innmarksarealet har tidligere vært viktig produksjonareal for gårdsbruket. Marka har ravinepreg og det er en del ur og rasmark under fjellsidene og også en del berghamrer. Fra avstand ser marka frodig ut, men egentlig er området i ferd med å gro igjen. Oppslag av mjødurt og einstape er vanlig, ellers vokser kraftig gras (hundegras og englodnegras) her sammen med nyperose, rogn og hagtorn. I tilknytning til ur og berg vokser røsslyng. I Køyla er det anlagt en molo og hit ble "Nyenaustet" flyttet fra "Furegjøtten". Her er også oppført en ny hytte (fig. 75).

Potensiell utvikling: Marka er ikke i bruk i dag og vil på sikt gro til med lauvskog.

Ønsket tilstand: Ideelt sett er tradisjonell bruk og ulike kulturmarkstyper ønskelig. Imidlertid synes bruk av dette arealet mindre realistisk bortsett fra eventuell (sporadisk) husdyrbeiting av småfè. Det er likevel viktig at steinstrukturer holdes ved like, og at sti-løpet holdes åpent. Ellers vil det trolig mest realistiske utviklingen her være lauvskog basert på stedegne arter. Oppslag av fremmede og svartlistede treslag som platanlønn og sitkagran er uønsket.

Fig. 75. I Køyla er det oppført naust og hytte. Her er også bygget molo. Dette var ofte en sikrere landingsplass enn "Furegjøtten". Foto: Ingvild Austad.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen. Evt. opplegging av steinstrukturer. Rydding rundt steinstrukturer og evt. et bredere stiløp.

Forslag til skjøtsel: Slått/rydding rundt steinstrukturer i stiløp.

8.3 Andre areal og teiger på Ytre Fure

Nedenfor er beskrevet ytterligere to skjøtselsområder for Ytre Fure. Det er Torvdalen i fjellet (fig. 76) og stiløpet mellom Ytre Fure og Indre Fure.

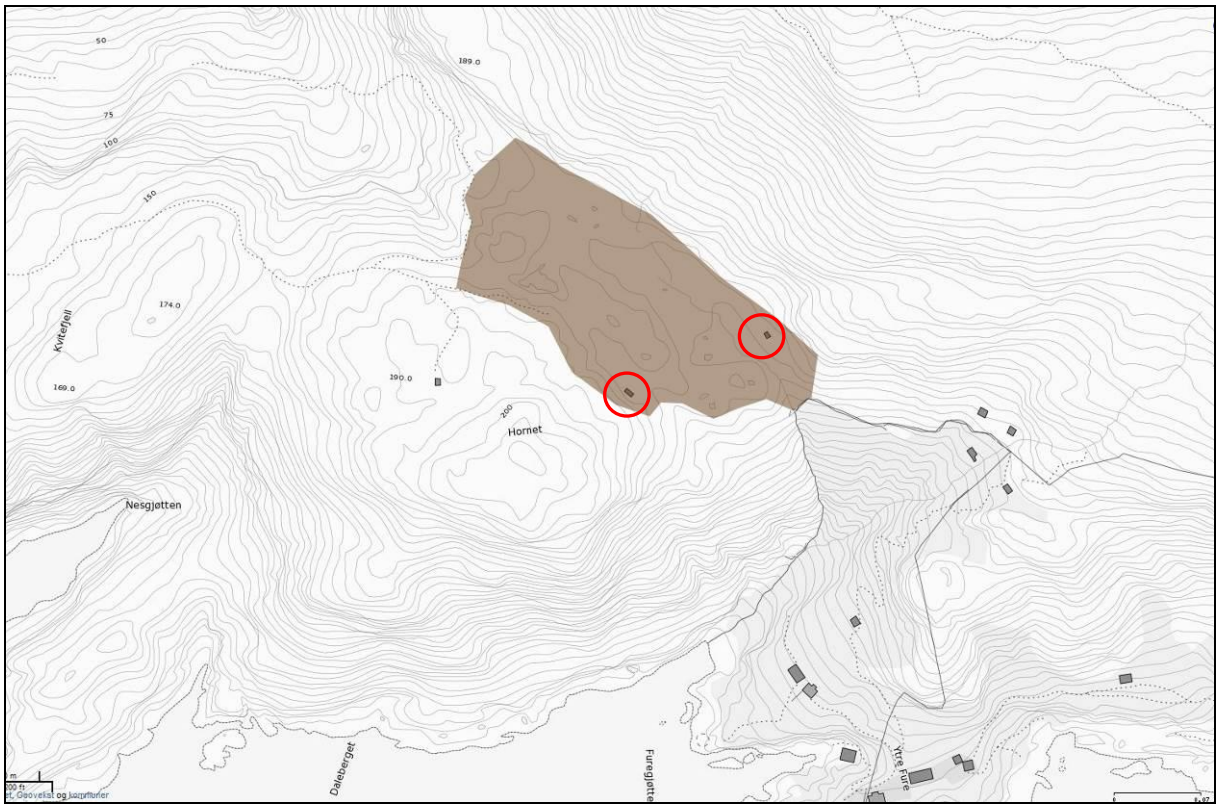

Fig. 76. Oversikt over Torvdalen.Torvhusene er markert med rød sirkel.

8.3.1 Torvdalen. Torvmyrer og isdam

Lokalisering/historie: Det har hørt store utmarksområder til Ytre Fure. I fjellet var det beitemark, lyngheier og torvmyrer. Lyng ble brukt til brensel, og det var gjerne bestemte plasser for å sanke lyng. Lyng har også vært brukt til husdyrfôr. På flatlendet i fjellområdene beitet kyr, mens sau og geit gikk overalt.

På grunn av manglende lauvskog har torv (til brensel) vært av stor betydning for kystgårdene. Det har vært torvtakingsområder i Torvdalen inne på fjellet nordvest for 47/1. Her har det tidligere stått fire torvhus. Det var vanlig at hvert gårdsbruk hadde minst to torvhus.

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: I Torvdalen er det torvmyrer. Rester etter torvuttak er tydelige også i dag, men etter bygningene er bare murene synlige (fig. 77). Her oppe er det også en isdam (fig. 78). Det finnes fragmenter av røsslyngheier. Røsslyngen er gammel og

Fig. 77. Torvdalen på Ytre Fure er et slakt og langt nordvest –sørøstgående daldrag. Langs torvmyren er det murer etter flere torvhus, og det er spor i terrenget etter torvstikking. Foto: Leif Hauge.

Fig. 78. Isdammen på Ytre Fure med utsikt mot Sildegapet og Vågsøy. Løypestrengfundament ble satt opp på sentrale steder (stup og bratte skrenter) slik at transporten kunne bli så sikker som mulig. Foto: Leif Hauge.

delvis overgrodd med einer i lisidene, men på torvmyrene vokser den i mosaikk med torvmose og bjønnskjegg. Her er det ellers torvmyrene som dominerer. Også torvmyrene har tydelig gjengroingspreg i dag, men suksesjonen går relativt langsomt. Isdammen er fremdeles tydelig i terrenget.

Potensiell utvikling: Inne på fjellet vil vi på sikt få en endring av torvmyrene med mer oppslag av vier og lyng, og sporene etter de viktige torvstikkingsområdene vil forsvinne. Gradvis vil hydrologiforholdene endres og gi bedre vokseforhold også for lauvtrær som bjørk (*Betula pubescens*) og rogn.

Ønsket tilstand: Åpne torvmyrer med spor etter torvskjæring, og åpen isdam.

Forslag til restaureringstiltak: Åpen hei/torvmyr med røsslyng kan brennes av i mindre partier. Dette vil forhåpentligvis kunne gi bedre grasvekst og kontrollere oppslag av einer og vier. Overvåking av situasjonen.

Forslag til skjøtsel: Fjerning av kratt- og treoppslag på torvfeltene og nær isdammen.

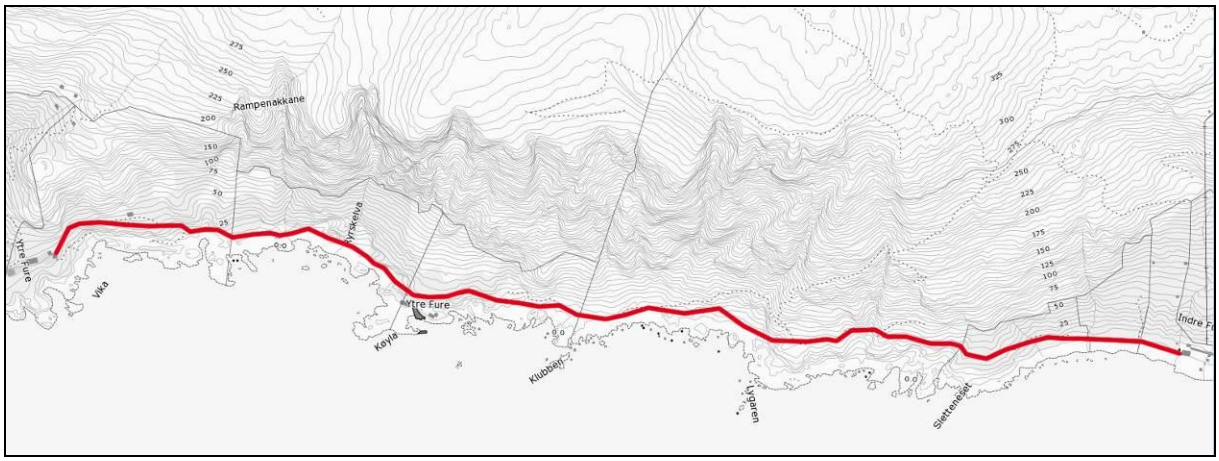

Fig. 79. Stien mellom Ytre Fure og Indre Fure.

8.3.2 Vegen mellom Indre Fure og Ytre Fure

Lokalisering/historie: Til Ytre Fure var båt viktigste transportmiddel. Imidlertid var også ferdsel langs stranden både nødvendig og også et alternativ når det var vanskelig å ferdes på sjøen. Stien mellom de to grendene er tegnet inn på utskiftingskartene både for Indre Fure og Ytre Fure (fig.79).

Situasjonsbeskrivelse/dagens tilstand: Stiløpet er relativt tydelig i terrenget, men enkelte steder, særlig der stien går nede i fjøra, kan den være vanskelig å finne. Stien veksler mellom å gå over åpne slåttemarker og beitebakker, langs stup, ned og opp bratte skråninger og skrenter, forbi viker og rullesteinstrender, gjennom tett vegetasjon av einstape og mjødurt, og på glatt, nedtråkket gras (fig. 80, 81 og 82). Flere steder kan en se målet, for eksempel bygningene på 47/2.

Potensiell utvikling: Vegløpet vil på grunn av aktiv bruk også i årene som kommer være åpen og tydelig i terrenget. Imidlertid vil busker og høg vegetasjon (mjødurt og einstape) nær stien gjøre fremkommeligheten dårligere. Ved nedbør er bakken sleip, og særlig forbi bratte

skrenter/stup, er dette en utfordring. Også de bratte ned- og oppstigningene kan være et problem særlig vinterstid.

Ønsket tilstand: Godt og tydelig stiløp hvor det er gjort tiltak som f.eks. oppbygging med steinheller for å lette framkomsten der terrenget er spesielt utfordrende.

Forslag til restaureringstiltak: Ingen spesielle. Evt. oppsetting av enkle skilt (pil-henvisning) der stien er vanskelig å finne.

Forslag til skjøtsel: Rydding og vedlikehold av stiløpet og stiens nærområde. Tekniske kulturminner (steingarder, løypestengfundament, rydningsrøyser, merkesteiner m.m.) er viktige spor etter tidligere bruk og drift, og bør være godt synlige.

Fig. 80. Stien går i vekslende terreng. Flere steder er den lett å gå på, men gammel einstape og mjødurt gjør at godt fotfeste kan være vanskelig å finne. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 81. Flere steder går stien nede ved sjøen. Innslag av rullesteinstrand og grotter gir en variert og rik opplevelse. Foto: Ingvild Austad.

Fig. 82. En varde lagt opp av rullestein markerer stien mellom Ytre og Indre Fure. Ungdommer fra Ytre Fure begynte å legge opp stein her på 1960-tallet. Ellers har såkalte «kastesteiner» vært vanlige langs farefulle veger i hele landet. Å legge opp stein skulle sikre en trygg reise gjennom vanskelige partier. Foto: Leif Hauge.

9.0 OPPSUMMERING

9.1 Verdier i området

9.1.1 Et særpreget kystkulturlandskap med stor pedagogisk verdi

Slik de fremstår i dag utgjør både Ytre Drage, Indre og Ytre Fure svært spesielle kulturlandskap. For Indre og Ytre Fure er selve landskapsformen med de nærmest vertikale og rasutsatte dalsidene og den ekstreme lokaliseringen mot det åpne storhavet utenfor, unik. Her veksler irrgrønne beitebakker og frodige lommer med edellauvskogsvegetasjon med en karrig strandsone og nakne berg. Det kraftige relieffet og dalsidene gjør at landskapet reises på høykant og gir en pedagogisk formidling av kulturlandskapsstrukturen for områdene. Naustområdene på Drage og Indre Fure, med molo, sandstrand og rullesteinstrand, svaberg, kystklipper og små viker, supplerer opplevelsen av en karakteristisk kystbosetting. Tilsvarende viser de mange små vikene på Ytre Fure med naust og båtstøer (”Køyla” og ”Furegjøtten”), svabergene for klippfisktørking og sankingsplasser for tang, tare og drivved, viktigheten av fiske og utnytting av havets ressurser.

9.1.2 Verdifulle bygningsmiljø og tekniske kulturminner

Gårdsbrukene og bebyggelsen ligger samlet i tre grender, på Ytre Drage som to tun og to mindre gårdsbruk ved sjøen, på Indre Fure konsentrert i et konsentrert klyngetun og med en mer spredt lokalisering for de to gårdsbrukene på Ytre Fure. Mange av bygningene er gamle og finnes i SEFRAK-registrert. Hverken Ytre eller Indre Fure er preget av store inngrep (bortsett fra veg og molo), men ligger mer eller mindre som «fossile» kulturlandskap fra en svunnen tid. Også Ytre Drage har svært mange av de karakteristiske før-industrielle strukturene intakt hvor omfattende og imponerende steinarbeid finnes mange steder. Her skal de mange bakkemurene på 49/3, bøgardene og buråsen på 49/1 og 49/2 nevnes. Det finnes få slike områder i dag, og grunneierne bør stimuleres gjennom økonomiske tilskudd slik at de store verdiene som disse helhetlige gårdene representerer, kan bli tatt vare på. Dette er viktig historie for oss alle. Bosettingen på Indre Fure utgjør også et autentisk klyngetun. Organisering av bygninger, type, størrelse og materialbruk, kan være forbilder for oss i dag når vi tenker alternative bosettingsstrukturer (Austad 2004).

Tekniske strukturer er kulturhistoriske og visuelle element, samtidig som de også gjør at helheten og dynamikken i eldre kulturlandskap blir lettere å lese og å forstå. I denne sammenhengen skal også nevnes det fredete gårdsanlegget i fjellet på Indre Fure.

Særlig kulturlandskapet på Ytre Fure har generelt lite oppslag av trevegetasjon, og de ulike steinoppleggene (steingarder, bakkemurer, inngjerdete små hageareal, ferdselsårer/stier, rydningsrøyser, og murer etter bygninger), er ennå tydelige i landskapet. Den monumentale bøgarden høgt oppe i lisiden, er spesielt imponerende. Vedlikehold av alle steinstrukturene i inn- og utmark på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure vil imidlertid kreve store økonomiske ressurser.

9.1.3 Et viktig reiselivsmål

Området fra Ytre Drage til Ytre Fure er et attraktivt område for friluftsliv. Selve bilturen langs havklippene og gåturen mellom Indre og Ytre Fure gir oss sterke opplevelser og inntrykk av noen av de vilkårene som fiskerbøndene her levde under. Også fjellplatåene med rester etter bygninger (fjøs og torvhus), benkene i torvmyrene med spor etter torvskjæring, utslåttene, og lyngsankingsområdene og ikke minst de bratte stiene fra tun til fjøs, gir perspektiv og øker forståelsen av arbeidsinnsatsen som var nødvendig.

Drage-Fure blir mye brukt i forbindelse med reiseliv og turisme i dag med muligheter for guidete turer. Formidling av bosettingshistorien, dagligliv i tidligere tider, arealbruk og sammenhenger i landskapet, med forklaring på ulike spor, er både viktig og interessant lærdom for oss alle.

9.2 Utfordringer

9.2.1 Fast bosetning eller feriesteder

De største utfordringene i området er hvorvidt og eventuelt hvor det vil være fast bosetning i fremtiden. På Ytre Fure bor det ingen fast i dag, mens det bor folk i tre hus på Indre Fure. Dette er vesentlig folk i godt voksen alder. På Ytre Drage bor det yngre folk som driver det ene gårdsbruket med husdyr, mens de øvrige tunene brukes som feriesteder. Det er usikkert om yngre folk vil overta driften på de aktuelle gårdsbrukene. Mest trolig vil de fleste eiendommene bli brukt som feriested i fremtiden. Dette vil sikre at våningshus vil bli holdt ved like. Nærliggende driftsbygninger og innmarksareal som grenser inntil bygninger som blir brukt, vil trolig også vedlikeholdes. Gardfjøs og andre utmarksbygninger, steingarder og tekniske kulturminner, vil det være mer usikkert om vil bli tatt vare på. Disse utgjør imidlertid en betydelig og viktig del av helheten og bør sikres vedlikehold gjennom offentlig støtte og hjelp.

9.2.2 Gjengroing og svartlistede arter

På grunn av redusert og manglende bruk av området til jordbruk i dag, er en av de andre utfordringene en omfattende gjengroing. Inne på fjellet er situasjonen foreløpig mindre alvorlig. Åpen torvmyr og lynghei er fremdeles dominerende her. Kystlynghei er en utsatt og utvalgt naturtype (Direktoratet for naturforvaltning 2011), og det er nasjonalt laget en handlingsplan for å ta vare på denne naturtypen. Store deler av skjøtselsområdet utgjøres imidlertid av bratte lisider med naturbeitemark. Lisidene er oppdelt av bergknauser, berghamrer, rasmark og ur i veksling med marginale jordbruksareal (tidligere utslåtter og beitemark), og er under gjengroing med kraftig oppslag av røsslyng og einstape i tillegg til lauvtrær. Einstape er problematisk, delvis fordi den hindrer annen vegetasjon i å utvikle seg, og delvis fordi den er vanskelig å bli kvitt dersom den først har etablert seg. Både einstape og mjødurt, rogn, platanlønn og sitkagran, har fått en omfattende spredning i området, både på innmark og utmark. Platanlønn og sitkagran er svartlistede arter som er uønsket i norsk natur (Gederaas et al. 2012). Sitkagran ble opprinnelig plantet både for å gi lè, tømmer og ved. På Indre Fure er sitkagran plantet inn som verneskog mot steinskred og erosjon. Fra plantefelt sprer sitkagran seg etter en latensperiode. Platanlønn er plantet inn som tuntrær på flere av gårdsbrukene. Kontrollert i hager og tun er platanlønn et vakkert innslag, men det ser imidlertid ut til at platanlønn har fått en omfattende spredning, særlig i lisidene rundt Indre Fure.

9.2.3 Erosjon og utrasing

Erosjon i lisidene har blitt et problem først og fremst på Indre Fure. På Ytre Fure finnes også utrasing på innmarksarealene til 47/1. På Indre Fure er slik erosjon i lisidene forsøkt stoppet ved treplanting, blant annet med sitkagran. Årsaken til erosjonen kan være mange. Marka kan ganske enkelt ha vært i bratteste laget da slåtten opphørte og marka gikk over bare til husdyrbeiting. Tråkkspor fra beitedyr og liggeplasser kan gradvis ha ført til åpne felt i grasmarka. En annen forklaring kan være at vegetasjonen på marka over tid med manglende slått, har endret seg fra et tett og lavt grasdekke hvor mange vegetative skudd dekket jorda, til et stort innhold av kraftige gras og urter som har dårlig utviklet skudd- og bladmasse nede ved grunnen, og slik ført til at feltsjiktet har blitt ”oppløst” med mye åpen jord, noe som i neste

omgang har medført at de bratte bakkene har blitt særlig utsatt ved kraftige regnskyll, frost og tele. På Ytre Fure kan vannsig være en forklaring, slik det også kan være på Indre Fure.

Vegen mellom Ytre Drage og Indre Fure er sterkt utsatt for ras og steinsprang. Særlig vår og høst med mye nedbør og varierende temperatur kan vegen være en utfordring å ferdes på. Stein kommer også ned fra de ulike grusuttakene langs vegen.

9.2.4 Utfordringer på Ytre Drage, Indre- og Ytre Fure

Innmarksarealene på Ytre Drage (49/2) slås og beites, og det gjennomføres også lyngbrenning i utmarka. Ytre Drage som helhet har store areal blant annet med naturbeitemark (tidligere slåttemark) som ligger brakk i Dragedalen. Disse arealene er i dag sterkt preget av gjengroing. Einer er særlig aggressiv på disse naturbeitemarkene. Området som helhet er rikt på kulturspor, særlig steinarbeid og har også flere bygninger fra før utskiftingen på slutten av 1800-tallet. Også botaniske verdier er knyttet til denne naturbeitemarka.

Deler av innmarksarealene på Indre Fure (areal som kan slås maskinelt), holdes fortsatt åpne. De tidligere slåttemarkene i lisidene er imidlertid i ferd med å gro helt til, delvis av rogn, einer og nyperose, delvis av røsslyng og einstape. Mindre partier med sitkagran setter også sitt preg på innmarka her. Bebyggelsen, struktur og elementer er likevel ennå godt synlige i landskapet. Området har mange steinmurer og steinbygninger (vårflorer, sommerseter og torvhusmurer) som er i forfall, delvis skjult av høg feltsjiktvegetasjon, lyng og i lavlandet også av trær.

På Ytre Fure er de slakeste og flate partiene (tidligere åkerareal) fremdeles åpne, men mangel på bruk (slått/beite) har ført til at mye biomasse hopes opp hvert år, og feltsjiktet består i dag stort sett av høgvokste grasarter og kraftige urter. På tidligere åkerareal er høymolearter, delvis mjødurt iøyenfallende. Manglende slått fører til både friskere og mer næringsrikt jordsmonn, noe som igjen fører til kraftigere vegetasjon bl.a. av hundegras, eng- og krattlodnegras og mjødurt. Stor biomasseproduksjon fører til vanskeligere og mer omfattende skjøtsel. Etablering av eng- og krattlodnegras kan ses på som et tidlig suksesjonstrinn. Artene forringer beiteverdien (produksjonsverdien) av arealene, samtidig som et høgt feltsjikt trolig forsterker flått-bestanden som i dag har blitt et helseproblem flere steder, særlig på Sør- og Vestlandet. Indre- og Ytre Fure er lokalt kjent for sin store flått-bestand. Ulike tiltak som slått og brenning kan kontrollere flått-bestanden.

9.2.5 Økt satsning på reiseliv

Bilkjøring langs den smale vegen mellom Ytre Drage og Indre Fure kan være en utfordring på stormfulle og nedbørrike dager, og vegen er i perioder utsatt for steinsprang og jordras. Vegen er også smal, og kan være vanskelig å ferdes på særlig for større biler og bobiler. En mer restriktiv bilkjøring (av turister), bør derfor diskuteres. Dette krever imidlertid opparbeiding av parkeringsmuligheter. En økt satsning på turisme kan gi økt ferdsel, og det bør tenkes igjennom hvordan en evt. skal forholde seg til økt ferdsel gjennom tunet på Indre Fure og økt besøk på Ytre Fure.

9.3 Skjøtsel, mål og prioriteringer

Restaurerings- og skjøtselsinnsatsen på Ytre Drage, Indre Fure og Ytre Fure vil være avhengig av mål og prioriteringer, og av interesser, økonomiske og menneskelige ressurser. *Det overordnete målet må være å ta vare på mest mulig av kulturlandskapet slik det fremstår i dag.* Trolig er de største utfordringene for kulturlandskapet i området å gjennomføre tiltak som både sikrer bygningene godt vedlikehold også i fremtiden, sikrer biologisk mangfold og utsatte arter, hindrer gjengroing og skogetablering på nærliggende innmarksareal, hindrer spredning av fremmede arter, og som kan føre til en utvikling av stedene i fremtiden uten at områdenes karakter og landskapskvaliteter ødelegges.

Skjøtselen av kulturmarkene som en ønsker å holde åpne, vil måtte basere seg på lett maskinelt utstyr (lettdrevne innmarksareal), sammen med manuelle driftsteknikker (maskinell rydding), evt. i tillegg til bruk av egne og innleide beitedyr. Husdyr (sau, geit og storfè) beiter i dag på flere av de gamle slåttemarkene og naturbeitemarkene på Ytre Drage, mens husdyrholdet er avviklet på Indre og Ytre Fure. Dette gir oss en utfordring med sikte på bruk av beitedyr i landskapspleien.

9.3.1 Bygningsmiljø, enkeltbygninger, steinbygninger og tufter

Bolighus i bruk enten til fast bosetting eller som feriesteder, vil normalt bli sikret et godt vedlikehold. Bygninger som ikke er i bruk (bolighus, naust, ulike typer av driftsbygninger og utmarksbygninger), vil på sikt forfalle dersom ikke spesielle vedlikeholdsarbeider gjennomføres. Tunene utgjør den sentrale kjernen i kulturlandskapet, men også eldre utmarksbygninger, gardfjøs og torvhus, er viktige deler av helheten og danner nettverket som arealbruk og tekniske strukturer i området kan knyttes opp mot. Der hvor det finnes bygninger med intakte murer (og tak), bør disse tas vare på og holdes ved like. Det kan også bli aktuelt å restaurere enkelte bygninger, for eksempel gardfjøsene som finnes i lisiden på Indre Fure. Fremdeles er disse blikkfang i landskapet. Ellers er også tufter viktige å sikre og å synliggjøre i landskapet. For eksempel ser vi på det fredete gårdsanlegget i fjellet på Indre Fure som en viktig ledetråd for å kunne forstå bosettingshistorien i området, selv om bare tuftene er synlige. Men også tufter og murer etter bygninger fra tiden rundt århundreskiftet 1800/1900 er viktige spor. Utrast stein bør legges opp, trær som gror på og i tuftene bør fjernes slik at ikke trerøtter sprenger murer, og høgvokst vegetasjon nær steinoppleggene bør fjernes slik at sporene blir tydelige. Å vise lokaliseringen av ulike brukshus er viktige bindeledd både til landskap og vegetasjon.

Fisket er ikke lenger like viktig for bosettingen i området som det engang var. Naustbygningene som vi finner i alle tre områder, forbinder gårdene til havet, til næring, transport og handel. Selv om bygningene er i mindre bruk, holdes de fleste fortsatt ved like. Naustmiljøet, særlig på Drage, med en konsentrert og helhetlig struktur, er viktig at ikke blir ødelagt, men tvert imot forsterket. Naustmiljøet(ene) er viktige deler av stedenes kulturhistorie og blikkfang både fra land og sjø.

9.3.2 Steinstrukturer og tekniske kulturminner

Ytre Drage, Indre og Ytre Fure er kulturlandskap hvor de mange steinstrukturene og steinbygningene ennå setter sitt tydelige preg Steinstrukturene er mange og varierte, og flest mulige av disse bør sikres. Dette gjelder generelt steingarder i grenselinjer mellom eiendommer, løypestrengfester og rydningsrøyser. På Naustbø (49/3) vekker de mange bakkemurene og steinoppleggene særlig interesse. Prioritet bør ellers de kraftige bøgardene ha. Disse er viktige funksjonelle skiller mellom innmark og utmark. Bøgardene er fremdeles tydelige visuelle innslag i disse kulturlandskapene. Særlig er de høge og lange bøgardene på Ytre Fure og Ytre Drage, imponerende. Den monumentale buråsen på Ytre Drage skal også

nevnes i denne sammenheng. Gamle vegfár og buråser er viktige når en skal forstå gårdshistorien. Disse må være fremkommelige, synlige og vil også kunne utgjøre attraktive turveger i området dersom deler av dette skal tilrettelegges.. Små inngjerdete hager (frukthager) finner vi både på Indre Fure og Ytre Fure. Sitkagran ble på et senere tidspunkt ofte plantet inn i slike hager, for eksempel på Indre Fure (48/1), slik det også ble gjort i tilsvarende hager blant annet i Hoddevik (Austad & Hauge 2010). Rydding og stell av de små, inngjerdete frukthagene med fristilling av steinstrukturer og bygningsmurer, er viktige tiltak i et nasjonalt kulturlandskap som dette området er en del av. I denne sammenhengen skal også nevnes de små, inngjerdete åkerarealene som en ennå kan finne spor etter relativt høgt oppe i lisidene. Slike reiter finner vi blant annet på 47/1, 48/1 og 48/3. På god jord, hvor det var jevn tilgang på fuktighet, og med en svært god solinnstråling per arealenhet, var disse arealene svært produktive og ble omhyggelig stelt. Reitene er i dag stort sett overgrodd og vanskelige å få øye på. Arealene har begrenset størrelse, steingjerdene er stort sett intakte og historien viktig, noe som tilsier at disse om mulig bør restaureres og tas vare på for fremtiden.

9.3.3 Åkerareal, slåttemark og naturbeitemark

Åkerarealene var helst lokalisert nær tunet. Åkrene ble hovedsakelig brukt til korndyrking og potetdyrking. Arealene ble ryddet for stein, og lokalisert til relativt flate områder (lettspadde/-pløyde) areal, som lå forholdsvis lunt til og var lett tilgjengelige for folk. Åkerarealene ble tidligere gjødslet sterkt opp (husdyrgjødsel, fiskeavfall, tang) for å sikre god produksjon. Avfolking og endring i husdyrholdet og driften generelt, førte til at åkerarealene ble lagt om til eng. Næringsinnholdet (tilført gjennom sterk gjødsling), holder seg lenge i jorda, blant annet kan fosfor påvirke vegetasjonssammensetningen på slik mark i mer enn 50 år etter gjenlegg (Koller 2010). Gamle åkerareal som er gjenlagt til eng i områdene viser seg også å skille seg vegetasjonsøkologisk fra kontinuitetsengene i lisidene. De tidligere åkerarealene har oppslag av kraftige gras og urter, og har generelt en mer frodig og nitrogenkrevende vegetasjon. Disse arealene har også liten artsvariasjon. Slike areal krever generelt en mer intensiv skjøtsel enn de mer næringsfattige kontinuitets-slåttemarkene som vi ennå kan finne rester etter i lisidene. Det er viktig at gamle «ekre» gradvis utarmes gjennom fjerning av biomassen ved slått. Slike areal vil ellers hurtig gro igjen, og skjøtselsutfordringene vil bare øke og bli mer utfordrende etter hvert som tiden går. Da arealene gjerne ligger i umiddelbar nærhet av tunene, er dette ekstra viktig.

Det er viktig å ta vare på artsrike naturenger og naturbeitemarker for å sikre biologisk mangfold og spesielle arter (se elles Norderhaug et al. 1999). Kontinuitetsslåttemarkene som vi finner rester etter i alle områdene, kan ennå fremvise partier med artsrik engvegetasjon, selv om disse arealene også er i ferd med å endre karakter. Engarealene ligger i bratte bakker, ofte et stykke fra tunet. Ideelt skulle disse arealene vært slått år om annet og biomassen fjernet. Arealene er i ferd med å endre karakter ved at de gror igjen både med einstape, mjødurt og storbregner, på Indre Fure også med lauvkratt. Uten aktive ryddetiltak og en evt. påfølgende slått, alternativt husdyrbeiting, vil både kulturmarkstypen og de lyskrevende artene forsvinne. Den mest realistiske utviklingen (uten aktiv skjøtsel), vil bli at slåttemarka her vil utvikle seg til lauvskog som også vil skjule (og ødelegge) viktige kulturspor (steinopplegg) i tillegg. Slik situasjonen er, vil det være vanskelig å hindre dette, og utvikling av en blandingslauvskog vil være mest realistisk. Imidlertid bør denne gjengroingen styres. En foreslår blant annet at det ryddes langs steinstrukturer, gamle steinbygninger og tufter, slik at disse ikke blir ødelagt av trerøtter, og at dette blir et tiltak som gjentas år om annet. Samtidig bør en sikre at utrast stein legges opp, slik at ytterligere forfall hindres. Dersom det er kapasitet til det tilrås det at mindre areal med åpen engvegetasjon blir slått år om annet (gjerne i tilknytning til steinstrukturer og bygninger), og graset fjernet eller deponert på dertil

egnet sted. Slåttemark er definert som en truet naturtype med egen handlingsplan (Direktoratet for naturforvaltning 2011), med egne midler til tiltak.

Også randsoner og skråninger som det generelt er mange av i området (bratte partier med lyskrevende engvegetasjon), utfordrer oss når det gjelder skjøtselstiltak. Slike randsoner har ofte et stort og variert artsinventar som fortrinnsvis burde ha blitt tatt vare på gjennom aktiv bruk (rydding, slått og husdyrbeiting), da slike areal kan fungere som vitale spredningskjerner for ønskede engarter, og ivareta og øke det biologiske mangfoldet i et område. Imidlertid vil det være urealistisk å holde åpne store areal uten storstilt manuell arbeidsinnsats og bruk av beitedyr, så størstedelen av slike areal bør derfor utvikles til lauvskog på en kontrollert måte.

Det vil være noe enklere å ta vare på naturbeitemarkene i Dragedalen. Området brukes i dag til husdyrbeiting (storfé, sau, geit), men beitetrykket er ikke sterkt nok til å hindre gjengroing. Området er likevel ennå generelt artsrikt (lyskrevende eng- og beitemarksarter), og her er det registrert flere rødlistede beitemarksopp. Mesteparten av området er lagt inn på Miljødirektoratets Naturbase. Området er i dag sterkt tilgrodd med einer og situasjonen vil komme til å forverre seg ytterligere, samtidig som frøspredt sitkagran også etter hvert kan begynne å gjøre seg gjeldende. Både artsinventar og produksjonsareal står i fare. For å ta vare på både kulturhistorie, arter, jordbruksareal og landskapsuttrykk, bør området som helhet sikres skjøtsel. Kontrollert avbrenning kan være en løsning, men det foreslås at einer først ryddes vekk slik at varmen ikke blir så sterk at jordsmonn (og frøbanken her) ødelegges. Etter en påfølgende kontrollert avsviing (av røsslyng og dødgras) i mosaikker, vil området få en god grasvekst, og god beitekvalitet. Det kan bli behov for avsviing år om annet, avhengig av beitedyr og beiteintensitet.

Det bør gjennomføres spesielle tiltak mot oppslag av mjødurt, einstape, kratt- og englodnegras. Dette skjer best gjennom rydding og slått, trolig også ved avbrenning på vårvinteren. Se ellers vedlegg 1 for nærmere redegjørelse for skjøtselstiltak.

9.3.4 Utmark og fjell

Fjell og heiområder var viktig for kombinasjonsgårdene i Selje som andre steder langs kysten, og kulturspor (tufter, torvtak, isdammer, røyser, steingarder, spjeld, stier, klopper m.fl.) og kulturmarker (beitemarker, utslåtter, torvmyrer, lyngsankingsområder m.fl.) er mange og ennå tydelige i åpne landskapet. Utmarksarealene ovenfor bøgardene er dominert av røsslynghei og torvmyrer (kystlynghei). På gårdene som er omtalt er ikke lyngbrenning kjent fra nyere tid. Gammel, forvedet lyng ble imidlertid mye brukt til brensel. På Ytre Drage, Indre og Ytre Fure finnes områder hvor lyng ble revet opp (med rot), samlet i større bører og båret til gårds eller sendt på løypestreng, og lyngområder kunne også være eiendomsfestet (fig. 9b). Lyngbrenning er imidlertid en effektiv skjøtselsmetode som også kontrollerer einer og annet lauvkratt som invaderer heiområdene (Håland 2002). Det har vært gjennomført lyngbrenning på Ytre Drage, og kontrollert avbrenning foreslås at bør fortsette her samtidig som områdene for lyngbrenning utvides. Dette bør imidlertid legges opp i tråd med landbruksmyndighetene og Fylkesmannens miljøvernavdeling, da det er utarbeidet en egen handlingsplan med egne midler til tiltak med sikte på at kystlynghei blir en utvalgt naturtype. (DN 2011).

9.3.5 Fremmede arter

I tillegg til de foreslåtte skjøtselstiltakene, er det nødvendig med overvåking av spredning av uønskede arter som sitkagran, platanlønn og rynkerose, med fjerning av plantene der hvor de ikke er ønsket, eller hvor de ser ut til å utgjøre stor risiko for norsk natur og hjemlige arter. Dette gjelder særlig i utmark og fjell. I hageanlegg og på innmark vil en ha bedre kontroll på artene. Platanlønn, sikagran og rynkerose er svartlistede arter (Gederaas 2012) som har vist

seg å være særlig robuste i et kystlandskap med mildt klima. Artene har en stor frøproduksjon, og frøene har svært god spireevne. Se ellers vedlegg 1.

9.3.6 Andre forhold

Dersom det er behov for planting av trær for å stabilisere bakkeskråninger, er det best å bruke stedegent materiale som rogn og bjørk. Gjengroing med lauvkratt/-trær kan være positivt i enkelte områder, bare spredningen overvåkes og reguleres. Da kulturlandskapet som er omtalt i denne planen har stor pedagogisk verdi i tillegg til å være bosted og rekreasjonsområde, bør en overordnet forvaltnings- og utviklingsplan også ta høgde for at deler av området kan bli tilrettelagt for formidling av natur- og kulturhistorie. Viktige målgrupper er skoleverket og reiselivsnæringen. Slike tiltak må gjennomføres i nært samarbeid med grunneierne.

10.0 REFERANSER

Austad, I. 2007. Tun +. Selje seniortun – en modell for alternativ boligbygging. Rapport fra forprosjektet. Avdeling for ingeniør- og naturfag. Høgskulen i Sogn og Fjordane. Rapport 06/2007. Avdeling for ingeniør- og naturfag. Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Austad, I. & Hauge, L. 2008. Supplerande kartlegging av biologisk mangfald i jordbrukets kulturlandskap i Sogn og Fjordane. Registrering for kommunane Selje, Vågsøy og Bremanger. Rapport R-NR 5/2008. Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Austad, I. & Hauge, L. 2010. Hoddevik i Selje. Skjøtselsplan for kulturlandskapet. Delområde under nasjonalt, utvalgt kulturlandskap, Hoddevik-Liset. Rapport 02/2010. Avdeling for ingeniør- og naturfag. Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Austad, I., Hauge, L. & Helle, T. 1993. Verdifulle kulturlandskap og kulturmarkstyper i Sogn og Fjordane. Prioriterte områder. Avdeling for landskapsøkologi. Sogn og Fjordane distriktshøgskule.

Berntsen, M., Lyssand, H. & Løvseth, Y. 2010. Skjøtselsplan for Drage i Selje kommune. Bacheloroppgave. Landskapsplanlegging med landskapsarkitektur, Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Direktoratet for naturforvaltning 1994. Verdifulle kulturlandskap i Noreg. Mer enn bare landskap! Del 4. Sluttrapport fra det sentrale utvalget. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. 117s.

Direktoratet for naturforvaltning 2009. Handlingsplan for slåttemark. Handlingsplaner for trua arter og naturtyper i Norge. DN-rapport 2009-6.

Direktoratet for naturforvaltning. 2010. Utkast til handlingsplan for kystlynghei. Handlingsplaner for trua arter og naturtyper i Norge. DN-rapport 2010-x.

Ekstam, U., Aronsson, M. & Forshed, N. 1988. Ängar. 209s. LTs förlag. Stockholm.

Gederaas, L., Moen, T.L., Skjelseth, S. & Larsen, L.-K. (red.). 2012. Fremmede arter i Norge – med norsk svartliste 2012. Artsdatabanken. Norge.

Helle, T. 1992. Kulturlandskap og kulturmarkstyper i Selje kommune. Rapport nr. 23. Kulturlandskap i Sogn og Fjordane – bruk og vern. 106s. Avdeling for landskapsøkologi. Sogn og Fjordane distriktshøgskule.

Koller, A.- L. 2010. Gården Årdal i Selje – en vegetasjonsøkologisk undersøkelse av kulturmark. Masteroppgave. Institutt for naturforvaltning. Universitetet for miljø og biovitenskap.

Løyning, O.H. 2010. Ytre Fure – et kulturlandskap i havgapet. Tradisjonell drift, ressurser og strukturer. Bachelor-oppgave i landskapsplanlegging med landskapsarkitektur. Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Moen, A., Alm, T., Austad, I., Kielland-Lund, J., Losvik, M. & Norderhaug, A. 2001. Kulturbetinget engvegetasjon. I: Fremstad, E. & Moen, A. (red.): Truete vegetasjonstyper i Norge. Rapport botanisk serie 2001-4. s.68-98. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Vitenskapsmuseet. Trondheim.

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M. 1999. Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget, Oslo.

Nybø, G.K. 2012. Indre Fure i Selje. Skjøtselsplan for kulturlandskapet. Delområde under nasjonalt butvalt kulturlandskap. Bachelor-oppgave i landskapsplanlegging med landskapsarkitektur. Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Ording, A. 1940. Brenntorv og brenntorvtilvirking. Det norske myrselskap. Oslo.

Ording, A. 1949. Kort veiledning i torvstrødrift. Det norske myrselskap. Lillehammer.

Os, E. 1957. Selje og Vågsøy. Bygdene og bygdesamfunnet. Band I/5 bolk II i rekkja Jacob Aaland: Nordfjord frå gamle dagar til no. Selje, Nord-Vågsøy og Sør-Vågsøy Herad. Oslo. 572s.

Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren, 2008. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Tilrådning til Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet. 60s. Statens landbruksforvaltning.

Aaland, J. 1943. Selje, Nord- og Sør-Vågsøy. II. Gards- og Ættesoga. Band II/5 bolk II. Nordfjord frå gamle dagar til no. Sandane.

Andre kilder:

Kart:

Opptegnet kart av J. A. Krogh fra 1770-tallet.

Utskiftingskart fra 1877-1879 Ytre Drage.

Utskiftingskart 1889. Indre Fure

Utskiftingskart fra 1906. Ytre Fure.

Økonomisk kart M711, 1119 Stad i 1: 50 000

Kartgrunnlag er ellers hentet fra www.Fylkesatlas.no

Matrikler og folketellinger:

digitalarkivet.no

Matrikler fra 1801 og 1865, folketelling fra 1900, jordbrukstellinger fra 1949.

Muntlige kilder:

Johanne Nilsen, gårdbruker på Ytre Fure

Else Fure, pensjonert lærer, oppvokst og bosatt på Indre Fure

VEDLEGG 1

Restaurering og skjøtsel av kulturlandskap.

Generelle skjøtselsråd ved restaurering og skjøtsel av kulturlandskap og kulturmarker
For å forvalte verdifulle, tradisjonelle kulturlandskap er det viktig å ha kunnskap om hvordan arealene ble brukt tidligere og om hvordan kulturlandskapet til ulik tid fungerte som et helhetlig produksjonssystem. En må fremskaffe kunnskap om tidligere arealbruk og driftsformer (tradisjonelle), økologiske prosesser og dynamikken i landskapet. Ofte var et spesielt biologisk mangfold knyttet til de ulike kulturmarkene.

Ulike skjøtselsnivå
De ulike delområdene innenfor den enkelte eiendommen har ulike kvaliteter og det vil være ulike mål for skjøtselestiltakene. For å ta vare på verdiene kan det brukes ulike skjøtselsnivå for ulike areal:

1. Museal skjøtsel

- Dette omfatter skjøtsel og drift på en historisk korrekt måte. Her må en benytte historisk riktige redskaper, driftsformer og husdyrraser for å ta vare på kulturmarkstypene og artsinnholdet.
- Den historiske formidlingen står sentralt
- Dette vil omfatte områder som har høg biologisk og kulturhistorisk bevaringsverdi, og som er viktige referanse- og formidlingsområder

2. Tilpasset kulturhistorisk skjøtsel

- I tillegg til tradisjonelle redskap (for eksempel ljå) brukes også ”nye” hjelpemidler, redskaper og husdyr som gir tilnærmet samme resultat som de tradisjonelle, slik at de økologiske prosessene sikres.

3. Landskapsbevarende skjøtsel

- Her blir landskapsbildet og bruksverdi (rekreasjon og reiseliv) satt i fokus.
- De historiske og biologiske verdiene i kulturlandskapet blir tatt mindre hensyn til.
- Her vil lauvkratt bli ryddet, enger slått og utmark beitet på den mest effektive måten.

For Ytre Drage, Indre og Ytre Fure vil landskapsbevarende skjøtsel være det dominerende tiltaket. For spesielt artsrik slåttemark og naturbeitemark bør tilpasset kulturhistorisk skjøtsel brukes, dvs. at viktige økologiske prosesser sikres gjennom skjøtselstiltakene.

Museal skjøtsel kan være aktuelt dersom man av spesielle grunner ønsker å vise gamle driftsteknikker knyttet opp til utvalgte områder, for eksempel noen av de gamle torvstikkingsområdene i utmarka.

Figur 1. I de bratte lisidene på Indre Fure finnes partier med artsrik, gammel slåttemark. De lyskrevende engartene er fremdeles dominerende på marka. Det er viktig å ta vare på slike areal særlig der hvor de utgjør en vesentlig del av en verdifull helhet. Foto: Leif Hauge

Generelle skjøtselsråd

Generelt er det slik at tilpasset tradisjonell drift, (kategori 1 og 2) vil være den beste skjøtselen for et område der en ønsker å opprettholde en etablert struktur og et historisk tidsbilde (fig. 1). En kan justere noe på redskapsbruk og tidspunkt for skjøtselen, men bare små endringer i for eksempel slåttetidspunkt eller avbeitings-mønster, kan påvirke plantesammensetningen. Følgende generelle skjøtselsråd er delvis hentet fra Norderhaug et al. (1999) og Svalheim et al. (2005):

- Legg opp skjøtselen slik at enga eller beitemarka bevarer den varierte strukturen. Videreføre vekselbeitemønster som tidligere, utfør slått på ulike areal til samme tidspunkt som tidligere m.m.

- Vær forsiktig med å gjøre endringer fra tradisjonell skjøtsel. Ugjødslet mark må ikke gjødsles, gammel natureng/slåttemark må fremdeles slås, naturbeitemark beites m.m.

- Forfall av kulturmarker må restaureres. Lauvoppslag, etablering av bregner, nitrofile urter o.l. må fjernes så raskt som mulig. Storbregner, brennesle, tistler og høymole er slike eksempler (fig. 1).

- Avpass beitetrykket. Særlig på fuktig mark og i bratte skråninger vil for mange dyr føre til overbeiting. Tråkk og beiting kan i enkelte tilfeller føre til skade på flere arter som vokser i gamle slåttemarker og naturbeitemark.

- Pass på at skjøtselen ikke skader spesielle og sjeldne arter.

Figur 2. Tradisjonelle skjøtselsrutiner bør følges. Det viktigste er å slå og fjerne gresset fra de gamle slåttemarkene. Ekstra fint blir det dersom noen tradisjonelle hesjer stedvis også blir oppført. Her er det slått og hesjet på Liset nær Selje sentrum. Foto: Leif Hauge.

- Ulike husdyr beiter forskjellig. Om mulig bør samme husdyrslag som ble brukt tidligere inngå i fremtidig skjøtsel. Er det problem med nedbeiting kan sambeiting av flere husdyrslag på samme areal sikre et jevnere feltsjikt.

- Følg opp og kontroller skjøtselstiltakene. Høst erfaringer og bruk disse i det videre skjøtselsarbeidet. Legg om skjøtselen dersom resultatet ikke er helt som ønsket.

- Ha et langsiktig perspektiv på skjøtselen.

Skjøtselsråd for artsrik slåttemark

- Gammel slåttemark skal ikke gjødsles. Det skal heller ikke sprøytes mot uønskede arter da slike areal kan inneholde en rekke lyskrevende engarter som også vil bli påvirket.

- Tradisjonelle skjøtselsrutiner følges. For gamle slåttemarker vil dette vanligvis omfatte vår- og høstbeiting med småfè og slått på sensommeren. Omfang og tidspunkt for beiting bør tilpasses værforhold og frøsetting hos ønskede arter.

- Dersom graset senere skal brukes til fôr, må engene rakes etter beiting slik at møkk ikke kommer i fôret. Møkk må deponeres på dertil egnet sted, brukes som gjødsel eller komposteres.

- Slåttemarkene må slås til vanlig (tradisjonelt) tidspunkt. Det er spesielt viktig at de artsrike arealene blir slått til riktig tid. Dette bør helst skje i slutten av juli, men blomstringstidspunkt og frøsetting kan gjøre det aktuelt å slå noe før eller litt senere (fig. 2).

- Det må slås med riktig redskap, dvs. lett motorslåmaskin i kombinasjon med ljå. Motorslåmaskin kan brukes på større, jevne flater, mens maskinelt slåtteredskap, ljå (langorv og stuttorv) må brukes på ujevnt underlag, i bratt terreng og på områder inntil steinstrukturer og bygninger.

- Det er viktig å fristille rydningsrøyser, tufter, veiter, bakkemurer og steingarder og å hindre oppslag av kraftige urter (ofte nitrofile arter som bringebær, nesle og bregner) for å synliggjøre karakteristiske strukturer. Det er også viktig å fristille bygninger, veger og bekkefar og etablere en naturlig randsone mot uskjøttede områder.

- Er graset slått til riktig tid, og det er tørt vær, kan det overflatetørke 1-2 dager på enga. Slik kan frø av ønskede arter lettere etablere seg i enga påfølgende år. Avslått gras må imidlertid ikke bli liggende for lenge på slåttemarka.

- Det er svært viktig at graset/høyet blir fraktet bort fra enga og ut av området. Graset må ikke deponeres på tilfeldige oppsamlingssteder, men i tråd med en utarbeidet skjøtselsplan. Deponert gras kan resultere i en ekstra gjødslingseffekt, og gi grunnlag for oppslag av næringskrevende arter. Graset (høyet) kan eventuelt også brennes om det ikke skal brukes til fôr.

- Det er viktig å bruke lett redskap som ikke lager sår i underlaget. Tyngre maskiner kan presse sammen jordsmonnet og danne erosjonssår særlig på fuktig mark. Vanlig traktor bør ikke brukes på gammel slåttemark.

- Har slåtten karakter av restaureringstiltak for å hindre frøsetting av for eksempel kvitbladtistel, einstape, mjødurt og høymole, bør det være to slåtter; en tidlig på forsommeren før frøsetting, og en slått senere i august for å fjerne mest mulig av biomassen. Det er viktig at avslått materiale fjernes umiddelbart.

Skjøtselsråd for naturbeitemarker

- Det er ønskelig å bruke beitedyr i kulturlandskapsskjøtselen (fig. 3). Vanlige norske husdyr som sau, geiter, kyr og hester beitet tradisjonelt på innmarka om våren og høsten og ellers i utmarka og fjellet om sommeren. Husdyr er viktig for nedbeiting av gras og urter, spesielt inntil steiner og i områder der slåmaskiner og ljå ikke kommer til. Dessuten er husdyrene viktige for å spre frø. Mange frø vokser også opp i sårflater etter punktering av grastorven under beiting.

- Skifte av beitedyr, endring i beitetidspunkt og bruk av andre (tyngre) husdyrraser kan føre til en annen artssammensetning på enger og beitemarker, og kan også føre til erosjon særlig i bratt terreng og på svært fuktig eller tørkeutsatt mark.

- Ulike husdyr beiter ulike arter, og det kan være en fordel med sambeiting eller etterbeiting av ulike husdyrslag.

- Beiteresistente arter vil utvikle seg på beitemark som ikke stelles, og manuell etterrydding er ofte nødvendig slik at beitekvaliteten ikke forringes.

- Naturbeitemarker skal ikke gjødsles. Det skal heller ikke sprøytes mot uønskede arter dersom artsmangfoldet er stort, eller naturbeitemarkene inneholder spesielle og sårbare arter.

- Det kan være aktuelt med styrt beiting og høgt beitetrykk i områder som restaureres (kratt-rydding). Dette kan bety at både permanente og midlertidige gjerder må settes opp.

Figur 3. Geiter beiter effektivt i vanskelig tilgjengelige områder og effektive mot stikkende planter, krattoppslag og lyng. Foto: Leif Hauge.

Skjøtselsråd for lyngheier

Kystlynghei med dominans av røsslyng finnes i de ytterste kyststrøkene fra Kristiansand til Lofoten. Størst utbredelse har kystlyngheiene i Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal (Aarestad et al. 2001). Kystlyngheiene er et resultat av avskoging, brenning, helårsbeite og lyngslått gjennom generasjoner (Kaland 1979). Kystlynghei finnes i en mosaikk i første rekke med torvmyrer langs kysten. Kulturmarkstypen kan opprettholdes gjennom tradisjonell bruk og skjøtsel. Lyngbrenning foretas med 8-20 års mellomrom avhengig av vekstforholdene for lyngen. Når den blir 20-30 cm. høg og forvedet, bør lyngen brennes (Kaland 1999).

Dersom en ikke beiter området i etterkant, kan rotasjonsperioden være kortere. Lyngsviing gjennomføres på vårvinteren (februar-mars) helst på frossen mark. En bør brenne mindre felt av gangen for å etablere en mosaikk-struktur. I skråninger må brenningen foretas ovenfra og i belter slik at ilden hele tiden kan kontrolleres. Temperaturen må ikke bli for høg slik at jordsmonnet og frø i jorden brenner opp, men kraftig nok til å brenne av gammel og forvedet lyng. Brenning vil fornye lyngen, dvs. det vil bli mer grasmark de første årene, deretter ung lyng. Dette forbedrer beitekvaliteten. Det kan være behov for etterrydding av feltet dersom det er mye greiner (einer) som reduserer beitekvaliteten og som kan forårsake skader på jur og buk hos beitedyr. Velholdte lyngheier er verdifullt vinterbeite i første rekke for sau (utegangersau) og geit (kystgeit).

Figur 4. Inne på fjellet ca. 300 moh. rett ovenfor tunet på Indre Fure, ligger de viktigste torvstikkingsmyrene. Et større område er eiendomsfestet med halvparten tilhørende 48/1 og 3, og halvparten til 48/2. Fellesfjøset ligger midt i grenselinjen. Her finnes også en tidligere isdam. Det finnes flere torvuttak og torvhus på fjellet utenfor det oppmålte området. Torven ble fraktet ned til gårdene på løypestreng. Foto: Leif Hauge.

Avbrenning kan være et aktuelt og riktig skjøtselstiltak særlig der hvor røsslyng begynner å få overtak og dekker store areal, men brenning kan også være en effektiv måte å skjøtte de bratte naturbeitemarkene på for å få bukt med dødgras, mjødurt, einstape og opphopet biomasse. Også her må bare mindre areal brennes av gangen, og skjøtselen må foregå på våren, helst på frossen mark. En viss punktbrenning av tuer med dødgras (eng- og krattlodnegras) på tidligere innmarksareal kan også gjennomføres særlig i områder med lite artsrik vegetasjon og evt. på vassyk mark.

Skjøtselsråd for torvmyrer

Myr defineres som et landområde med høgt grunnvann, oksygenfattige forhold nesten helt opp i overflaten og vegetasjon som danner torv. Klimaet er viktig for myrdannelsen. Høg luftfuktighet og jevn tilgang på nedbør sørger for høg markfuktighet. Myrplanter har gjerne luftvev i stengel og rot slik at oksygen kommer ned til røttene. Starr-arter, snelle-arter og torvull-arter er eksempler på dette (Moen et al. 2001). Først og fremst er det likevel torvmose-artene (*Sphagnum* spp.) som er typiske myrplanter. De vokser hurtig (5-10 cm i året under gunstige forhold). På de fleste myrene er det gjennomgående en større planteproduksjon enn det som brytes ned, og dette fører til torvakkumulering. Det er mange ulike typer av myr i forhold til næringsforhold, lokalisering og oppbygging. Langs kysten finner vi bl.a. oseaniske nedbørsmyrer og terrengdekkende myrer (Moen et al. 2001) (fig. 4). Det er utarbeidet en verneplan for de mest verdifulle myrområdene i Sogn og Fjordane (Fylkesmannen i Sogn og Fjordane 2001).

Myrene har en lang brukshistorie, både som slåttemyrer og som torvmyrer til brensel, delvis også til strø. Særlig langs kysten, men også i fjellet hvor trær var mangelvare, ble det jevnlig tatt ut store mengder torv til brensel. Her høstet man av overskuddsproduksjonen, men enkelte steder har trolig torvtakingen (sammen med lyngbrenningen) vært så omfattende at dette kan ha ført til at jordsmonn og vegetasjon helt forsvant, særlig i områder med mye berg og ur.

Torven ble skåret ut med spesialkniver/spader i "benker" og spadd opp med egnet redskap (torvstikker og torvspader) (fig. 5). Dette skjedde om våren. Torven ble lagt til tørk på bakken og lagret i torvhus eller satt i torvseter (-stakker), for senere å bli fraktet til gårds. Den omfattende bruken av myrområdene hindret gjengroing.

Sporene etter tidligere torvstikking er ennå tydelige i de fleste torvmyrområdene langs kysten. Her identifiserer "terrasser" eller "benker", forsenkninger og åpen jord tidligere torvtak. Torvhus ble satt opp i stein eller tre. Etter torvhusene i tre er det få spor igjen i dag, men vi kan finne murer etter steinbygningene flere steder i utmarka og fjellet.

Myrene er i dag utsatt for gjengroing både av lyng, einer og lauvkratt, og langs kysten har særlig siktagran begynt å spre seg på de terrengdekkende myrene. Selv om grøfting av myrer for skogplanting ikke lenger er vanlig, vil etablering av trær gradvis skje, og dermed endre dreneringsforholdene i myrene og skape mer luft og oksygenrike forhold, noe som igjen fører til økt omdanning av torven til humus, gjengroing og endret vegetasjonssammensetning, samtidig som sporene etter tidligere bruk gradvis blir skjult.

Det er viktig å sikre de tidligere bruks- og produksjonsarealene til gårdene særlig i de utvalgte kulturlandskapene. Torvmyrene er en viktig del av dette. Trær og busker som etablerer seg på myrene bør derfor fjernes så raskt som mulig. Der torvmyrene inngår i veksling med kystlynghei, kan avsviing være et aktuelt skjøtselstiltak. Beitedyr som har tradisjon i området kan også benyttes i skjøtselen, og på områder som evt. tidligere har vært slått eller revet lyng, kan det være aktuelt å gjenoppta tradisjonell bruk på utvalgte areal. Det kan være ønskelig av pedagogiske grunner å vise frem denne driftsformen i liten skala inkl. tørking av torv på tradisjonelt vis med evt. oppsetting av torvhus på tidligere tufter. Gamle folk kan fremdeles identifisere disse plassene, og mange stedsnavn er knyttet til dem.

Figur 5. Torvskjæring på Stadlandet. Torven ble skåret ut, delt opp og tørket på bakken. Deretter lagret i torvhus og senere transportert til gårds. Foto: Leif Hauge.

Råd om transport

Omfattende restaurerings- og skjøtselstiltak fører til mye biomasse (lauvkvist, lyng og gras). Bratt terreng og steinet mark kan vanskeliggjøre ryddearbeidet. Det er viktig at marka ikke får store sår, at jordsmonnet ikke blir komprimert i for stor grad og at feltsjiktet ikke ødelegges ved rydding. Bruk av løypestreng for å skåne terrenget der dette er mulig, er fornuftig. Plastduk kan brukes til å transportere gras på om avstanden ikke er for lang eller det er dårlig fremkommelighet (fig.6). I den grad det finnes gamle gårdsveger, utmarksveger og stølsveger bør disse benyttes. Her er det viktig å passe på at gamle fundamenter ikke belastes i for stor grad. Viktige kulturminner må ikke ødelegges. Generelt anbefales transport på frossen/evt. snødekket mark dersom dette ikke medfører spesiell fare.

Figur 6. Fjerning av avfall etter restaurerings- og skjøtselsarbeid er nødvendig. Plastduk kan brukes til transport. Foto: Ingvild Austad.

Kulturminner

I kulturlandskapet finnes det gjerne mange steinopplegg av ulik karakter som steingjerder, bakkemurer, rydningsrøyser, steinsatte bekkeløp, klopper, gamle vegfar, steinstolper, tufter og murer etter bygninger (fig. 7). Det er viktig å ta vare på disse strukturene, og en egen plan for kulturminnene bør helst utarbeides. Det er også viktig at en tar hensyn til kulturminnene ved skjøtselen av kulturlandskapet. Ved bruk av tungt maskinelt redskap, vil både gamle veger og steinstrukturer i kulturmarkene bli utsatt. Spesielt gjelder dette vegfundament, klopper og bakkemurer som ikke er dimensjonerte for slike belastninger. En må kontrollere fundamentet i murene og legge på plass igjen utraste steiner. Det er også viktig å rydde/slå helt inntil steinoppleggene. Her har det lett for å etablere seg kraftige grad og urter, og etter hvert storbregner, busker og trær.

Eiendomsgrenser, utmarksgjerder

Tradisjonelt har det vært gjerder mellom eiendommer (grensegjerder) og mellom innmarks- og utmarksareal (bøgarder). Det kunne også bli satt opp gjerder rundt åkre, frukt- og bærhager og engareal. Ved bruk av beitedyr i skjøtselssammenheng er det viktig med effektive gjerder. Gjerdene kan være permanente (helst tradisjonelle) eller mobile (elektriske) som settes opp for å styre beitedyrene til ulike områder til ulike tider.

Stell av gamle frukthager

På slutten av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet ble mange bærbusker og frukttrær plantet. I jordbrukstellingene fra 1900 og 1949 oppgis dette på mange av gårdsbrukene i Selje, til tross for at klimaet ikke var det beste. Da husdyrholdet på de fleste gårdene fremdeles var omfattende, var det viktig å beskytte frukttrærne mot beiting. Store, ofte monumentale

steingarder ble derfor lagt opp rundt frukthagene, mens bærbuskene oftest ble plantet nær våningshusene. Disse strukturene er viktig at igjen blir tydelige i kulturlandskapet. I dag er slike areal enten tilplantet med bartrær eller gjengrodd med lauvtrær. Steinmurene er imidlertid gjerne i god stand.

Murene bør fristilles, og der de er ødelagt bør de bygges opp igjen. Hagene bør ryddes for lauvtrær og bartrær. Dersom det finnes rester av gamle frukttrær bør disse forsøkes ivaretatt og stelt, evt. bør man forsøke å sikre nye individ ved poding. Alternativt bør det plantes samme sort. Genressurssenteret kan gi informasjon om dette, blant annet dyrkes gamle frukttresorter på flere museer.

Figur 7. Mye arbeid er lagt ned i de monumentale bøgardene som vi blant annet finner på Ytre Fure (foto), Indre Fure og Ytre Drage. Bøgardene som skiller innmark fra utmark kan være flere hundre meter lange og opptil 2 meter høge. Rydningsstein ble ellers brukt både til grunnmurer, til hele bygninger, til forsterkning av elveløp, som vegfundament og til bakkemurer. Overskuddsstein ble lagt i røyser. Foto: Leif Hauge.

Problemarter

Eng- og krattlodnegras

På kulturmarker på Vestlandet har eng- og krattlodnegras i stadig større grad begynt å gjøre seg gjeldende på kulturmarker (Austad & Skogen 1988, Austad et al. 2007). Englodnegras ble tidlig karakterisert av Korsmo (1935-38) som et plagsomt åkerugras. I slåtte- og beitemarker som ikke stelles og på gjenlagte åkerareal, danner plantene tette strømatter som hindrer annen vegetasjon i å utvikle seg. Dette er særlig tydelig både på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure, men har også blitt et problem i andre områder, som Hoddevik (Austad & Hauge 2010ab), og i Årdalen (Austad & Koller 2009, Koller 2010). Plantene formeres og spres ved frø og danner høge tuer. Plantene blomstrer og modnes i alminnelighet så tidlig at graset er tørt og trevlete og lite egnet til fôr når det slås, og er ellers dårlig likt av beitedyr. Det er derfor viktig å få kontroll med vekst og utvikling av plantene gjennom tidlig slått, beiting med etterrydding eller avbrenning. Gradvis bør også gammelt strøsjikt fjernes ved raking eller avbrenning.

Brennesle

Brennesle er en flerårig urt med krypende jordstengel. Jordstenglene ligger forholdsvis grunt, hovedsakelig i de øvre 10 cm av jordlaget. Dette er en tidligere nytteplante og har vært mye brukt først og fremst i folkemedisinen, men også som matplante. Neslene har kraftige fibre i stengelen og har også vært brukt til veving av klær, j.fr. H.C. Andersens eventyr om "*De syv vilde svaner*". Brennesle er vanlig over hele landet. Den foretrekker næringsrik jord med god tilgang på fosfor og nitrogen, og finnes gjerne i tilknytning til steder hvor det er mye husdyrgjødsel for eksempel i nærheten av fjøs. Slike områder kan i mange år etter at bruken har opphørt være dominert av brennesle. Der brennesle først vokser, dominerer den store felt og hindrer annen vegetasjon i å utvikle seg. Brennesle er dårlig likt av beitedyr og blir stående igjen på beitemark hvor den kan vokse og spre seg videre. Den gir også dårlig fôr. Planten spres både vegetativt og ved frø, og antall frø pr. plante kan komme opp i mer enn 20 000 (Korsmo 1935-38). På Ytre og Indre Fure har brennesle blitt et problem ved enkelte gamle steinfjøs, men generelt er ikke brennesle noe stort problem i området. Brennesle kan være vanskelig å bekjempe da bruk av sprøytemidler sjelden får effekt på de underjordiske jordstenglene, noe som fører til at behandlingen må gjentas i flere sesonger. Slått av brennesle flere ganger i løpet av vekstsesongen kan stresse planten slik at oppslaget reduseres. Det er da viktig at bekjempingen følges opp med påfølgende beiting. Der hvor oppslaget er knyttet til tidligere møddinger (gjødseldynger), er det viktig å fjerne disse. Ofte brukes glyfosat for å få kontroll med oppslaget.

Høymole

Vanlig høymole og byhøymole, har mange steder blitt et problem både på innmarksenger som beites, men særlig på åkerareal som blir liggende brakk (fig. 8). Høymoleartene er kraftige, flereårige urter med stor frøproduksjon. Frøet kan ligge lenge i jorda uten å miste spireevnen. Planten sprer seg også vegetativt. Høymole er dårlig likt av beitedyr og blir stående igjen på beitemark hvor den kan utvikle seg videre. Den gir også dårlig fôr. Høymole har tidligere vært brukt som nytteplante, både som droge (til medisinsk bruk) og som matplante. Høymole trives helst på fulldyrka, næringsrik, frisk, nitrogenholdig jord. For å redusere oppslaget av høymole er det viktig at den blir slått før den setter frø. Ellers er oppløying, alt. brakking, nødvendig der hvor planten har blitt dominerende.

Figur 8. Høymole og byhøymole er en problmart på kulturmark. Med stor frøproduksjon klarer den på kort tid å etablere seg i store mengder. Foto: Leif Hauge.

Det er viktig å redusere spredningskjerner av høymole slik at den ikke sprer seg til nærliggende kulturenger. Forskning om bekjemping pågår. Gratil er mye brukt særlig når ugraset har store bladrosetter og synlige blomsterknopper.

Tistler inkl. kvitbladtistel og myrtistel

Tistler er beiteresistente arter som på grunn av skarpe torner unngås av beitedyr. Plantene er også beiteprefererende dersom beitemarka ikke blir etterryddet eller stelt, og vil gradvis øke i omfang og redusere beitekvaliteten. Myrtistel kommer hurtig inn på eng som legges om til beite. Kvitbladtistel er en høg og kraftig tistelart uten torner som trives på frisk-fuktig, ofte noe næringsrik engmark. Kvitbladtistel kan bli et problem særlig i artsrike enger hvor den kan komme til å dominere store felt. Her fortrenger den spinklere arter. Planten formerer og sprer seg både ved krypende jordstengler og frø. Antall frø pr. blomsterstengel er i gjennomsnitt 1600 (Korsmo 1935-38), og det er derfor viktig at planten blir slått **før** frøsetting. Slått av tistler må imidlertid tilpasses andre arter på enga, spesielt orkidèer som ofte vokser sammen med den.

Mjødurt

Mjødurt er en flerårig plante med harde, treaktige stengler som generelt vrakes av beitedyr. Planten spres med frø og jordstengler (Lid & Lid 2007). Korsmo (1954) nevner mjødurt som et problematisk ugras. Antall frø pr. plante er i gjennomsnitt 34500, men frøet spirer ujevnt. Planten har også kraftig vegetativ formering. Fra den underjordiske delen av stengelen utvikles det mange, seige birøtter, senere en kraftig jordstengel hvorfra små, nye skudd dannes som blir til nye planter. I følge Korsmo (1954) kan planten kontrolleres ved at den slås/hogges av før frømodning, og man kan grave opp og fjerne de underjordiske organene,

Fig. 9. Flere plantearter unngår å bli beitet ved at de har høgt innhold av kisel, blader og stengler stikker eller er utstyrt med brennhår. Planter som har sterk lukt og smak eller er giftige i frisk tilstand, blir også gjerne stående igjen på beitemarka. Knappsiv er en art som hurtig kan forringe beitekvaliteten dersom den ikke suksessivt fjernes. Foto: Leif Hauge.

evt. pløye dem opp. Grøfting anbefales også. Sprøyting med hormonpreparater skal være effektivt, men det skal store mengder til. Hardt beite kan redusere oppslag av planten.

På gammel slåttemark finnes gjerne områder med mjødurt først og fremst på skrinn, relativt næringsfattig mark i sterkt skrånende terreng. Siden det generelt er liten erfaring med bekjemping av mjødurt, må en prøve seg frem. I tilfeller som nevnt ovenfor tilrår vi å brenne av områder på vårvinteren med påfølgende, hardt beitepress og etterrydding. Dersom dette tiltaket gjentas år om annet over en lengre periode, vil trolig mjødurt etter hvert bli mindre dominerende på arealene.

Mjødurt kan også bekjempes med fenoksysyre (MCPA) som brukes til bredbladete urter, inkl. busker og trær.

Knappsiv og lyssiv

Knappsiv og lyssiv blir ofte et skjøtselsproblem på kystnære, gjerne fuktige strandenger og slåttemark som beites (fig. 9). I tillegg til å redusere beitekvaliteten, fører oppslaget til et lite tiltalende landskap. Plantene (margen i stråene på lyssiv) ble tidligere brukt til veke i tranlamper. Plantene ble tidlig regnet som problem i jordbruket (Korsmo 1935-38) hvor særlig den vegetative spredningen ved forgreining og vekst av jordutløpere og utvikling av tette tuer, er karakteristisk. Plantene spres også ved frø. Plantene vrakes av husdyr og vil hurtig øke i omfang dersom etterrydding etter beiting ikke gjennomføres. Korsmo (1954) anbefaler å slå plantene før de setter frø, og der de danner tuer i beitemark, bør de rothogges eller ødelegges

ved hjelp av natriumklorat. Nå brukes gjerne fenoksysyre (MCPA) med slått 2-4 uker etter sprøyting. I utgangspunktet mener vi at sprøytemidler i størst mulig grad bør unngås, men på artsfattige areal hvor planten har blitt særlig problematisk, kan dette vurderes. Selv om det er registrert knappsiv enkelte steder på Ytre Drage, Indre og Ytre Fure, er ikke planten foreløpig noe stort problem her.

Storbregner

Einstape, struseveng, skogburkne og ormetelg kan være problematiske gjengroingsarter på kulturmarker. Mens de tre siste trives best i kantsoner på noe fuktig og skyggefull mark, trives einstape på lysåpen, ofte tørr og næringsfattig mark. Selv om storbregner inkl. einstape ble regnet som ugras i slåtteengene, har de også hatt nytteverdi. Storbregner, også einstape, har tidligere vært slått, tørket og brukt til husdyrfôr (blom). Einstape ble ellers først og fremst brukt som strø/»bôl» (underlag i fjøsene for gris og sau). Særlig ved lamming og ved kalving brukte man ofte einstape under dyra. Planten ble holdt for å ha antiseptisk virkning. Einstapen ble skåret sent om høsten når den var i ferd med å visne, og lagret på ulike, tørre steder. Høsting ble gjort på steder hvor det vokste mye av den, men det var også faste plasser for slik høsting (Løyning 2010). Andre steder ble toppene skåret av før St. Hans til hest og gris, eller tørket, hakket og brukt i sørpe til kyr (Høeg 1976). Einstape ble også mye brukt som underlag i potetkjellere for å holde rotter unna og som underbredsel i senger som erstatning for halm mot utøy (lopper). Einstape var slik sett en nytteplante som ble brukt til ulike formål noe som trolig førte til at planten ble sterkt beskattet og godt kontrollert tidligere.

Einstape som sammen med de øvrige storbregnene tilhører karsporeplantene, formerer seg ved sporer, og vegetativt ved jordstengler (rhizomer). Jordstenglene ligger forholdsvis grunt og nesten vannrett i jordlaget. Einstape produserer ”alleopatiske” kjemikalier fra rhizomet som hemmer kolonisering, spiring og vekst av andre planter (Barber 1990). Siden einstape (og storbregner) vrakes av husdyr i frisk tilstand (bregnen er egentlig giftig og kreftfremkallende for beitedyr i følge Jarrett (1982), får planten hurtig overtak på en beitemark som ikke slås eller etter-ryddes etter beiting (fig. 10). Einstape er generelt vanskelig å utrydde ved slått selv om den slås i rett tid omkring St. Hans. Korsmo (1954) anbefaler omhyggelig avslåing i 3-4 år med et par slåtter på forsommeren. Einstape kan raskt bli et betydelig problem på tidligere slåttemark og naturbeitemark på ur, berg og marginal mark, men kan også invadere tidligere slåttemark.

Forsøk med bekjemping av einstape er blant annet utført på Lygra i Lindås kommune (Ekelund & Måren 2003, Måren & Ekelund 2005, Måren et al. 2005). I tillegg til ulike manuelle skjøtselstiltak (ljåslått og ryddesag/kantklipper), har en også prøvd ut ulike sprøytemidler som Asulam og Gratil. Sprøytemidler har imidlertid en negativ effekt på andre arter og er svært giftig for organismer i vann (Ekelund & Måren 2003), og bør generelt ikke brukes. Ved slått tidlig på forsommeren (rundt 15. juni), anbefales det å gjenta slåtten senest 6 uker etterpå (månedsskiftet juli-august). All biomasse må fjernes, og der det er et tett strølag bør dette fjernes ved raking. Hos Norderhaug et al. (1999), anbefales også en annen metode med skading av stengelen (knekk), noe som fører til at planten gradvis svekkes. Wergeland Krog (2008) viser til god erfaring med ”å piske av” einstapeskudd (”hoder”) i passende høgde over feltsjiktet i starten av vekstsesongen med gjentak utover sommeren.

Figur 10. Einstape er svært vanlig på kulturmark under gjengroing. En kraftig jordstengel gjør at store områder raskt kan bli invadert av denne dårlige beiteplanten. Einstape har blitt et betydelig problem på naturenger ognaturbeitemarker langs kysten.

Lyng inkl. røsslyng

Røsslyng, klokkelyng og purpurlyng, blålyng og krekling sammen med bjønnskjegg, er typiske arter i kystlyngheiene. Kystlyngheiene er en landskapstype (kulturmark) med en mer enn 5000 år gammel historie (Haaland 2002, Kvamme et al. 2004). Lyngheiene må skjøttes gjennom brenning med jevne mellomrom (10-15 år) for å sikre ung lyng og godt med grasmark (se ellers Norderhaug et al. 1999), og senere beites.

Røsslyng fungerer imidlertid også som suksesjonsart på beitebakker og gammel slåttemark langs kysten hvor typiske engarter gradvis undertrykkes. Særlig på sørvendte skråninger kan den bli et problem og vanskeliggjøre slått samtidig som beite- og fôrkvaliteten reduseres. Men, siden velstelte lyngheier regnes for en truet vegetasjonstype (Fremstad & Moen 2001, Aarrestad et al. 2001), kan innslag av slike habitat i verdifulle kulturlandskap være positivt under forutsetning av at utbredelsen kontrolleres og lyngmarka stelles.

Einer

Einer har mange ulike vekstformer (se Austad & Hauge 1990). Einer er en av våre mest vanlige viltvoksende arter og trives under de fleste klimaforhold og på ulike typer av jordsmonn. Einer er imidlertid svært lyskrevende og trives dårlig i tett skog. Einer har lange tradisjoner som nytteplante. Avhengig av vekstform har den vært mye brukt til staur og gjerdemateriale (Høeg 1976). Det sies at einerstolper varer i 100 år. Greiner med bar har vært brukt til ”fassgard” (veggkledning) (Austad & Skogen 1988), også til risgard og stikkagard (Austad et al. 1993). Samlet medførte dette at eineren ble sterkt beskattet. Selv om einer i uår

også har vært brukt til fôr, beiter dyrene den ugjerne, dvs. planten er beiteprefererende, og kommer tidlig inn på beitemarker dersom oppslag ikke blir ryddet.

I kyststrøkene finner vi først og fremst einer som en krypende, lavvokst busk. I dag har den blitt et problem på gammel slåttemark og beitemark både i lavlandet og i fjellet. Beitearealene reduseres og beitekvaliteten forringes. Einer invaderer også tidligere kystlyngheier og torvmyrer langs kysten. Einer har generelt blitt et omfattende problem på utmarksareal og i fjellet i Selje, men invaderer også ur- og blokk-mark i innmarka.

Der einer utgjør et problem er det beste, men mest arbeidskrevende tiltaket å rydde eineren manuelt med håndsag/motorsag, frakte vekk materialet for så å brenne det på dertil egnet sted. Påfølgende år må området beites godt. Et alternativ kan være å brenne av området på vinteren/vårvinteren. Brenning av storvokst, gammel einer kan imidlertid føre til for kraftig varme og være ødeleggende for annen vegetasjon i felt- og bunnsjiktet og for frøbanken i jorden. Trolig må også området etter brenning gås over og ryddes manuelt i etterkant, da stamme- og greinrester kan bli stående igjen og skade beitedyr. Vi anbefaler derfor rydding av einerfelt ved hogst.

Råd om krattrydding og tynning i lauvskog
Intensiv bruk av inn- og utmarksareal (husdyrbeiting, slått og vedhogst) er nødvendig for å opprettholde et lysåpent kulturlandskap og en mosaikk med åpne enger og beitemarker i veksling med tresatte lunder. I dag er store deler særlig av utmarksarealene utsatt for gjengroing. Gjengroingsarealene kan dekke store areal, og omfattende rydding er ofte nødvendig. Omfanget av slik rydding vil være avhengig både av økonomi og arbeidskapasitet, men kan revitalisere produksjonsareal, i første rekke til beiting.

I første rekke bør man rydde randsoner/kantsoner mot andre kulturlandskapsområder som stelles, og ved steinstrukturer, tufter og utmarksbygninger. Kantsonene må stelles ved årviss rydding, slått og beiting.

Dersom sentrale områder utover kantsonene skal ryddes, kan dette gjennomføres på ulike måter. En metode er ”utsulting”, dvs. at en tynner (spredt) gjennom 3-4 år. Gjenstående trær utnytter frigitte næringsstoffer i jordsmonnet, vann og lys, og vokser kraftigere og vil til en viss grad kunne hindre oppslag av nytt lauvkratt. Sammen med husdyrbeiting (styrt beite gjennom vekstsesongen) kan området gradvis restaureres til en beitemark, evt. hagemark.

Noen lauvtrær som osp og gråor danner rotskudd. Særlig der hvor slike trær inngår i randsoner mot åpen mark er det aktuelt å ringbarke ”mor”-treet. Dersom dette gjøres før unge, nye skudd har etablert seg, kan mye arbeid spares senere. Generelt er ringbarking en effektiv og fornuftig måte å restaurere en kulturmark på, slik at en kan unngå sprøyting. Ved ringbarking bør trærne imidlertid ha en viss størrelse slik at arbeidet ikke blir for arbeidskrevende. Barken må fjernes rundt hele stammen. Dette kan gjøres over store felt av gangen, eller man kan gjøre dette over flere år. Uttørkete og døde trær fjernes etter ett-to år, mens evt. ønskede trær gjensettes. Frigitte næringsemner (gjenværende rotnett) vil føre til en kraftig vekst i feltsjiktet, og intensiv husdyrbeiting vil være nødvendig også her.

Rydding av uønsket lauvskog gjennom flatehogst uten ringbarking, er hurtigere, men et tiltak som ofte krever sprøytemidler for å hindre nytt, kraftig rot- og stubbeoppslag. Sprøyting kan benyttes i områder hvor det ikke vokser spesielle arter, og hvor sprøytemidler bare i liten grad påfører annen vegetasjon skade. Ryddingen må også her kombineres med styrt beiting.

Figur 11. Granplantefelt med innplantet sitkagran er svært utbredt langs kysten og på Stadlandet. Foto: Leif Hauge.

Det er viktig at virke og hogstavfall fjernes og ikke blir liggende i området gjennom vekstsesongen. Evt. kan biomassen transporteres til midlertidige lagringsplasser.

Råd om fremmede arter: platanlønn

Platanlønn er et innført prydtre som i dag har naturalisert seg både i lauvskog og barskog og som er i rask spredning (Lid & Lid 2007). Knut Fægri skriver på slutten av 1950-tallet at det er lite av platanlønn i naturen, men at treet er mye brukt som tuntre (Fægri 1958). Situasjonen er en helt annen i dag særlig i fjord- og kyststrøkende på Vestlandet, der planten nå sprer seg også inn i edellauvskogsreservat og undertrykker annen, naturlig viltvoksende vegetasjon. I vegkanter kan planten bli helt dominerende. Platanlønn er nå svartlistet (Gederaas et al. 2012). I Selje finner vi platanlønn brukt som tuntre flere steder, også på Ytre Drage, Indre Fure og Ytre Fure. Det er viktig å overvåke evt. spredning av platanlønn der den finnes, og fjerne uønskede individ fra kulturmarker der en ikke ønsker at planten skal vokse.

Råd om granplanting og sitkagran

Vanlig gran og sitkagran har blitt mye plantet på Vestlandet, også på innmarksareal som ikke lenger brukes som vanlige driftsareal (fig. 11). Klimaendringer ser ut til å føre til at gran i økende grad sprer seg i naturen. I verdifulle kulturlandskap og i tilknytning til prioriterte kulturmarker, bør hogstmoden gran suksessivt fjernes, og kulturmarkene reetableres til hagemark, beitemark eller slåttemark. Dersom plantefeltene er en viktig del av gårdens historie (for eksempel for å sikre seg ved og tømmer, eller plantet til vern mot vind og/eller skred/ras), er det naturlig at trær og mindre plantefelt til en viss grad beholdes. Vindfall og tørr kvist må imidlertid tas ut, og småplanter som sprer seg utenfor plantefeltene, må fjernes.

Sitkagran har sitt opprinnelige voksested i vestre deler av Nord-Amerika. Sitkagrana er lyskrevende og trives best i mildt og fuktig kystklima med næringsrik jord. Den er vind- og salttolerent og har vært brukt i skogplanting langs kysten fra Ager i sør til Troms i nord fra 1950-årene av. Sitkagrana vokser raskere enn vanlig norsk gran og furu og setter kongler etter 5-10 år. Plantefelt med sitkagran kan danne lè, og blir ofte oppsøkt av hjort, delvis av beitedyr i værharde kyststrøk. Plantingene er tette, greiverket kraftig, skogene mørke og strøsjiktet tykt, noe som gjør at feltsjiktet i slike plantefelt generelt er svakt utviklet, og skogene dårlig egnet til rekreasjon. Sitkagran er også regnet for et fremmed treslag på Vestlandet, og nå svartlistet (Gederaas et al. 2012). Planten sprer seg med frø som spirer lett. Sitkagran-oppslag må overvåkes. Der den sprer seg utover eksisterende og gamle plantefelt, bør den umiddlebart fjernes, da spredningen hurtig kan bli vanskelig å kontrollere.

For flere opplysninger om problemarter og skjøtselstiltak mot disse, se Norderhaug et al. 1999 og www.FAGUS.no

Referanser:

Austad, I. & Hauge, L. 1990. Juniper fields in Sogn, Western Norway., a man-made vegetation type. Nord. J. Bot. 9:665-683.

Austad, I. & Hauge, L. 2010a. Hoddevik i Selje. Tiltaks- og skjøtselstilrådninger for enkelteiendommer. Rapport R-Nr. 03/2010. Avdeling for ingeniør- og naturfag, Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Austad, I. & Hauge, L. 2010b. Hoddevik i Selje. Skjøtselsplan for kulturlandskapet. Delområde under nasjonalt utvalgt kulturlandskap, Hoddevik-Liset. Rapport R-Nr. 02/2010. Avdeling for ingeniør- og naturfag, Høgskulen i Sogn og Fjordane

Austad, I. & Skogen, A. 1988. Havråtunet i Osterøy kommune. En botanisk-økologisk analyse og plan for istandsetting og skjøtsel av kulturlandskapet. Økoforsk rapport 1988:13. Økoforsk. Program for anvendt økologisk forsking.

Austad, I. & Koller, A.-L. 2009. Årdal i Selje. Skjøtselsplan for kulturlandskapet. Delområde under nasjonalt, utvalgt kulturlandskap – Hoddevik –Liset. Rapport R-Nr. 06/09. Avdeling for ingeniør- og naturfag. Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Austad, I., Hauge, L. & Helle, T. 1993. Verdifulle kulturlandskap og kulturmarkstyper i Sogn og Fjordane. Prioriterte områder. Avd. for landskapsøkologi. Sogn og Fjordane DH. 131 s.

Austad, I., Rydgren, K., Sørensen, K.R., & Byrkjeland, L. 2007. Bevaring av genressurser: Etablering av urterik slåtteeng på Sunnfjord museum, Sogn og Fjordane. Rapport R-Nr. 02/06. Avdeling for ingeniør- og naturfag, Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Barber, D. 1990. Brachen, *Pteridium aquilinum.*Problems and Control. Embetec, Rhone-Poulenc Group. Harrogate. 22.s.

Ekelund, K. & Måren, I.E. 2003. Bekjemping av einstape på Lygra og Lurekalven. Forslag til skjøtselstiltak. Upubl. Rapport.

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, 2001. Framlegg til verneplan for myr i Sogn og Fjordane. Rapport nr. 4-2001. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.

Fremstad, E. & Moen, A. (red.). 2001. Truete vegetasjonstyper i Norge. Rapport botanisk serie 2001:4. - Vitenskapsmuseet. Norges teknisk naturvitenskapelige universitet. Trondheim.

Fægri, K. 1958. Noregs planter. Blomster og trær i naturen. Bind II. J.W. Cappelens forlag.

Gederaas, L., Moen, T.L., Skjelseth, S.& Larsen, L.-K. 2012 (red.). Fremmede arter i Norge – med norsk svarteliste 2012. Artsdatabanken. Norge.

Høeg, O.A. 1976. Planter og tradisjon. Floraen i levende tale og tradisjon i Norge 1925-1973. Universitetsforlaget, oslo.

Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer. Det europeiske lyngheilandskapet. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke, Bergen.

Jarrett, W.F.H. 1982. Brachen and cancer. Proc. Of the Royal Soc. Of Edingburgh. 81:79-83.

Kaland, P.E. 1979. Landskapsutvikling og bosettingshistorie i Nordhordalands lyngheiområder. I: Fladby, R. & Sandnes, J. (red.). På leiting etter den eldste garden. S. 41-47. Universitetsforlaget, Oslo.

Kaland, P.E. 1999. Kystlynghei. I: Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M. (red.).Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle, norske kulturmarker. S. 113-126, Landbruksforlaget.

Koller, A.- L. 2010. Gården Årdal i Selje – en vegetasjonsøkologisk undersøkelse av kulturmark. Masteroppgave. Institutt for naturforvaltning. Universitetet for miljø og biovitenskap.

Korsmo, E. 1935-1938. Forklaring til Korsmo's Ugressplansjer. Serie 1-3. Plansje I-XC. Norsk Hydro-Elektriske Kvælstofaktieselskab, Oslo.

Korsmo, E. 1954. Ugras i nåtidens jordbruk. Norsk Landbruks Forlag, Oslo.

Kvamme, M., Kaland, P.E. & Brekke, N.G. 2004. Conservation and management of North European coastal Heathlands. Case study: The Heathland Centre, Norway. 68s. Lyngheisenteret.

Lid, J. & Lid, D.T. 2007. Norsk flora. Det norske samlaget, Oslo.

Løyning, O.H. 2010. Ytre Fure – et kulturlandskap i havgapet. Tradisjonell drift, ressurser og strukturer. Bacheloroppgave i landskapsplanlegging med landskapsarkitektur. Høgskulen i Sogn og Fjordane.

Moen, A., Alm, T., Austad, I., Kielland-Lund, J., Losvik, M.H. & Norderhaug, A. 2001. Kulturbetinget engvegetasjon. I Fremstad, E. & Moen, A. (red.): Truete vegetasjonstyper i Norge. Rapport botanisk serie 2001-4. - Vitenskapsmuseet. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Trondheim.

Måren, I.E. & Ekelund, K. 2005. Einstape – hvordan bekjempe den i kulturlandskapet. Blyttia 63, 3/2005.

Måren, I.E., Ekelund, K. & Vandvik, V. 2005. Einstape i det vestnorske kystlandskapet, problem eller bagatell? Naturen nr. 2, 2005.

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M. (red.).Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle, norske kulturmarker. Landbruksforlaget.

Svalheim, E., Asdal, Å., Hauge, L., Marum, P. & Ueland, J. 2005. Fôrplanter i gamle enger og beiter. Bevaring av genressurser. Genressursutvalget for kulturplanter. Planteforsk Landvik, Grimstad.

Wergeland Krogh, O.M. 2008. Einstape – en enkel bekjempelsesmetode. Blyttia 66, 2/2008.

Aarrestad, P.A., Fremstad, E. & Skogen, A. 2001. Kystlyngheivegetasjon. I Fremstad, E. & Moen, A. (red.): Truete vegetasjonstyper i Norge. Rapport botanisk serie 2001-4. - Vitenskapsmuseet. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Trondheim.

Vedlegg 2
Artsliste med norske og latinske navn over planter nevnt i rapporten

Norske navn	**Latinske navn**
alm	*Ulmus glabra*
asal	*Sorbus intermedia*
ask	*Fraxinus excelsior*
bjønnbrodd	*Tofielda pusilla*
bjønnkam	*Blechnum spicant*
bjønnskjegg	*Trichophorum cespitosum*
bleikstarr	*Carex pallescens*
blokkebær	*Vaccinium uliginosum*
blåklokke	*Campanula rotundifolia*
blåknapp	*Succisa pratensis*
blåkoll	*Prunella vulgaris*
blålyng	*Phyllodoce caerulea*
blåtopp	*Molinia caerulea*
brennesle	*Urtica dioica*
bringebær	*Rubus idaeus*
buskfuru	*Pinus contorta*
byhøymole	*Rumex obtusifolius*
bøk	*Fagus sylvatica*
dunbjørk	*Betula pubescens*
dunhavre	*Avenula pubescens*
duskmyrull	*Eriophorum angustifolium*
eik	*Quercus robur*
einstape	*Pteridium aquilinum*
einer	*Juniperus communis*
engfrytle	*Luzula multiflora*
engkarse	*Cardamine pratense*
engkvein	*Agrostis capillaris*
enghumleblom	*Geum rivale*
englodnegras	*Holcus lanatus*
engrapp	*Poa pratensis*
engsmelle	*Silene vulgaris*
engsoleie	*Ranunculus acris*
engsvingel	*Festuca pratensis*
engsyre	*Rumex acetosa*
fagerperikum	*Hypericum pulchrum*
firkantperikum	*Hypericum maculatum*
fjellmarikåpe	*Alchemilla alpina*
fjørekoll	*Armeria maritima*
flekkmarihand	*Dachtylorhiza maculata*
fuglevikke	*Vicia cracca*
furu	*Pinus sylvestris*
følblom	*Leontodon autumnalis*
gjeldkarve	*Pimpinella saxifraga*
gjerdevikke	*Vicia sepium*
grov nattfiol	*Platanthera chlorantha*
gråor	*Alnus incana*

gulaks	*Anthoxanthum odoratum*
gulskolm	*Lathyrus pratensis*
gåsemure	*Argentina anserina*
hanekam	*Lychnis flos-cuculi*
harestarr	*Carex leporina*
hassel	*Corylus avellana*
hegg	*Prunus padus*
heiblåfjør	*Polygala serphyllifolia*
hengjeveng	*Phegopteris connectilis*
hestehavre	*Arrhenatherum elatius*
hundegras	*Dactylus glomerata*
hundekjeks	*Anthriscus sylvestris*
høymole	*Rumex longifolius*
hårsvæve	*Hieracium pilosella*
jonsoksblom	*Silene dioica*
jordnøtt	*Conopodium majus*
klengjemaure	*Galium aparine*
klokkelyng	*Erica tetralix*
knappsiv	*Juncus conglomeratus*
kornstarr	*Carex panicea*
krattlodnegras	*Holcus mollis*
krekling	*Empetrum nigrum*
kristtorn	*Ilex aquifolium*
krypsoleie	*Ranunculus repens*
kusymre	*Primula vulgaris*
kystgriseøre	*Hypochoeris radicata*
kystmyrklegg	*Pedicularis sylvatica*
kvitbladtistel	*Cirsium heterophyllum*
kystbjørnekjeks	*Heracleum sphondylium*
kvitgran	*Abies alba*
kvitkløver	*Trifolium repens*
kvitmaure	*Galium boreale*
legeveronika	*Veronica officinalis*
lerk	*Larix* spp.
lyssiv	*Juncus effusus*
marikåpe	*Alchemilla* spp.
markrapp	*Poa trivialis*
mjødurt	*Filipendula ulmaria*
myrtistel	*Cirsium palustre*
nyperose	*Rosa* spp.
ormetelg	*Dryopteris filix-mas*
osp	*Populus tremula*
platanlønn	*Acer pseudoplatanus*
purpurlyng	*Erica cinerea*
raigras	*Lolium perenne*
ramslauk	*Allium ursinum*
raudkløver	*Trifolium pratense*
raudsvingel	*Festuca rubra*
revebjelle	*Digitalis purpurea*
rogn	*Sorbus aucuparia*

ryllik	*Achillea millefolium*
rynkerose	*Rosa rugosa*
røsslyng	*Calluna vulgaris*
selje	*Salix caprea*
sitkagran	*Picea sitchensis*
skogburkne	*Athyrium filix-femina*
skogstjerne	*Trientallis europaea*
skogstorkenebb	*Geranium sylvaticum*
skogsvinerot	*Stachys sylvatica*
skrubbær	*Cornus suecica*
sløke	*Angelica sylvestris*
slåttestarr	*Carex nigra*
smalkjempe	*Plantago lanceolata*
smyle	*Avenella flexuosa*
småengkall	*Rhinanthus minor*
stankstorkenebb	*Geranium robertianum*
storblåfjør	*Polygala vulgaris*
storfrytle	*Luzula sylvatica*
strandrøyr	*Phalaris arundinacea*
strutseveng	*Matteuccia struthiopteris*
svarthyll	*Sambucus niger*
svartor	*Alnus incana*
svarttopp	*Bartsia alpina*
sølvbunke	*Deschampsia cespitosa*
tepperot	*Potentilla erecta*
tettegras	*Pedicularis vulgaris*
timotei	*Phleum pratense*
tiriltunge	*Lotus corniculatus*
torvmose	*Sphagnum* spp.
tusenfryd	*Bellis perennis*
tveskjeggveronika	*Veronica chamaedrys*
tyttebær	*Vaccinium vitis-idaea*
vanlig gran	*Picea abies*
vanlig hagtorn	*Crataegus monogyna*
vanlig lønn	*Acer platanoides*
vendelrot	*Valeriana sambucifolia*
vestlandsvikke	*Vicia orobus*
vier	*Salix* spp.
vivendel	*Lonicera periclymenum*